भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय, कलकत्ता ।
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA.

वर्ग संख्या
Class No. Te 894.8131
पुस्तक संख्या
Book No. Ra 172
रा० पु०/ N. L. 38.

MGIPC—S4—9 LNL/66—13-12-66—1,50,000.

DBA000004665TEL

ఓమ్.

శ్రీ గాయత్ర్యైనమః.

శ్రీమదాంధ్ర చంపూరామాయణము.

పూసపాటి రంగనాయక

విరచితము.

7785

ప్రథమముద్రణము.

విజయ ముద్రాక్షరశాల, బాపట్ల.

1924 క్రీస్తుశకము.

సర్వస్వామ్యము సంకలితము.

(రిజిష్టర్డు కాపీరైట్.)

వెల రు 1-0-0.

Te
894.8131
Ra 172

SHELF LISTED

కృతజ్ఞత.

ఈగ్రంథము పూర్తియైనపిమ్మట ముద్రణార్థము ద్రవ్యము లేమింజేసి చందాదారుల నేర్పాటుచేయవలెనని నెల్లూరుమండలము లోనున్న కలువాయియను గ్రామమునకుఁబోతిని. అప్పుడక్కడ (రివిన్యూ యిన్స్పెక్టరు) సముద్దారుగానుండి నన్నాదరించి గ్రామస్థులనుబిలిపించి తమయింట సభచేయించి కొంతద్రవ్యమును వసూలుచేయింపించిన బ్రహ్మశ్రీ పులిగొండ్ల రంగయ్యశర్మగారికిని, నేను తోపుకుంట అగ్రహారంలోనుండఁగా నన్నుఁగలిసియెన్నఁడు మాటాడకున్న ననంతసాగరమునకు నన్నుఁ బిలిపించుకొని నాగ్రంథమునువిని రైతులవలనఁ గొంతద్రవ్యమునిప్పించి తమశక్తికొలఁది ద్రవ్యమునిచ్చిన మన్నేపల్లి వేంకటకృష్ణయ్య పంతులుగారికిని ద్రవ్యమునిచ్చినవారికిని కృతజ్ఞుఁడను.

గ్రంథవిస్తరభీతిచే ద్రవ్యదాతలపేర్లిం దుదాహరింపక వారికొక్కొక ప్రతిచొప్పునఁ బంపినందులకు క్షమాపణ గోరుచున్నాను.

ఇట్లు,

గ్రంథకర్త.

NATIONAL LIBRARY
NO. 4665
DATE 20.11.61
CALCUTTA

పీఠిక.

నేనీగ్రంథమును గాళయుక్తిసంవత్సర మాఘ శుద్ధ విదియ ఆదివారమునాడు తెలిఁగించుటకుఁ బ్రారంభించి అయోధ్యాకాండములోఁబది శ్లోకములవఱకు వ్రాసినపిమ్మట మరియొకగ్రామమునకుఁ గారణాంతరమునఁబోయి యచ్చట నేనాంధ్రీకరించిన పద్యములను స్నేహితులకు వినిపించుచుండ వారుసావధానముగవిని శైలిబాగుగ నున్నదనిచెప్పిరి. దీనినింతకుముందొక కవిశేఖరుఁడు తెలిఁగించియున్నాఁడనియు నదిముద్రితమైనదనియుఁజెప్పి దానినిదెచ్చి కొన్నిపద్యములందుఁజదివి నాకువినిపించిరి. ఆకవి దీనినిమాతృకగాఁగొని భారతాది కవులవలెనే తమయిష్టమువచ్చినట్లు నడకనడిపించిరి. నేను మాతృకకుసరిగ అవసరమైనచోట్ల వ్యాఖ్యాతాభిప్రాయమును గూడఁజేర్చి తర్జుమా చేయుచుంటిని. అయిన నొకరాంధ్రీకరించిన మాతృకనేమ్మరల నేనాంధ్రీకరించుటకు వారికంటె సమర్థుఁడనుకాననియు నాంధ్రీకరించినను వారిగ్రంథముముందు నాగ్రంథము దివిటీ ముందఱ దీపమువలె నుండుననియుఁదలంచి నాయత్నమును మానితిని. తర్వాత కంకంటిపాపరాజ ప్రణీతమైన ఉత్తరరామాయణమును జదువుచుండఁగా

ఉ. మానకకర్మ భూమిపయి మానుష దేహముతో హితాహిత
జ్ఞానమెఱుంగు బ్రాహ్మణుఁడు చారుకవిత్వము నేర్చి జానకీ
జానికథల్ రచింపక యసత్కథలెన్ని రచించెనేనియున్
వానివివేకమేమిటికి వానికవిత్వ పటుత్వమేటికిన్.

మ. వరుసన్ దిక్కన యజ్వనిర్వచన కావ్యంబైతగన్ జేసెను
త్తరరామాయణమున్ బ్రబంధమపుడద్దానిన్ వెసన్ వ్రాయుటే
సరసత్వంబని ప్రాజ్ఞులార నిరసించంబోకుఁడీ రాఘవే
శ్వరుచారిత్రము నెందఱెన్నిగతులన్ వర్ణించినన్ గ్రాలదే.

అను పద్యములను జదివి శ్రీరామునిచరిత్రము నొకరు వ్రాసిరని నేమానుకొననేల! ఒకఁడు రామకోటి వ్రాసెనని మరియొకఁడా రామకోటిని వ్రాయకమానుకొనెనా? యనితలఁచి నాకుస్వప్నమున వినఁబడ్డవాక్యమును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకుని రుధిరోద్గారివత్సర వైశాఖ శుద్ధమందు మునుపువ్రాసినపద్యము మొదలుకొని క్రమముగ నాహాయనాంతమునకుఁ బూర్తికావించితిని. కావున శైలియందు భేదముకనఁబడును.

ఏకారణముచేతనో భోజరాజుగారు మొదటివగు నైదుకాండములుమాత్రమే వ్రాసిరి. యుద్ధకాండమును లక్ష్మణసూరిగారు పూర్తిచేసిరి. రామాయణము సంపూర్ణముగ నుండవలెనను తలఁపుతో దానినిగూడఁ దెలిఁగించితిని. యుద్ధకాండము దెనిఁగించునపుడు లక్ష్మణసూరిగారి ప్రార్థనాశ్లోకముల నాకాండమునకు మొదటనే పద్యములుగఁ జేర్చితిని.

సంస్కృత గ్రంథమును దెనిఁగించుటకిదియే నాప్రథమప్రయత్నము కావున నాబాల్యమున మాతృకలోని భావములు వెల్లడికాకపోయిన నాలోపములా మహాకవులవిగ నెంచక నావిగ భావించి నీరుకలిసినపాలను ముందుంచిననీటినివదలి పాలనుమాత్రముగ్రహించు హంసమువలె నిందుండు తప్పులనువదలి యొప్పులను మాత్రము గ్రహించి నావిద్యాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడఁ బండితులకైదువదిచేయుచున్నాను.

రక్తాక్షి వత్సర కార్తిక
బ ౧౦ లు శుక్రవారము.
పూసపాడు.
బాపట్ల తాలూకా.

ఇట్లు విధేయుఁడు,
గ్రంథకర్త.

ఓమ్.

శ్రీగాయత్ర్యై నమః

ఆంధ్రచంపూరామాయణము

శా. శ్రీలేమానిని సారసాంఘ్రియుగమున్ । జిత్తంబులో నెంచినన్
జాలై వచ్చునొ యెందుఁబోయినను క । ష్టంబుల్ మదిన్ దోపవో
ప్రాలేయాచల కన్యకామణియు శ్రీ । భాషాసతుల్ తానయా
బాలారత్నము భవ్యవాక్యములఁగా । వ్యంబున్ బ్రపోషించుతన్.

మ. సురలేవిఘ్నముగల్గకుండ నెవనిన్ స్తోత్రింబుగావింతురో
పరమేశుండరిదైన జన్నమున నెవ్వండుండకున్నన్ గటా
వరలున్ విఘ్నములంచుదక్షుఁడెద సంభావించె నెవ్వాని నా
కరిరాడ్వక్త్రుఁడు సాఁకుమత్కృతిని విఘ్నంబేమిలేకెప్పుడున్.

గీ. ఆగమాగశిఖాకి సముజ్జశోభ
నాపహారణనిఘ్నంబును నంతరాయ
గిరివిభేదన శతధార కరిముఖునిత
రానపేతాంఘ్రి యుగమిచ్చు శ్రీనిమాకు.

గీ. ధర్మమునవచ్చునే యున్నతపదవి మహి
దానిపరిమవచ్చునేని సత్యవచనముల
వానివెల్లడి ద్విజులచే నౌనయేని
నాద్విజులు వినానాదు జోహారు వేడ.

గీ. గద్యరసమిశ్రితంబైన పద్యసూక్తి
వాద్యయుత గానమువలెను హృద్యముగద
కానకవి మార్గవిదుల సుఖంబుకొఱకు
నారససచంపు వువిరచన యిడుఁగాత.

—() సుకవిస్తుతి. ()—

ఉ. ఏయది దేవభూసురుల కెల్లపుడున్ బఠనీయమట్టి రా
మాయణకర్తయైతనరు నాదికవీంద్రుని నాకుజాతునిన్
వ్రాయసమందు విఘ్నపతి వ్రాయసకానిగ నుంచుకొన్న యా
ధీయుతు వ్యాసనామకునిఁ దెల్పెదసంస్కృత వాక్యసిద్ధికై.

గీ. రాజునంగవియయ్యు గర్వమ్ముపడక
సకలసుకవుల దన్పుచుసాఁకి బాసఁ
బుడమిసత్కీర్తిఁ బొందిన భోజనృపుని
పాదపద్మమ్ముల భజింతుభావమందు.

గీ. యుద్ధకాండము కొఱతగానున్నయట్టి
రామచరితమ్ము విడువక రక్తితోడఁ
బూర్తిచేసిన లక్ష్మణ బుధఋషభుని
సన్నుతించెదఁ బలుమారు స్వాంతమందు.

గీ. భోజుఁడును లక్ష్మణాఖ్యుండు పూర్ణభక్తి
వ్రాసినట్టిచంపువును విద్వాంససుఖము
కొఱకువ్యాఖ్యనువ్రాసిన కోవిదుఁడగు
రామచంద్రునకంజలి బ్రాతినిడుదు.

ఉ. నన్నయభట్టుఁ దిక్కకవినాథుని భాస్కరుఁ బోతరాజు నె
ఱ్ఱన్నను సోమనాథుఁ గవిరాజును బెద్దన రామకృష్ణు సూ
రన్నను భీముఁ దిమ్మకవి రంగకవిన్ ఘనుఁ బాపరాజునున్
వెన్నెలఁ జేతుఁ గావ్యమున వేమరునాంధ్ర పదార్థసిద్ధికై.

—కృతిప్రస్తావన.—

ఉ. రేయొకనాఁడు నేను నిదురించుచునుండఁగ స్వప్నమందు రా
మాయణచంపువున్ దెలుఁగునందు లిఖింపుమటంచు శబ్దమొం
డాయతమై వినంబడుడునయ్యది నాజపదేవివాక్యమం
చాయతమైతి వ్రాయుటకు నాయమ దేకద భారమన్మతిన్.

ఉ. రామునిసచ్చరిత్రమును వ్రాయుటఁదొల్లి కవీంద్రులెల్లరున్
భూమినికీర్తిశేషులయి పొందిరిమానులుపొందునాపరం
ధామమటంచుఁబల్కెదరు మర్త్యులుకావుననన్ను నాపరం
ధామముఁజేర్చుకోసమయి తల్లియనుజ్ఞనొసంగెనంచు నే
రాముచరిత్రమున్ దెలుఁగువ్రాయఁగఁబూనితి హర్షమందుచున్.

ఉ. నాకువుపుట్టుగీత రఘునాథునిసద్యశమున్ లవంబులా
వాకులయత్నమూని బుధపాళికిఁ దృప్తియొనర్చెదన్ మహిన్
దేకువతో భగీరథుఁడు దెచ్చినగాంగజలంబుచేత నీ
లోకముపెద్దవారలకు లోభతఁదర్పణ సేయకున్నదే.

—కృత్యర్పణము.—

గీ. చిన్నకృతినేరికర్పణ సేతునంచు
నాత్మలోఁదలపోయు చున్నట్టివేళ
రాముచరితమ్ముఁ దెలుఁగున వ్రాయుమనిన
జననికర్పింపమేలని స్వాంతమందుఁ
దోఁపగాయత్రికర్పింతుఁ దోషణమున.

శా. వాణీరూపిణియై సతంబుజగతిన్ భాసిల్లుగాయత్రి వే
యూనప్పప్పనసేయుపాత్రమును నెంతేప్రీతితోఁగైకొనున్
దానాబాల్యమెఱింగి వ్రాయుమనుచున్ వాక్రుచ్చుటన్జూడఁగా
తానేనేర్పిన మాటలాడుమని నందంబొందదే తల్లెదన్.

గీ. ప్రార్థనము సేయువారి గాపాడు నెప్పుడు
సమరగవియయి యలవసిష్ఠాదులకును
బ్రాహ్మణాన్వయ సత్కామ్య ఫలదయయిన
ధవళదేహను గాయత్రిఁ దరమె పొగడ.

—॥ షష్ఠ్యంతములు. ॥—

క. ఏవంవిధగుణనిధికిన్
దేవప్రియకార్యకరణ నిశ్చితమతికిన్
దేవాహితనాశనికిన్
సేవకసేవధికి సుజనచింతామణికిన్.

క. భక్తాభీష్టప్రదకున్
ముక్తిప్రదకున్ వికుంఠముఖ సన్నుతకున్
ముక్తత్రిగుణాత్మకకున్
ముక్తాసరభూషితకును ముకురాననకున్.

క. వింధ్యాద్రిప్రభకుచకున్
సంధ్యోపస్థానరతికి సద్గుణనిధికిన్
వింధ్యాచలవాసినికిన్
గంధ్యతులగభీరకు గజగమనలసితకున్.

వ. సమర్పితంబుగా నాయొనర్పంబూనిన యాంధ్రచంపూ రామాయణమునకుఁ గథాక్రమం బెట్టిదనిన.

ఓమ్

శ్రీగాయత్ర్యైనమః

ఆంధ్ర చంపూ రామాయణము

—() బాలకాండము. ()—

కథాప్రారంభము.

—o—

ఉ. నారదమౌనిపల్కుఁ గవినాయకుఁడున్ భగవానుఁడైనయా
ధీరుఁడునాకుజుండువిని తేఁకువనాహ్నికకర్మ జాతమున్
దీరుచుకోనమైతమము దీరుచునాతమ సాపగన్ వడిన్
జేరెనుపుణ్యవంతమున నేకమహర్షి బుధాళిసేవ్యమున్.

వ. అక్కడ క్రౌంచమిథునము పంచశర విద్ధమైయుండ వ్యాధునిచేననువిద్ధమైన జూచి బద్ధానుకంపుఁడైన వాల్మీకి భగవానుని ముఖారవిందమునుండి ఛందోమయమైన వాక్యమప్రయత్నంబున వెడలెను.

"మానిషాదప్రతిష్ఠాంత్వ మగమః శాశ్వతీసమాః
యత్క్రౌంచ మిథునాదేక మవధీః కామమోహితమ్"

వ. అంతట సమయోచితకృత్యంబుల నిర్వర్తించి పూజ్యుఁడగు వాల్మీకి నిజాశ్రమంబునకుఁ జనఁగా.

ఉ. లోకమునింద్రజాల విధిలోఁబడియుండెడి వింధ్యమాద్రిగా
నేకృతియెల్లకాలము ననేకవిధంబుల వెల్గుచుండునో
యాకృతిలీల వేరొకనియందు జనించినకారణంబుచే
నాకమలాసనుండపుడయయ్యె నదృశ్యమనస్కుఁడక్కటా.

గీ. ప్రార్థనము సేయువారి గాపాడు చెపుడు
సమరగవియయి యలవసిష్ఠాదులకును
బ్రాహ్మణాన్వయ సత్కామ్య ఫలదయయిన
ధవళదేహనుగాయత్రిఁ దరమె పొగడ.

షష్ఠ్యంతములు.

క. ఏవంవిధగుణనిధికిన్
దేవప్రియకార్యకరణ నిశ్చితమతికిన్
దేవాహితనాశనికిన్
సేవకసేవధికి సుజనచింతామణికిన్.

క. భక్తాభీష్టప్రదకున్
ముక్తిప్రదకున్ వికుంఠముఖ సన్నుతకున్
ముక్తత్రిగుణాత్మకకున్
ముక్తాసరభూషితకును ముకురాననకున్.

క. వింధ్యాద్రిప్రభకుచకున్
సంధ్యోపస్థానరతికి సద్గుణనిధికిన్
వింధ్యాచలవాసినికిన్
గంధ్యతులగభీరకు గజగమనలసితకున్.

వ. సమర్పితంబుగా నాయొనర్పంబూనిన యాంధ్రచంపూ రామాయణమునకుఁ గథాక్రమం బెట్టిదనిన.

ఓమ్

శ్రీగాయత్ర్యై నమః

ఆంధ్ర చంపూ రామాయణము

—() బాలకాండము. ()—

కథాప్రారంభము.

—o—

ఉ. నారదమౌనిపల్కఁ గవినాయకుఁడున్ భగవానుఁడైన యా
ధీరుఁడు నాకుజుండు విని తేఁకువ నాహ్నికకర్మ జాతమున్
దీరుచుకోసమై తమము దీరుచునాతమ సాపగన్ వడిన్
జేరెను పుణ్యవంతమున నేకమహర్షి బుధాళి సేవ్యమున్.

వ. అక్కడ గ్రౌంచమిథునము పంచశర విద్ధమైయుండ వ్యాధునిచేననువిద్ధమైన జూచి బద్ధానుకంపుఁడైన వాల్మీకి భగవానుని ముఖారవిందమునుండి ఛందోమయమైన వాక్యమప్రయత్నంబున వెడలెను.

"మానిషాదప్రతిష్ఠాంత్వ మగమః శాశ్వతీసమాః
యత్క్రౌంచ మిథునాదేక మవధీః కామమోహితమ్"

వ. అంతట సమయోచితకృత్యంబుల నిర్వర్తించి పూజ్యుఁడగు వాల్మీకి నిజాశ్రమంబునకుఁ జనఁగా.

ఉ. లోకము నింద్రజాల విధిలోఁ బడియుండెడి పింఛమాద్రిగా
నేకృతి యెల్లకాలము ననేకవిధంబుల వెల్గుచుండునో
యాకృతిలీల వేరొకనియందు జనించినకారణంబుచే
నాకమలాసనుండపుడయుద్వ్య నమృష్యమనస్కుఁడక్కటా.

వ. తర్వాత హిరణ్యగర్భుఁడు మహర్షిచేఁ బరమహర్షంబున విధిపరిచార మభ్యర్చితుఁడై మధ్యమలోకంబునందు నిజచరిత్రము ను ప్రకాశింపఁజేయుటకుఁగదా! నీవుపదిష్టుఁడవైతివి. నీవువినినట్లు శ్రీరాముని చరితమును వ్యాపింపఁ జేయుమనిచెప్పి యంతర్ధానుఁ డయ్యెను.

ఉ. తోయజసూతియానతిని తోడనెచేఁగల రేగుపండటుల్
మాయనరామవృత్తమును మక్కువఁగన్గొని యోగదృష్టిచే
ధీయుతులెల్లరొప్పఁ గవిధీరులకున్ బధదర్శిగ్రాసె రా
మాయణమన్ ప్రబంధమును మంజులవాక్ఫణితిన్ బ్రసిద్ధిగన్.

వ. ఈప్రబంధమును బఠించుటకు సమర్థుఁడెవఁడని భగవా నుఁడగు వాల్మీకి యోచించుచుండ.

గీ. శ్రావ్యకంఠస్వరాన్వితుల్ చక్కఁదనము
నందాకరికొకరే యీడనంగఁదగిన
వివిధరాజేంద్ర లక్షణాన్వితులు కుశల
వాభిధేయులు చేరిరాయనఘుకడకు.

ఉ. చేరినవారిఁగాంచి మునిచేకొనిచెప్పె స్వకీయకావ్యమున్
నేరిచినట్టికావ్యము ననేకవిధంబుల నచ్చటచ్చటన్
వారలుపాడుచుండవిని భానుకులేశుఁడు హృష్టమానుఁడై
వారిస్వకీయమాకథను భాతృయుతుండయి పాడుడీయనెన్.

వ. అంతట.

గీ. ఛందములమెంకియగు మునిచంద్రువాక్కు
రామునిశుభచరితము కర్ణహితముగను
శిష్యులగు మైథిలేయులు చెప్పినట్లు
పాడిరీతివారికి బ్రాతిగలుగ.

గీ. జనులకనుల కానందమొసంగుచున్ బ్ర
తీతిఁగాంచిన కోసలదేశమందు
నాజ్ఞచేమాత్రమే నిరస్తాసురులగు
రఘువులకయోధ్య నాయుండెరాజధాని.

గీ. అందునివసించును దశరథాభిధుండు
అమరపరివృఢ సంవిభాగాసనుండు
దైత్యవిజయంబునందు లబ్ధసురలోక
ప్రసవమాలిక సద్రసవాసితుండు.

వ. ఆదశరథుండన పత్యదోషంబున దూయమానుఁడై పుత్రార్థ మశ్వమేధముచేయుటకు సచివులతో నాలోచింపఁగా సుమంత్రుఁడు ప్రహృష్టుఁడై యంగదేశ సంగతావర్షణ నిగ్రహదక్షుఁడును విభండకసూనుండును, మహర్షియునైన ఋష్యశృంగుని ప్రసాదంబున నవశ్యము కుమారులు కలుగుదురని సనత్కుమారోక్తంబగు పురావృత్తంబును దశరథునకుఁజెప్పెను. అతఁడు సుమంత్రునిమాటచొప్పున శాంతాధిపయై బంధువైన శాంతాధిపుఁడగు మునిని రావించి వసిష్ఠాదిష్టాశ్వమేధాధ్వరమును సరయూనదీ తీరంబునఁజేసి యచ్చటఁ బుత్రకామేష్టిని విధిప్రకార మారంభించెను. అప్పుడు హవిరాహరణార్థము భూమికివచ్చిన శతమఖప్రముఖులగు గీర్వాణులు బ్రహ్మకు దశముఖప్రతాప గ్రీష్మోష్మదాహంబును విన్నవించి వానితోఁగూడఁ జక్రియేశరణమనియోచించి నానావిధ ప్రస్తుతస్తుతులు క్షీరాంబురాశినిఁజేరిరి.

సీ. సకలజగంబుల సంజాతసంతాప హారునిశార్ఙ్గ చాపాభిరాము
దుగ్ధాబ్ధిజాత విద్యుల్లతాలసితుని నతసీసుమాభ కాయంబువానిఁ
జక్రినిమునిమనశ్చకోరకశరణ్యుఁ గారుణ్యనీరధిఁ గాలమేఘు
స్వశరీరకాంతిచేఁ బాలమున్నీటికి నీలవర్ణంబును నించువాని

గీ. క్షామగారుని నురగరాట్శయనమందు
యోగనిద్రను వహించియున్న వాని
సకలలోకరక్షణమందు జాకరూకు
నలహిరణ్యకసిపుసుత వ్యసనహారుని.

సీ. దైత్యసమూహంపుదంభంబుశత్రుని స్తంభంబువంటివక్షస్థలంబో
కతడవబ్రద్దలుగావింప జనలోచనాశ్చర్య కరమైనయట్టి పురుష
కాయంబుమిశ్రిత గజరిపుకంఠంబుగలిగిదంష్ట్రాళిసత్కాంతిచేతఁ
జొట్టలోపలనున్న భువనములూ్నపించి విహితాదరుండయి
(వెలయువానిఁ

గీ. గాంచినిర్జరసంఘంబు కంజనేత్ర
బలివిభవహర సకలభువనవిధాయ
కప్రభవవేశమే నాభిగాఁగలిగిన
పూరుషోత్తమునకు నమస్కారమనియె.

వ. ఇట్లు సాష్టాంగనమస్కారముగావించి యుత్థానులై తారతరస్తోత్ర ప్రతిధ్వనిత దశదిశలుగల హరిహయ ముఖాఖిలామరుల నరుణారుణతామరస విలాసహరలోచన కిరణ సంతానముల సంతృప్తిగావించి యరవిందలోచనుఁడు స్ఫుటముగా నిట్లనియె.

సీ. అమరులుమీకుక్షేమమెళమితదనుజ
దంభదంభోళియీతరుణమందు
మీరాకశుభము బృందారకాచార ని
ర్మితనీతిపథములు త్రిదశనగర
సంరక్షణంబున క్షమములేయని కుశ
లానుపూర్వికమయి యమృతసార
రుచిరమహావిష్ణుని వచనంబులాలించి
పూర్ణహృద్రథులయి బుధులుపరమ

గీ. పురుషునకునిట్లు విన్నవించిరియ కుశల
మేకరణిఁగల్గు మిమ్మాశ్రయించినట్టి
మాకు దేవ మాహ్యాల్లోల మనవిగలదు
నీశరణమున సాధ్యమై నెగడఁగలదు.

గీ. విభవములచేనలంఘ్యమై వేల్పులకును
మణిమయాలయజాత ధామమునమూఁడు
తేజములకాంతి దినదివ్యోతీరుచేయు
లంకయున్నది దైతేయులకిలధాని.

గీ. నగమువలెసాలమున్న యానగరిసాల
రామబాహునిర్జిత యక్షరాజులోక
ములను హేలనఁదెగడు దైత్యులకురాజు
రావణాభిధుఁడేలుఁ జిరమ్మునుండి.

గీ. రాహురసనాయితాసి ధారలుభుజములు
త్రిదశవరుకీర్తి చంద్రికగ్రమింగునేవి
యెవనిరిపులకు రణముననెవ్వఁడేని
శరణమియ్యఁడో యొకదండధరుఁడుదప్ప.

గీ. ఆతఁడీయబ్జజుని ఘోరమాతపములఁ
బూజఁగావించియితరులు పొందరాని
వరమునందితనాజ్ఞ భువనములన్ని
శాస్తికావించుదైతేయ చక్రవర్తి.

వ. ఇపుడు వానివలన మేము పరతంత్రులమై యున్నాము. మరియు నీరావణుండొక కాలంబునఁ గ్రీడాధరంబుపై నెక్కి సావరోధవధూజనుండై చరణసంచారము సేయునేని యపరాధమువాటిల్లుననుశంక నప్రకటితాతపుఁడై భగవానుఁడగు సహస్రభానుఁడు సంకుచితభానుఁడట్టు లాసానువుల నాశ్రయించుచున్నాడు. ఈదశ

ముఖుఁడు మృగయాయాస పరిశ్రాంతికై సంభ్రమంబున నమజ్జనప రివృతుఁడై మజ్జనగృహాభిముఖుఁడుకాఁగ నీమృగాంకుఁడక్కడనున్న విచిత్రతరశాత కుంభస్తంభాగ్ర ప్రత్యగ్రకీలిత స్ఫటికశిలాశాల భంజికాపుంజకరతలకలిత నిజోపలమయ కలశముఖాతి నిర్మలావిచ్ఛిన్న సంపాతాంబుధారను నిజకిరణసంపర్కంబున నాపాదించి చిరకాలమునుండి పురందరుఁడుకోరుచున్న రావణుని యిరువదివిధములగు వీక్షణానుగ్రహ సూచకములకు క్షణమాత్రము పాత్రుఁడగుచున్నాఁడు. పులస్త్యనందనునిచే నందనంబునుండి నిజమందిరంబునకుఁదేఁబడి యాఁకయింటిలోనుంపఁబడిన సురసుందరీ నయనారవింద యుగళంబునుండి కరారవిందకలిత కనకకలశంబులనుండి కవోష్ణస్పందమానాంబు పంకీకృతాలవాలంబులగు మందారప్రముఖ బృందారక తరుబృందపతనోన్ముఖ సుమపతనాశంకమానుఁడై పవమానుఁడు విహరించుటకు సమర్థుఁడుకాఁడు. గార్హపత్యాగ్రేసరులగు నీపావకులు రూఢిశంకావహా హుత వహాఖ్యతో రావణునిగృహమున మహానసాధ్యక్షాధికారమును వహించియున్నారు. కాలవ్యాపనకరవాక్యంబులేల? ఈదశగళుఁడు మనుష్యులవలన నవమానము రాఁగలదా యనితలఁచి తదితరులవలన మరణముకలుగకుండ నరవిందాసనుని వరంబువలనఁబొంది దర్పోద్రిక్తుఁడై యిపుడు యుద్ధసమాక్రాంత దిగంతదంతావళ దంతకుంత వ్రణకిణ నిమ్నోన్నతవక్షస్థలుండై వనవారణము స్థలకమలినివలె ముల్లోకముల నాక్రమించి తావకీనులగు మమ్ములను బీడించుచు దర్పాంధుఁడై నీమహిమ మెఱుఁగఁడు.

గీ. అనుసురాళివాక్యంబు నాలకించి
యింద్రనీలాద్ర్యుదంచిత చంద్రికవలెఁ

జిఱునగవుగల యానెలచెలియలిమగఁ
డమృతధారా మధురంపువాక్యంబువలికె.

గీ. సురలుమీకపరాధ మొనరుచునట్టి
యాతుధానుచావిపుడు శక్యంబుమరియు
సరసిసంభవసంభవు శాసనంబ
మోఘమగునటుకాఁజేసి భూమియందు.

సీ. పుత్రీయుఁడైనట్టి పురుహూతునాప్తుఁడా
దశరథాభిఖ్యుని తమినిదీర్ప
పురుషవేషంబును బూనినేనేవాని
దెగటార్తునంచు నదృశ్యుఁడయ్యె
నంతదేవగణంబు హర్షించిపదునాల్గు
భువనమ్ములకునున్న ముప్పుదీరు
ననిదుగ్ధ సాగరంబుననుండి వెడలెను
తర్వాతధాత సువర్వులకనె

గీ. మీరలచోట్లఁబుట్టి లక్ష్మీవరునకు
సాయమొనరింపవలయు నప్సరసలందుఁ
గీశభల్లుక గోపుచ్ఛ వేశధారు
లగుచుఁబుట్టుడు భూమిలోయశముగలిగి.

వ. పూర్వము నేనావులించునపుడు జాంబవంతుఁడుపుట్టెను. అతఁడిప్పుడు సాహాయ్యము చేయుననుడు గీర్వాణులట్లుచేసిరి. ఇక్కడక్రతుసమాప్తిమైనతరి వైశ్వానరునినుండి బ్రహ్మసంబంధపురుషుఁడు సహేమపాత్రుఁడై లేచి పుత్రీయుఁడగు దశరథున కమృతప్రాయమగు పాయసమిచ్చెనంత—

సీ. దశరథుఁడిచ్చెఁ బ్రథమమునఁగౌసల్య
యనునగ్రసతికిఁ బాయసమునగము

ప్రణయమధురకేక యనరవరునిసుత
కవశిష్టభాగంబు నాస్థనిచ్చె
దరళమనస్కలు తరుణులాయిర్వురు
పతిమదినున్న భావంబునెఱిఁగి
స్వార్ధభాగంబుల సగముసగము సుమి
త్రకునిచ్చి పూర్ణచిత్తగనొనర్చె.

గీ. రవభృధసమాప్తియగుడు మానవులుసరయు
తీరముననుండి తమతమదేశములకుఁ
బోవఁబూర్ణమనోరథుఁడై వృషపురి
తుల్యనిజపురికి దశరథుండుసనియె.

గీ. దశరథమహిషీజనముల తనువులంత
కేవలంబుబలములేక పోవుటను క్ర
మక్రమముగఁ బరిత్యక్తమండనంబు
లయ్యె దౌహృదచిహ్నంబులగపడియెను.

గీ. కోసలావనిపాలుని కూతురునకు
గ్రమముగవలిత్రయంబంతఁ గానఁబడెను
పొక్కిలందున మెఱికయు నెక్కువయ్యె
మధ్యయష్టియు నగపడె మందముగను.

సీ. దశముఖోరగపీడితజనజీవాతువు
దరమునఁగలయాది పురుషమిషను
న్యగ్రోధపత్ర సామ్యముఁబొందెజీర్ణాంగి
కౌసల్యజఠరంబు క్రమముగమరి
నసితాయతాక్షి మధ్యముతనుత్వమునన
భావ్యమై యాకాశ పదముగనిన

గర్భోదయంబునఁ గంజాతభవదివిషఁ
గార్శ్యతవిడియు నాకాశమయ్యెఁ

గీ. భూషణాదిగ్రహము లుచ్ఛభూమినుండ
శుద్ధనవమినాఁడు పునర్వసుయుతలగ్న
కర్కటమున మేషంబునఁ గర్మసాక్షి
యుండనంజూడు తిండ్లనుజెందుకొఱకు.

గీ. పుట్టెఁబూర్వాపరంబులఁ బుట్టనట్టి
యొకపరంజ్యోతి యోధ్యారణికనునంతఁ
గవిమనోజ్ఞమామాట ప్రకారముననె
రామనామంబుచేతనే రఘుకులంబు.

గీ. శ్రీహరి జగద్విభుఁడలంకరించెఁగరుణఁ
బ్రభవమందిన యవ్వానివంటిరూప
వంతులుముపురు త్రేతాగ్నులట్టి తేజు
లుదయమైరి సద్గుణజాలయుక్తు లగుచు.

గీ. ఆముపురిలోనఁగ్గై కేయి యందుభరతుఁ
డుద్భవించెనమిత వినయోజ్వలుండు
మిగిలినట్టియిరువురు సుమిత్రయందు
సంభవించిరి లక్ష్మణ. శత్రుఘ్నులు.

క. ఈవీరులు నలువురు భూ
దేవక్షేమంబుకొఱకు దీక్షితులుధరణ
శ్రీవరు ముకుందుభుజముల
మైవృద్ధినిబొందిరంత మహితయశుండై.

వ. అపరిమేయ.మాయాభయానక యుద్ధసముద్ధత దైత్య
బలాక్రమణ కాందిశీకబృందారకానీక పరివేష్ట్యమాణ రథుండగు
పంక్తిరథుండు తపశ్చర్య జాతాశ్చర్యాయతనుండగు త్రిశంకునియా

జనుని పద్యప్రబంధమువలె దర్శితసర్గభేదుని ప్రాకృతవ్యాకరణము వలె వర్ణవ్యత్యాస ప్రకటితుఁడైన సోమసుతుఁడగు బుధునిమాద్రి భగవంతుఁడగు కౌశికునిజూచెను. వెంటనే యథావిధిసపర్యలు మర్యాదాతీతమహిమచే మహితగభీరచిత్రంబునఁగైకొనిన గాధితనయుఁడు దశరథుని రాజా శరాసనమిత్రుఁడగు సౌమిత్రిమాత్రపరిజనుఁడై సీతనయుఁడు వినయాభిరాముఁడగు రామునిచే సుబాహుమారీచాది రాక్షసకృతవిఘ్నంబునుదాటి క్రియమాణక్రతురక్షణుం డనై యతివర్తిత దీక్షకుండనగుటకుఁ గోరుచున్నానని ప్రార్థించెను.

గీ. కర్ణపరుషమైనట్టి వాక్యమునువిని మ
హర్షియానతిమీఱరాదని మనమునఁ
దనుజవాత్సల్యము విడువఁదరముగామి
నెంచిదశరథుఁడు సశల్యహృదయుఁడయ్యె.

వ. అంతట దశరథునకుఁ దపనకుల పురోహితుఁడగు పురోహితుఁడనేకవిధంబుల శ్రీరామప్రేషణ రూపావశ్య నిశ్చయంబగు విశ్వామిత్రునిఁగూర్చి యిట్లుచెప్పెను.

గీ. కుశికతనయునిఁ బూర్ణభాగ్యునితనయునిఁ
బంపురూపంబుచేత సపర్యచేయు
ధరణిసంతను నిర్యాతుధానిఁజేయ
లక్ష్మణునితోడ శ్రీరాములననుపఁదగు.

వ. ఇట్లు వశిష్ఠునివలనఁ బ్రతిష్ఠాపితధైర్యుఁడై దశరథుఁడు సుతప్రదానమున విశ్వామిత్రుని మనోరథమును సఫలము కావించెను.

గీ. ఆజవంజవ నిర్మగ్నులైననరుల
కుర్వియోగగమ్యుండయి యొప్పునెవ్వఁ
డట్టి శ్రీరాముఁడా కుశికాత్మభవుని
వెంటఁబోయెను సంప్రీతిఁబితృననుజ్ఞ.

క. గాధికుమారుండటతన
మేధమురక్షింపఁగ సుమిత్రాత్మజు ధా
త్రీధవుసుతు శ్రీరాముని
గాధేతరముగ నిటు పలుకంగఁ దొడంగెన్.

గీ. తపఁపుబలమున మాత్రలబ్ధమయినట్టి
యతిబలంబు బలంబని యలరునట్టి
విద్యయుగ్మంబునాయందు వెలయుదానిఁ
దెలిపెదనునీకుఁ గాకుత్స్థ తేటపడఁగ.

వ. అని గృహీతవిద్యుసకు దాశరథికినొక ప్రదేశంబునుజూపించి భగవానుఁడు విశ్వామిత్రుఁడిట్లుచెప్పెను.

గీ. పూర్వమిందు మనోజుఁడు పురభిధుఁడగు
శంభుతిలకాశ్రయాతూగ్ని సత్వరమ్మ
గశలభత్వమ్మునొంది యంగంబువిడిచెఁ
గానయీవిషయంబు నంగంబనెదరు.

వ. అనంతరము మానససరమున నుద్భవించిన సరయూనదిన తిక్రమించి వృత్రాసురవధ ప్రవృద్ధ వృద్ధశ్రవ పాపపంకక్షాలన ప్రాప్తకిల్బిషలగు మలద కరూశ నామదేశంబుల విన్యస్తపాదులగు దాశరథులకు మరలనిట్లనెను.

గీ. సుతనుతాటకాభిధను యక్షుఁడు సుకేతుఁ
డబ్జసంభవుని యనుగ్రహమునఁబడసె
నాపెనాలిగఁగొని సుందుఁడనెడువాఁడు
నీచవర్తనుఁడైన మారీచునిగనె.

వ. ఒకనాఁడుసుందుఁడు పిల్కుమార్చఁబడుడు మారీచుఁడు కుంభసంభవునిఁదిరస్కరించి వానిశాపమున రాక్షసత్వమునొందెను. తాటకయును నరమాంసాదినియయ్యెను. సురజ్యేష్ఠుని యనుగ్రి

హంబున సహస్రకుంభిపరాక్రమయుతయై కుమారునిగూడుకొని జనపదమునకు విపత్తుగావించుచున్న యీయమనీవలనఁ జంపఁదగినదనుడు రాముఁడామాటలాలకించి స్త్రీవధకుశంకించుడు, వసుంధరాపరాధధురంధరయై వృషనిహతయైన విరోచనుని కుమార్తెయగు మంథరను జనార్దనవిమర్దితయగు భార్గవజనని దృష్టాంతముచూపి శ్రీరామునకమందసుంద వధూవధవిచికిత్సను దీర్చెను.

గీ. గాధితనయుండుసెప్పెడు కథలవినిన
దశరథకుమారుచేత సుందప్రియవధ
వానిచాపంపు శింజారవమిషచేత
నతనిమాటననుసరించి నదియయయ్యె.

సీ. ఆకాలమునఁబిశితాశనాశనసూచకంబైన సాంధ్యరాగంబువోలె
స్వాధీనహనన విపర్యయంబునయథేచ్ఛగవిహారంబునుసలుపునట్టి
కింకరసంఘాత సంకులవిపుల శృంగాటకఁదాటకఁ గాలుపురికిఁ
బంపెడునపుడు విశ్వామిత్రునిపథంబుదారుణమైకుంకుమారుణమున

గీ. బలిమిచేనడ్డగించె నాపలలఖాది
తాటకగుణమే సమయానదశరథసుతు
శ్రవణమునయందుఁజొచ్చె నాసమయమందు
ధనువుగుణముఁబ్రవేశించె దానిఁజంప.

గీ. అంతభావిని సంగ్రామమందుబద్ధ
శ్రద్ధుఁడైనట్టి రాముశరాసనమున
కర్పణముచేసె నసురిని జానువులను
పీరపానంబుఁజేయు చావేళయందు.

గీ. తొలిభృశాశ్వోప దేశితములగు జృంభ
కాదిమంత్రంబులను తాటకాంతకును

నేర్పునా ప్రదేశమ్ము సనీరజభవు
విషయమునకు సదృశమైన విషయమొండు.

వ. చూపించి యిట్లుచెప్పెను.

సీ. నిరతమంబుజసూతి నిష్ఠాగరిష్ఠులై
ప్రశమితభవదుఃఖవంతులై ప్ర
సన్నులౌ ఋషులచే సాదరసేవ్యమా
నంబగు నీకాననంబునందు
బలిబంధనమునకై బలినియమపరుండు
సంచరించెను బ్రహ్మచారిఖర్వుఁ
డమరార్తినాశకుఁ డజమూర్తిసకల భు
వనభిక్షునాశ్రిమ పాదపముల

గీ. నిలయమయియనంత నభోంతరాలములను
వ్యాప్తసీమసువిరా! యిదిస్వయముగ భువ
నములఛేదింప వెలుఁగుఁగాంచఁదగు రామ
నీవుస్వయముగనటువలె నెగడవలయు.

గీ. ఇట్లుపావనమయి శ్రవహితములైన
యఖిలరసయుక్తకౌశిక వ్యాహృతుల ద
శరథసుతులకుఁ బథ(పు క్లేశంబువాసె
మార్గదైర్ఘ్యంబునుంగూడ మట్టుపడెను.

వ. అనంతరము విశ్వామిత్రుఁడుఁ నిజతపోవనంబునకుఁజేరి యజ్ఞమునారంభించెను. అప్పుడంతరిక్షాంతరాలమునుండి దిగుచున్న యంతకానీకమువలె భయానకమైన యాపలాశగణము నవలోకించి కౌశికాంతేవాసినులు కరగలిత సమిత్కుశులై పలాయమానులై సంభ్రమంబున సమరోద్యుక్తుఁడగు రాఘవునితో —

ఉ. కొండలుకొన్ని తెచ్చి కడుకోపముతోడుత వైచుచుంతటన్
దాండవమాడుచున్ • మిగులనవ్వుచుఁ జేచఅప్పుళ్లుసేసి భూ
మండలమంతరక్తమున మక్కువఁదడ్పుచు నాంత్రపాళిచే
వెంద్రుకలన్ బిగించుకొని, వేలుపుమచ్చరు లగ్ని నేత్రులై.

వ. నభోంతరాలము నావరించియున్నారని నివేదింపరాముండు

సీ. వర్షాంతరంబును బడసినగాధేయు
సంపర్కపుణ్య వశంబుచేత
క్షాత్రక్రమము గనశ్వత్థదండిపలాశ
దండాదృతశయుఁడై తనరియుండె
శ్రీరాముతోడ మారీచుండునీచుండు
పోరాటమును నీచబుద్ధిఁజేసి
శ్రీదశరథసుత ప్రేరితసాయక
ముననొక్క క్షణమున వనధినడుమ

గీ. భీతిచేజలాంతర్హిత వేషమును వ
హించి జలచరత్వమును బోషించుకొనియె
మానిజనుల శసమ్మతుఁడైనవాఁడు
నాహవోన్మత్తుఁడు సుబాహుఁడసురవరుఁడు.

క. శ్రీరఘువరు బాణమున శ
రీరముఛిన్నంబగుడు పితృపతికథితియై
చేరెను కడుశీఘ్రమ్ముగ
శ్రీరాముని నెవరోరు లెదిరింపఁగలారో.

గీ. వంశజ హృదయహారిసుఫలయుతమగు
రాఘవేరితమైన శరంబుతోన
దైత్యవరులప్రాణాళి హృదయమునుండి
స్నేహభావంబయను రాగిణివలెఁబోయె.

సీ. అసురప్రముఖుల వధానంతరమ్మున
వీతసద్వ్రతాన విఘ్నుఁడగుచు
విశ్వహృద్యంబవ భృతకృత్యమునుబూర్తి
గావించిసంప్రీతిఁ గౌశికుండు
జయలక్ష్మియుతురామ చంద్రునియజనజా
వ్యాజలక్ష్మియుతుఁ జేయంగఁదలఁచి
జనకరాట్పట్టణమునకుఁ బోవుడుఁగౌశి
కుండను రామభద్రుండువినఁగఁ

గీ. బూర్వకాలంబునన్ స్వయంభువునివలన
జన్మమునుబొందినట్టి రాజర్షికుశిక
నాముఁడు గిరివ్రజంబయనఁగ మహోద
యంబు కౌశాంబియనుపేర్ల నమరునట్టి.

వ. ధర్మారణ్యమనునట్టియు నాలుగుపట్టణముల నిర్మాతలైన కౌశాంబప్రముఖులగు నలువురివలనఁ బుత్రవంతుఁడయ్యెను. కుశనాభుఁడు ఘృతాచియందుఁ గన్యాశతమును బడసెను. సంపూర్ణయౌవనలైన యవ్వారలయందుఁ బవమానుఁ డభిలషమాణుఁడై తిరస్కరింపఁబడి యుత్పన్నక్రోధుఁడై వక్రపాణిపాదలనుగా వారలనుజేసెను. అంతటఁ గుశనాభుఁడు విదితవృత్తాంతుఁడై క్షమయేప్రతిక్రియయని తలంచినవాఁడై సోమదాఖ్యగంధర్వాంగనయందుఁజూలినామకమునివలనఁబుట్టిన బ్రహ్మదత్తునకు వారలనిచ్చి పెండ్లిచేసెను. ఆయనతపోప్రభావంబున వారలుప్రకృతిస్థలైరి. మరలఁ గుశనాభుఁడు పుత్రీయుఁడై పితృనాజ్ఞ నగాధసత్త్వుండగు గాధినాముని నాతండ్రినిబడసెను. ఇట్లుదాశరథి కౌశికోత్పత్తి నిశమననిరాయామయామినీ యామానుబంధ బంధూక స్తబక సుందరబంధుర సంధ్యారాగమునఁబ్రాచీముఖ శోణీకృత శోణాభిధాన ధరనదియందుఁ

బ్రవర్తిత ప్రత్యూషకృత్యుఁడై కృతనియముఁడగు మునితోడ
గంగాతీరప్రతిష్ఠ మానమార్గంబునఁ జనెను.

గీ. సహజముగఁ బావనత్వీరసంయుతమయి
యమనియమములచేతను హర్షమిచ్చు
నదియ శ్రుతిపరిచితమయినట్టిదాని
నాపగనుచేరె నాతండుహర్షమొదవ.

వ. అంతభాగీరథీ కథనువిన నభిలాషుఁడగుఁ రామునకు భ
గవానుఁడిట్లుచెప్పెను.

క. మునుపును మేరువనఁగిరికిఁ
‡ దనుజమనోరమయనంగ దనరెడు నాక
న్యనుగిరిపతి కైకొని భా
ర్యనుగాగృహమేధియయ్యె నాయమవలనన్.

గీ. గిరిచక్రవర్తికూతుల
నిరువురఁగనె వారిలోన నీశ్వరుసతియై
వరలెనొకతె రెండవకూ
తురు మందాకినియనంగఁదోచెడు నెపుడున్.

గీ. అనదినిబొంద్రిదైతేయు లాత్మలోక
మునకుఁగొంపోయి రధికప్రమోదులగుచు
క్షితిధరంబునఁ దపమును జేయుచున్న
యీశ్వరునకిచ్చె గారిని నింపుతోడ.

గీ. గరళగళు శివసంయోగకాలమందు
భువినమర్పితమగు వీర్యమునుగనుఁగొని
నాకవాసులచేనను నాథితుఁడయి
వీతిహోత్రుండుదానిని స్వీకరించె.

‡ తనూజమేనకయని పాఠాంతరము.

గీ. పుత్రలాభాంతరాయంబుఁ బొందినట్టి
యంబికాదేవిదైనకోపంబు స్వర్గ
వాసులననపత్యులుగను వసుమతిని న
నేకులకు భార్యయగునట్లు జోకువెట్టె.

గీ. అంత సేనానిఁ గోరెడు నంబుజాస
నాది బృందారకానీకవ్యాహృతుఁడయి
యగ్నిహోత్రుండు జాహ్నవియందునునిచె
నైశ్వరంబైన వీర్యంబు నాక్షణమున.

గీ. ఆమెహుత వహనిక్షిప్తమైన వీర్య
మును భరింప నక్షమయయి పొందిచింతఁ
దుహినపర్వత నికటమందుఁగల కాన
నంబునందు శరవణంబునందు విడిచె.

గీ. అందుఁ గృత్తికలు ముదంబునొంద షడ్వి
ధముఖతామరసంబులఁ దనరునట్టి
తారకాభిధధ్వాంత విధ్వంసియైన
మహాముప్రాదుర్భవించె షణ్మాతురుండు.

గీ. శాస్త్రవిహితమైనట్టి యజ్ఞంబునందు
విబుధులకొసంగునట్టి హవిస్సువలెది
వౌకసులకది త్రైవిధ్య మాస్థవినుము
వత్స! శ్రీరామ! శతపత్ర పత్రనేత్ర!.

గీ. కేశినీసుమతులను పంకేజదళన
యనలచేలంఘిత ప్రథమాశ్రముండు
సారసాప్తసంతతిజుఁడు సగరనృపుఁడు
కాపురంబుండ యోధ్యా నగరమునందు.

గీ. అతఁడుపుత్త్రీయుఁడగుట భార్యలనుగూడి
తపముగావించెఁ బ్రీతివత్సరశతంబు
భృగుమహర్షియు సంప్రీతహృదయుఁడయి త
నూజసంపత్తి గలుగననుగ్రహించె.

సీ. పత్నులిర్వురిలోన వైదర్భికేశిని
కనెసుతున నమంజుఁడనెడువాని
నరువదివేలకొమరుల యవీమసి
సుమతికనె ననమంజుని చరిత్ర
మసమంజసంబౌట నాతనిసగరుండు
త్యజియించి యశ్వమేధంబు సేయఁ
బూనితురంగమమును విడిచెనదియు
దానవవేషంబు దాల్చినట్టి

గీ. పాకశాసనుచే హరింపఁగఁబడియె
నష్టమైనట్టి యాయాజనహరి వెతక
సౌమతేయులు వెడలిరి సగరసూను
లందరుసపర్వతంబైన యవనితలము.

గీ. త్రవ్వినాగలోకమును విధ్వంసితాంధ
కారఁ జేసిరి నిజనఖకాంతిచేత.
వారుతపదీప్తినజ్ఞాన పటలహారి
కాపిలక్రోధమునఁ బతంగంబులైరి.

గీ. పౌత్రుననమంజసుతు రాజుపలికెనిట్లు
నప్తిఁగైకొనివచ్చి యీసప్తతంతు
వుఁ బరిపూర్తిచేయుమ లేకపోమెనేని
తప్పదికమీఁదగలుగును గొప్పముప్పు.

గీ. అతఁడు నాగలోకంబున కరిగియచట
భస్మమైనట్టి తండ్రులఁ బారఁజూచి
సాశ్రుఁడై తండ్రులకుఁ దర్పణాంజలినిడఁ
గోరియచ్చోటఁదిరిగెడు గుఱ్ఱముఁగొనె.

గీ. వైనతేయుండు వారలమేనమామ
యంశుమంతునితోనిట్టు లనియెఁబ్రీతి
దేవశైవలినిచటికిఁ దెమ్ము వత్స
యదియెపరగతి వీరలకందఱకును.

గీ. అంశుమంతుఁడు తెచ్చిన యాతురంగ
ముఁగొని యశ్వమేధంబును బూర్తిచేసి
తనయులచరిత్రమంతయు వినిసగరుఁడుఁ
పుత్రశోకంబువలననె పోయెదివికి.

గీ. అంతనంశుమంతుండు రాజ్యంబునేలి
చాలకాలంబువఱకును క్ష్మాభరంబు
నాత్మజుఁడగు దిలీపుని యందునునిచి
తపముఁజేసెను హిమపర్వతమ్మునందు.

గీ. ఆదిలీపుఁడు దివమునకరిగెనంత
నతనిసుతుఁడు భగీరథుఁడాలకించి
వైనతేయోక్తవృత్తంబు దానవారు
లతటిని నరతటినికాఁ దలంచెఁ జేయ.

గీ. ఆభగీరథు గోకర్ణమనెడిసిద్ధ
భూమిలో ఘోరమగు తపమునుసలుపఁద
యాపరుండు గోకర్ణేశుఁ డమరనదిని
నుత్తమాంగంబున వహింపనొప్పుకొనియె.

సీ. అంతవీచికనిచయాచ్ఛాదిత దిగంత
గగనాంతరయగుచుఁ గంజవైరి
శంఖసంభిన్న ఋక్షనికరమౌక్తిక
వ్యాప్తమై యపథప్రవర్తలైన
హరితురంగంబుల మరలింపనాయాసి
తానూరువునిఁగల దగుచు ఫేన
సంఛన్ననై జగజంబు నన్వేషింప
సంభ్రాంతుఁడైన నిర్జరవరుండు

గీ. కలదియగుచు మహాద్భుతకర్షణమున
శాఖములగాంచినంతనతత్కాత్మజములని
తలఁచి దివసేశ్వరుఁడు మూఢతముఁడుగాఁగ
నుదకమయమయి యుడువీధియొప్పుచుండ.

గీ. భ్రమపరిభ్రమద్విప్లవప్లవవిమాన
నీలఘనశైవల కృతదిజ్ఞికర రేఖ
యగుచునవలేపయుక్తమై యమరతటిని
భవజటాటవి కుహరంబుపడెను వేగ.

గీ. సురతరంగిణి భవజటాజూటమందు
నుండిబయటికిరాలేక యుండియచోట
దూర్వశిఖలగ్నమైనట్టి తుహినకణము
సామ్యమువహించె భవునకసాధ్యమెద్ది.

గీ. కానకాప్రదేశమున గీర్వాణనదిని
రక్షకుండైన దేవు క్రౌర్యంబుచేత
క్షీణహృద్రథుఁడగుచు భగీరథుండు
స్తుతియొనర్చెను పార్వతీపతినిగూర్చి.

గీ. ఆస్తుతిఁబ్రసన్నుఁడైన ఫాలాక్షువలన
విడువఁబడినది యొకజలబిందువైన
గరళకంఠుని యుత్తమాంగంబునుండి
యేఁడుపాయలై ప్రవహించె సీజగమున.

గీ. వానిలోమూఁడుపాయలు ప్రాచిదిశకుఁ
బశ్చిమంబునకును మూఁడు పాయలేగె
నొక్కటేపితృతర్పణోద్యుక్తుఁడగు భ
గీరథునిమార్గముంబట్టి పారెవేగ.

క. భాగీరథి జహ్నుపుముని
యాగక్షేత్రంబునంత వ్యాపించుటచేఁ
ద్రాగిమునీంద్రుఁడు దానిని
లాఁగరిగుండవిడిచె నుతులన్ శాంతుండై.

క. అలభాగీరథిచేఁ దం
డ్రులపరలోకమున కనిపెను భగీరథుఁడా
వలనిజ పురమునకరిగె న
తులితుఁడు సంపూర్ణహృద్రథుండగుచువడిన్.

వ. అంతదాశరథి భాగీరథీవృత్తాంతంబు నాకర్ణించి యానదినిదాటి విశాలయనుపురినివిలోకించి యిదియెవ్వరిదని గాధికుమారునడిగెను. ఆయనయిట్లుచెప్పెను. పూర్వకాలంబున సురాసురులకు సుధానిమిత్త మన్యోన్యవైరముకలుగ విశ్వరూపుఁడు మాయావిశ్వమోహినినిప్రదర్శించి శతధారపాణునిచే దైతేయనిధనంబుగావించెను. వారితల్లిదితి మిక్కిలికోపముతో శతమన్యుని శాసించుకుమారునిఁ బడయఁగోరి పతియగుమారీచునియాజ్ఞచేఁ గుశప్లవంబున బహుకాలము తపస్సునుగావించెను. శతధారపాణి కైతవంబున నామెకు శుశ్రూషచేయుచుఁ బాదకలిత కచకలాపయగు నాపన్న నిద్ర

యగునీమె నపవిత్రనుగానాలోకించి తదీయజరరానగోహితుండై ఖిం డము నేఁడువిధములుగా భేదించివెళ్లెను. దితియును విదితతనయవృ త్తాంతయై యాఖండములనాఖండలునిచే సప్తమరుత్తులుగాఁజేయిం చి త్రివిష్టపమును బ్రవేశించెను. తర్వాత.

గీ. అవతరించె నలంబుసయనెడునామె
యందునిక్ష్వాకునకు విశాలాభిధేయుఁ
డతఁడునిజనామమున విశాలనెడిపురిని
నిర్మితియొనర్చె మిక్కిలినెమ్మితోడ.

వ. అనంతరము తద్వాస్తవ్యుఁడగు సుమతియను నృపతిచేఁ గృతాతిథ్యుఁడై సరాజపుత్రుఁడై భగవానుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు ని శీథినచ్చటఁగడపి మిథిలానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోవుచుఁదపస్విప్ర వరుఁడగు గౌతముని యాశ్రమమునుఁజూపించి తద్దారానుషక్తమగు కథనిట్లుచెప్పెను.

గీ. వృషుఁడనార్యపథంబున నీస్థలమున
గౌతమునిధర్మపత్నినిఁ గలసినముని
వృషునిపైఁగ్రోధమూని నిర్వృషుఁడుగాఁగ
భార్యనశ్మమ్ముగాఁగ శాపంబునిచ్చె.

క. శ్రీరాముఁడీవనమునకుఁ
జేరినచో శాపమువిడిచెదవని సతితో
గారవమొప్పఁగ నమిముని
చేరెహిమావనిఁదపస్సుఁ జేసికొనుటకై.

క. ఈవిధముగ వెనువెంటనె
దేవసమూహంబుచే విదితవృత్తాంతుం
డై వృత్రఘ్నుఁడు పిత్రునను
భావముననజావృషణముఁ బడసెఁ మరల౯.

క. కనుకవిముక్తైన నహ
ల్యను మునిచంద్రుఁడు గ్రహించునని రామునితో
డను కౌశికుఁడాయాశ్రమ
మునకుఁజని విశ్రమించె మోదంబలరన్.

గీ. దుఃఖమునకుసుఖముకు హేతువురజస్సె
యాగతియు గౌతమముని భార్యకునునయ్యె
నేరజస్సుననామె వికృతినిఁబొందె.
రామునాపాదరజమునఁ బ్రకృతిఁబడసె.

వ. ఆయాశ్రమమున నహల్యాగౌతములచేతఁ జేయఁబడిన యాతిథ్యమును విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణసహితుఁడై స్వీకరించి మిథిలోపకంఠభువియందుఁగల జనకయజన భవనమును బ్రవేశించెను. వెంటనే జనకునిచే విధిప్రకారమభ్యర్చితుఁడగుడునందు నిమికులపురోధయుగౌతమునికుమారుఁడునగు శతానందుఁడు రఘునందనునితో నిట్లనెను.

సీ. ఈమునీశుఁడుక్షాత్ర వృత్తంబునందుండి
బ్రహ్మకుమారు నాశ్రమముచేరి
షడ్రసోపేత భోజనమువడసి యది
సురభిమహాత్మ్య మంచుంగనుఁగొని
యద్దానినిమ్మని ప్రార్థింపవైరించి
యాయనప్రార్థన నీయకొనమి
భయయుతమగుచు నంబాయనఁగొనిదాని
భయయుతుండై దాని బలమువలన

గీ. బహువిధంబులనద్దానిఁ బడయ లేక
భయముపడిన కౌశికుఁడు తపస్సువలన

బహువిధాస్త్రములనునేర్చి పలుమరు సమ
రంబుగావించి కామసురభిఁగొనుటకు.

వ. వశిష్ఠుని బ్రహ్మదండంబున నిరస్తసమస్తాస్త్రుండయ్యె. అప్పుడీతఁడు జాతవ్యలీకుఁడై క్షాత్త్రతేజముకంటె బ్రాహ్మ్యమేమహత్తరమైనదని నిశ్చయించుకొని దానిసిద్ధికొఱకు దక్షిణాశయందుఁ దీవ్రతరతపోనిష్ఠుఁడయ్యెను. అనంతరము సూర్యవంశపురాజగు త్రిశంకుఁడు శరీరసహితుఁడై స్వర్గలోకమునుబొందఁగోరి కులగురువగు వసిష్ఠునిచే నిరాకృతుఁడై నిర్బంధకుపితులగు నాయనకుమారులగు మహోదయాదులచే దత్తచండాలభావుఁడై యీయనశరణమునుగోరెను. ఈయనయు నాత్రిశంకుని మనోరథమునుఁ బరిపూర్తిగావించుటకుఁ గ్రతువునొకదానిని బ్రారంభించెను. ఆత్రిశంకునియజ్ఞమునకువచ్చిన బ్రాహ్మణులయందు రాకుండినవసిష్ఠపుత్త్రుల ను శాపమువలన నీతఁడు శ్వభక్షకులనుజేసెను. అనంతరము క్రతుభుగ్వర్గము సహితమురాకుండెను.

సీ. తనదుతపోమహాత్మ్యంబున నీతఁడు
నిహ్నుతనృపవేషు నీలవాసు
వర్షార్థరాత్రంబువంటి యాకారుఁ ద్రి
శంకునిఁబంపెను స్వర్గమునకు
సంజాతమన్యుఁడై శతమన్యుఁడు దివంబు
నాశ్రయించినవాని నవనిఁద్రోచె
నంతఁద్రిశంకుఁడా యంతరిక్షంబున
నవలంబమందె నీయనయనుజ్ఞ

గీ. నంతనదితినందన బృందయాచనఁ బ్రీతి
సృష్టినిర్మాణకర్మఁ బరిత్యజించి

యాస్థలినిఁదపః ప్రత్యూహమగునటంచుఁ
బశ్చిమహరిత్తునందుఁ దీవ్రతరమైన.

వ. దపమును బుష్కరంబునఁజేయుచుండ నీతని నంబరీష యజ్ఞపశువినాశ ప్రాయశ్చిత్తార్థ మనేకగోవులను మూల్యముగానిచ్చి నరపశువుగా కొనఁబడి తేఁబడిన ఋచికునిమధ్యమపుత్రుఁడు శునశ్శేఫుఁడు శరణమునుఁగోరెను. ఈభగవానుఁడు నిజతనయ వినిమయంబున నాతనిరక్షించుటకున్ముఖుండై పరాఙ్ముఖులైన కుమారులను హావిష్యందాదులకు వసిష్ఠపుత్రదశనొసఁగి గాథాద్వయప్రీతులగు నింద్రోపేంద్రులచేత నంబరీష శునశ్శేఫులను పరిపూర్ణమనోరథులనుగావించెను. పిమ్మటఁ దపస్సుఁజేయుచున్న యీయన మేనకసంగమమువలనఁ జిరకాలము తపోభంగమున కంగీకరించెను. తర్వాత నీయన పశ్చాత్తాపాభిభూతుఁడై హిమవత్పర్వతంబునఁ గౌశికీతీరంబున నఘోరతపంబును గావించెను. అచ్చట జంభారిప్రేషితయగు రంభను శైలమగునట్లుశపించి పూర్వదిక్కున నిరస్తనిశ్వాసుఁడై తపస్సునుఁజేయుచుండ నీయనతపోగ్న్యుష్మ విహ్వాలితుఁడగు దేవసఖుఁడు తామరసాసనుండుసమీపించి జితేంద్రియత్వంబున బ్రహ్మర్షివైతివి; వసిష్ఠుడును నిన్నిట్లనుగాత మనిపలికెను.

క. బ్రాహ్మణుఁడుపనయంబున
బ్రహ్మత్వముఁజెందినట్టి పద్ధతిగానా
బ్రహ్మకుమారునిరూపణ
బ్రహ్మర్షిత్వంబునితఁడు వడసెన్ బేర్మిన్.

చ. జనకుపురోధచేనిటుల శ్లాఘితుఁడై కుశికాత్మజుండు రా
మునిని సుమిత్రిజన్ గలిసి మోదముతో నటు రేయిపుచ్చి యా
వనభవమిత్రిజ్యోతిషికి బ్రీతినిఛాందసు కర్ఘ్యమిచ్చె సా
మనసపవిత్రియు క్షమయి మాన్యమునై తనరారుదానినిన్.

వ. తర్వాత జనకరాజధానిని రామలక్ష్మణ నిరీక్షణ కౌతుకమున ననవరత పతితవికచకువలయ నిచయోపచీయమాన మేచక మరీచి మనిమ్లుచమునఁబౌరనారీలోచన కాంతిఁగవచిత నరపతిపథంబును విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించి దశరథతనయులకిట్లు చెప్పెను. ఈనగరియందు యజ్ఞమునారంభించిన జనకరాజు భాగ్యవశంబున సీతానామధేయభాజను కన్యారత్నమును భగవతిరత్నగర్భ కనెను. ఈపురియందు మరియొకమహాత్మ్యమేది వర్ణనీయము.

సీ. వననిధియేదేవి వసనమైయొప్పారుఁ
బీఠికహాటక పృథ్వీధరము
ఏయమ్మహారమై యొసగుఁనోసగరసు
తుల దివిమార్గబంధువు సురనది
ఏయమకెనఁగునోక్కృత కాద్రియగుచును
బ్రిధమపురుషసూక్త రరదనంబు
అట్టిసీతాదేవియమ్మకు మిథిలను
బ్రిసవగృహంబంచుఁ బల్కుచుంద్రు

గీ. అచటసీతావివాహార్థ మమరదుష్క
రంబయిన ధనురారోపణంబు పణము
గాగఁగల్పనజేసెను క్ష్మావరుండు
జనకరాజర్షియెంతయు సంతసమున.

గీ. అంత దేవసభకుఁ దుల్యమైతేనర్చు
నట్టిజనకునిసభకు మహర్షిచేరెఁ
జాపవంతులు కోసలక్ష్మాప్రసుతులు
చాపదర్శనలోలురై చనిరిరువురు.

వ. అచ్చట నుపవర్ణిత దశరథతనయ వృత్తాంతుండగు కౌశికుఁడు కౌశికామర ప్రముఖులచే మహత్తరమగు నాకులమందు

దేవారాతియందుంచఁ బడినది విశేషముగ సీతాశుల్కార్థము నావలన రక్షింపఁబడుచున్నదని జనకప్రదర్శితంబైన చాపారోపమునకు రాముని నాజ్ఞాపించెనంతట.

సీ. రాముబాహుబలంబు ప్రకటింపగా ధను
ర్వంశగుణారోప పణముచూడ
పద్మినీనాథు నన్వయమునమాత్రమె
యాభరణంబయి యలరలేదు
ఆధనుర్భంగమా యవనిపాలకులదో
స్తంభదంభంబు మాత్రంబెకాక
యపరమా సీతామహాదేవి చిత్తస
హస్రపత్రము నపుడపహరించె
గీ. రామభగ్నకార్ముక భవరవమువలన
నింగి భూమియునంతట నిండేదృప్త
లైన క్షత్రియకుల యశోహంసజాత
మునకు జీమూతనాదమై పొల్చెమరియు.
గీ. వీరలక్ష్మి ప్రప్రథమ ప్రవేశసమయ
మందుఁ బుణ్యాహఘోషమై యలరెనింకఁ
బరిణయముకోసమై సీతభావమందు
మంగళారావమగుచు నెసంగెఁగాదె.

ఉ. గట్టికలాగ రెండయిన కార్ముకమందు జనించినట్టి యా
గట్టిరవంబు తత్క్షణము కాష్ఠములన్ వడివ్యాప్తిఁజెంది యా
దిట్టరి రాముకీర్తి సతి దేశములందుఁ బ్రయాణఢక్క మ్రో
తిట్టలమాచుఁ జాలెనపుడెంతయు శ్రోతలు మోదమందఁగన్.

వ. అప్పుడు సీతావివాహ కృతనిశ్చయ జనకప్రేషిత దూతాహూతుండై పురోహితాభ్యుపగమంబున

సీ. గీర్వాణనారి సంగీతగోష్ఠీముఖ
మునఁదిలకమగు నెవ్వనియశంబు
శ్రీవిష్ణుఁడెవ్వనిచేఁ బితృమానుఁడ
య్యెను ధారుణిసురాజ్ఞి యెవనిచేత
నయ్యెనో దేవేంద్రుఁ డాజిసంకటముల
నే వీరు ముందుజనించునట్టి
స్యందనకేతనా చ్ఛాదనాదికదశ
దర్శనముననె దుర్దశనుఁవీడె
గీ. నాదశరథుఁడు మిథిలకునరిగెనంత
జనకుఁడు సుధన్వనాముని సంగరమునఁ
జంపిసంకాశ్యపురమున నుంపఁబడిన
యనుజునిఁబిలిచెను కుశధ్వజాభిధేయు.

వ. తర్వాత వారిచే దశరథుఁడు సపురోహితాభ్యర్చితుఁ
డై పుత్రులకు గోదానమంగలమును నిర్వర్తించెను.

గీ. శ్రితిని యోగంబువలనన హుతపదార్థ
మును గృహస్థునుండి శుచిగొనిన తెఱఁగున
రామచంద్రుఁడునుం దశరథునియాన
జనకభూపాలువలన భూజనుగ్రహించె.

వ. ఇదియాశ్చర్యము.

చ. గుణమును దేవచాపమునఁ గోటికమీరఁగఁ జేర్చి గాధిపు
త్త్రినివచనప్రకారమున దూఁకొనెసీతను రామభద్రుఁడా
తనియనుజుండు లక్ష్మణుఁడు ధాత్రిపుఁడౌ జనకాఖ్యునెమ్మదిన్
గుణములనేకముల్ చొనిపి కూడెను ప్రేముడి నూర్మిలాభిధన్.
గీ. వెంబడిని కుశధ్వజుని యోగంబువలన
మాండవీశ్రుతకీర్తి నామకమడఁతుల

వలనగృహమేధులైనారు భరతశత్రు
హనులనెడి వారలిర్వురు హర్ష మొదవ.

వ. అనంతరము దశరథుఁడు విదేహులవలనఁ గృతవివాహులగు తనయులతోఁ సహ ప్రీతినివర్తమానుఁడై మార్గమధ్యమున సంవర్తసమయ సముజ్జృంభిత హుతవహ దుస్సహ రోషభీషణుండును దుర్వారపరాక్రముండును క్షత్రవర్గగర్వ సర్వంకష పరశ్వధధారాధీన రుధిరధారాకల్పిత పితృతర్పణుండును దర్పవతాగ్రేసర సమగ్రప్రతాపుండును తపోవల్కలవసానుఁడైనను వాసనావశంబున నతిపరిముషిత యుద్ధశ్రద్ధుండగు భార్గవరాముఁడను మునినిజూచెను. వానినిరీక్షణంబున దశరథుఁడు ప్రక్షీణహర్షుఁడయ్యును మహర్షులతోఁ సమమగు సపర్యనొసంగి యార్యశీల! కుశలమేయని యడిగెను.

సీ. భృగుపతిదశరథ పృథ్వీశ్వరుఁడనుప్ర
సన్నవాక్యంబును సరకుకొనక
ప్రశ్రితుఁడగురామ భద్రునిఁగనుఁగొని
హరజీర్ణచాప భంగార్తకీర్తి!
యీపరశువుశక్తి నెఱుఁగవునీదోర్మ
దంబు నెఱుఁగనిప్డు దలఁచునట్టి
యీకార్ముకంబును నెక్కుపెట్టుమనంగ
రాముఁడుదాని శీఘ్రముగ్రహించి

గీ. సగుణముగఁజేసి యందులోఁ శరముయోజ
నంబుగావించియుఁ దపోధనత్వమెఱిఁగి
వానిజీవితమున దయమానుఁడగుచు
రాముఁడుద్ఘాత యుద్ధవిరాముఁడయ్యె.

వ. మరియును.

గీ. అల్లభృగువంశసంభవంబై నయట్టి
చాపదండము జమదగ్ని సంభవులును
ప్రహ్వాభావంబుపూని కేవలము రాఘ
వార్పితగుణులై యుండిరి యాక్షణమున.

గీ. ఏకకాలంబునందుఁ బ్రాప్తించినట్టి
చాపభార్గవరాముల సద్గుణములు
ఋజుతయందుండి వక్రత ఋజుతవక్ర
తవలనఁబడసి యుండెఁ దత్క్షణమునందు.

వ. అమోఘమైన రాఘవశరంబున భార్గవునిస్వర్గతి నిరోధింపఁబడెనట్లగుట యుక్తమే యేలయన

గీ. ఘనులకునరుండుచేయు నాగమ్ము మిగులఁ
దదనురూపఫలము ప్రసూతమగుఁగాదె
క్షణము రాఘవుగతికి విఘ్నమ్ము చేసి
పరగతికిహానిఁ బడసెను భార్గవుండు.

వ. తర్వాత జామదగ్ని సామర్థ్యప్రతిఫలిత పన్నగపరివృఢ భోగభుజాభిరాముఁడగు రాముని నవిరలమాలింగనముచేసి శిరంబు మూర్కొని దశరథుఁడు పరిఖవలెఁ బరిసరంబునఁ బ్రవహించుచున్న సరయూనద్యావేష్టితమగు నయోధ్యను సదారులగు దారకులను నీరంధ్రిత గవాక్షములగుండ సాదరంబునఁ జూచుచున్న పౌరపురంధ్రిల కటాక్షములచేత సౌందర్యవంచిత తాపింఛములచేఁ బింఛాతపత్రాయమాణ ధవళాతపత్త్రుఁడై ప్రవేశించెను.

గీ. వ్రీడనస్ఫుటమగు స్మరక్రియలచేత
నానవోఢలమిగుల సౌఖ్యమునుబడయు
దశరథసుతుల యౌవనదశనిపుణుల
నల్వురాదిరసము సేవనంబొనర్చె.

గీ. అలత్రియీదృష్టిచేత విద్యవలె జనక
రాజుకొమరితవల్లన రాఘవుండుఁ
దర్భపత్రాగ్రధిషణుండు దశరథసుతుఁ
డమితమగునట్టి యానందమనుభవించె.

క. మునిజన చాకోరఘనా!
ఘనగరుడారోహిణీ జగద్ధితకర ధా
రుణిదేవోపాధిహ ధా
రుణిదేవసుభాషిత స్వరూపిణిమాతా!.

క. విద్యాసద్ధానప్రద
వేద్యావై దేహివాణి వివిధాకారా!
వైద్యావికార రహితా
విద్యా సత్కీర్తిసాధ్వి విషజదళాక్షీ!.

గద్యము.

ఇది శ్రీగాయత్రీ కరుణాకటాక్ష వీక్షణాలబ్ధ బీజాక్షరత్రియ కవితా
విద్యావధానవిధానధౌరేయ సహజపాండిత్యశ్రీవత్సగోత్ర పవిత్ర
షట్సహస్రనియోగిభూసుర శాఖాగణనీయ పూసపాటివంశ
పయఃపారావార సంపూర్ణ సుధాకరాప్పయామాత్య
దత్తపుత్ర రంగనాయక విరచితంబైన
శ్రీమదాంధ్ర చంపూరామాయణమునందు
బాలకాండము. సమాప్తము.

ఓమ్

శ్రీగాయత్ర్యైనమః

ఆంధ్ర చంపూ రామాయణము.

—•అయోధ్యాకాండము.•—

కథాప్రారంభము.

—o—

క. మాయాది పంచశమనీ
మాయాసంకల్పజనని మధురాహిత దా
మాయామయసువిలాసిని
మాయామంత్రిప్రసాద మాధవిమాతా!.

గీ. అవనిపతులకు దుర్లభంబైన సుఖము
భుజబలమున దశరథుఁడు పొందిసంత
మాతులుఁడు యుధాజితునిగ మంబునకయి
భరతశత్రుఘ్నులిరువురు పంపఁబడిరి.

చ. దశరథరాజుపుత్రిని స్వతస్త్రీజగత్పతి రామమూర్తినిఁ
గుశలునినై జధారుణికిఁ గోరెనుభర్తగఁ జేయనెమ్మదిఁ
గుశలము ధర్మభూధరము క్షోణిభరోద్వహానంబునందు నా
దశరథునిల్లుమోయుటకు స్తంభముకాఁగఁదలంచెఁ గూరిమిఁ.

వ. అనంతరము దశరథుఁడు మంత్రులతోనాలోచించి బృహస్పతిసమానులగు పౌరవృద్ధులను బిలిపించియిట్లనెను. శివంకరమతులును సుపథసంచరమాణులును ప్రాణులయందుదయమాన మానులును మానధనులును యశోసమార్జన జాగరూకులును జనోపతా

పసమ్మార్జనతత్పరులునగు మత్పూర్వపురుషులందఱును పరమసుఖ మునుబొంది దేవత్వమునొందినది మీకువిదితమేకదా! కావున నా మనీషుల మార్గానుసరులగు మాచేసయితమింతవఱకు సకలప్రజలు ను పరిపాలింపఁబడినదనుటకీ నాపరిపాలనమునందు ననుభవనీయుల గుమీరలే ప్రమాణముకదా! మీవలన నంగీకృతమగు నీతిశాస్త్ర ములయొక్క ప్రతికూలపదవిని లోకము జవదాటదుకదా! ఇంచుక యాచితవ్యమొండుకలదు వినుండు

చ. సురనరగీత్యభిష్టుతుల చొప్పున శస్త్రములందునేనియుఁ
సరియొకఁడుండ కేతనకు స్వర్గములోభువినున్న యీజరా
భరమిదె త్రోసివేయుట కవారణమై తనరారునద్ది యీ
సరసిజషండమధ్యమునఁ జంద్రికమాద్రి జనించెనక్కటా.

వ. సమస్త క్షత్త్రివర్గ గర్వపాటన పరిష్ఠధారా పరశ్వథ భరణభీషణవేషుఁడగు భార్గవభంగంబువలన నపరిచ్ఛిన్న శౌర్యశాలినియు సౌజన్యభాజనుండును జనానురాగనిలయుండును నిర్మత్సరుండును మత్సముండునగు శ్రీరామునియందుఁ జిరకాలధార్యమాణ విశ్వంభరాభారంబు నార్యానుమతంబుననునిచి విశ్రాంతిసుఖంబు ననుభవించుటకుఁ గోరుచున్నాను; అనుడు ప్రావృషేణ్య పయోధర వ్యూహనినదాకర్ణన సముదీర్ణనిరతి శయాహ్లాద సంసర్గ నిరర్గల కేకాలాపములు కలాపినులవలె జనములు ప్రమదభవ కలకలస్వను ఖరిత హరిన్ముఖులైరి.

గీ. రాముపట్టాభిషేక ఘుస్రమునఁగాంతి
కాంచబ్రితాళిసముచేయు కనులకరణిఁ
బ్రజలముఖమున నానందబాష్పవిసర
మబ్జమునయందు మకరందమట్లువొడమె.

వ. రాజు సంభవిష్యమాణ మహోత్సవోత్సుక జనసమ్మర్ద

జనిష్యమాణ రజోవాత్రితపాత పరిహరణేచ్ఛవలె రోమాంచ ప్రపంచంబునఁ గంచుకితాంగులై ప్రమాణాతీత ప్రమోదప్రసన్నులై హర్షప్రకర్షంబున ద్విగుణీకృతానందము నంతరంగమునందు నిరోధించిన సుమంత్రప్రముఖులగు మంత్రిముఖ్యులతో నిట్లనెను.

గీ. నీతిపాలన నేర్పరి నై తపోవ
నంబు నాశ్రయింపఁగనున్న నన్ను విడిచి
ముగ్ధభావంబువిడని రాముఁ ద్వరితముగ
నాశ్రయించుటకీ జనులనుమతింత్రె.

వ. అనుఁడు వారలునిర్ధారిత నిజమనోరథుఁడగు దశరథునకు సవినయంబుగ నిట్లనిరి.

ఉ. నీపదవిన్ భవత్తనుజునిన్ రఘురాముని నిల్పియున్న చో
నీపురవాసులిష్ట భజియింత్రు స్వయమ్ముగఁ జిత్రమే మొకో
యాపదునారుపాళ్ల దొరనావలఁద్రోయుచు నాతనబ్బయా
నాపగనాథునిన్ మిగుల నాస్థఁ జకోరము లాశ్రయించునే.

వ. రాజామాత్యసంభాషణానంతరము వరిష్ఠుండగు వసిష్ఠునిశాసనంబునఁ బుణ్యతీర్థపరిపూరిత కనకకలశ భద్రాసనచ్ఛత్ర చామరాది రాజ్యాభిషేకోపకరణాహరణార్థ మాసక్తమై పౌరవర్గము మంత్రితోఁగూడి త్వరపెట్టినంత

గీ. రామువినయాభిరాము హర్షజనితుఁడగుఁ
ప్రభువుదశరథుఁడు పిలిచిపలికెనిట్లుఁ
నీశిరమునఁ దిరీటమ్మునిల్పఁ బుష్య
మందు యత్నించుచుంటి నానందమలర.

వ. అనుటయు దశరథునిమనోరథంబును కౌసల్యకునివేదించి నిజభవనమునకేతెంచిన రామునకు భగవానుఁడగు వసిష్ఠుఁడావిః ప్రమోదుఁడై కౌతుకమంగళమును నిర్వర్తించెను.

గీ. కాష్ఠవేదండకర్ణ సంఘట్టజనిత
నినదములనిండ మంగళనినదముల ధ
రణిని మున్నెన్నఁడును గనరానిదగుటఁ
బౌరజనముల మోదంబు పరిఢవిల్లె.

వ. అప్పుడు—

సీ. నిశిచరవంశంబు నిర్మూలన మొనర్ప
నెవ్వరుతుకమూల హేతువయ్యెఁ
బ్రకృతి కుటిలమయి పరగునెవ్వతెమతి
గాత్రమితరంబయి గ్రాలుచుండు
నట్టిమంథరనామ కాబ్జసరసమగు
స్వచ్ఛమానీరంబు నైరిభమటు
శ్రీరాముపట్టాభి షేకోత్సవమునాఁడు
కైకేయిహృదయంబు కరుణరహిత

గీ. మగుచుఁ గౌసల్యతనయుని నడవిదిరుగఁ
బనుపఁగాఁదగునట్లు మథన మొనర్చె
మెల్లమెల్లఁగఁ గదలెడు మేఘపంక్తి
పైనపెనుగాలివీచిన పగిదినపుడు.

గీ. జనులసౌఖ్యమపహరింపఁ జాలునట్టి
మంథరవచనములచేత మానసమున
రామపట్టాభిషేక మోర్వఁగలేని
యీసుపుట్టెను కైకేయి కెంతోయకట.

వ. అంతనామె మంథరభాషితంబుల వివేకశూన్యయై పూర్వము దండకావనమున వైజయంతపురవాస్తవ్యుండగుశంబరాసుర సంగరసంగత వేదనాపనోదనార్థమై తనకునొసంగిన వరద్వయమును భర్తయగు దశరథునకు నివేదించెను.

గీ. మొదటిదవ్వానిలోఁ దనపుత్త్రుఁడైన
భరతునకునభిషేచన జరుగునట్లు
వన్యవృత్తిని రాముండు వనములందుఁ
దిరుగునట్లుగ రెండవదిదయితనరె.

సీ. అవరయుగమువిన్నప్పుడు చిరతప్త
తామ్రనారాచవేధపరుషమయి
బ్రిద్దలుచేసి శ్రోత్రద్వయంబును సూనృ
తచ్యుతవిముఖుఁడౌ ధాత్రివిభుని
స్వాతంబునఁ బుటపాకరీతిగఁ బ్రతి-
జ్ఞాతంబుగావించె క్ష్మాధినాథు
చిత్తంబునందుండిజీవనకళయయు
స్తంగతంబయ్యెను దానవహ్ని

గీ. శిఖలసంస్పర్శనంబునఁ జెలఁగిమండు
కుంజముననుండి పరుగిడ నరయుకురగి
మాద్రితనయు విరహావార్తమాత్రమునన
దహ్యమానుడై సుతుఁ బ్రేమఁ దత్క్షణంబ.

వ. దశరథుఁ డెట్టకేలకుఁ బ్రాప్తచేతనుండై కైకేయితో నిట్లనెను.

సీ. ధరియించినట్టి సూత్రంబుత్యజించి రా
ముండరణ్యమునకుఁ బోవులీల
విడనాడుచెట్లొకో విశ్వజనులతని
చిరధృతపట్టాభిషేకముదము
ధర్మభంగభయానఁ దనుజు వియోగంబు
పూనితి పూనితి నేనుకాని

ఆకల్పమపకీర్తి యబ్బెడుఁజుమినీకు
జాయధర్మార్తికి జననివంచు
గీ. రాగనయనాభిరాము శ్రీరాముబాలు
విడచిబ్రిదుకంగలానె జీవితముతోడ
విధివశంబునఁ బితృపతి వేశ్మమునకుఁ
బనుపఁగ్రై కేయి భార్యవై తనితలంతు.
వ. అనినదశరథునకు నిజమనోరథము నీడేర్చుకొనుటయందాసక్తిగల కైకసోపహాసంబుగ నిట్లనియె
గీ. ఆత్మజుని మోహవశమున నధిపనీకు
సత్యవిప్లవమెంతయు సంభవించు
నాశ్రితమునకు విఫలత్వమబ్బెనేని
ఆఃశ్రితికి విహితంబైన యంజలిడుదు.
సీ. సత్యసంధుఁడు శిబిచక్రవర్తికపోత
జీవనార్థంబయి శ్యేనమునకుఁ
దనశరీమునుండి తరసంబునిచ్చిన
కథవినలేదె నీ కర్ణయుగళి
మరియు నలర్కనా మకనృపచందుౄండు
క్షితిదేవుచేత యాచింపఁబడి త
నవిలోచనము లాయ నకునిచ్చి స్వప్రతిజ్ఞ
పాలించిపరిథిత పరిభావుఁడయ్యె
గీ. నసురసమరకాలమ్మున నవతరించి
నట్టిబాధావసాన మందాస్థనిచ్చి
నట్టివరములనిమ్మ వాక్యములరెంటి
జలలిపిగఁ జేయనెంతయు వలదు వలదు.
వ. పలుమ...లేల!

గీ. ఋతగిరము నిర్వహింపు లే । దేని రాము
జననిసన్మానమునుజూచి । సైపలేను
చేయుచున్న యత్నంబుఁ ద్య । జింపవేని
చచ్చెదను నీవుచూడ వి । షమ్ముఁ ద్రావి.

వ. ఇట్లు పలుకుచున్న యామెతో మరల భూపతి యిట్లనెను. ఓసీ! కఠినహృదయ సతిపతిన్యాయరూపమగునట్టి కులవధూ సమాచారమును బరిత్యజించి దయావిహీనమైన వాక్యములనుఁ బలికితివి.

గీ. శీలవతులందు ఘనతను । జెందవీవు
జనకుఁడభిషేకమిడుట రా । మునకు లేదు
నందనులఁగన్న సౌఖ్యంబు । నాకు లేదు
భరతుఁడిడరాదు నాకుని । వాపజలము.

వ. మరియుఁ గైకేయి!

గీ. వసనములగుత మతనికి । వల్కలములు
గృహములగుఁగాక సీరంధ్రి । వృక్షసమితి
పవ్వళింపులు కాఁబోవు । ప్రస్తరములు
నీదుచిత్తము కఠినమై । నెగడుకెట్లు.

వ. ఇట్లుభర్తచే బెదరింపఁబడియును మంథరాక్రాంతవృత్తిచే మేఘావరణాది ప్రతిబంధరహితంబై చంద్రుండుప్రకాశించుచుండ లతాచ్ఛాదిత చంద్రకాంతస్థలంబువలె నాయమార్ద్రచిత్త కాలేదు; కావున ముహూర్తమాత్రమైనను రామముఖావలోకన సుఖానుబుభూషుఁడగు దశరథుఁడు వెంటనే కుమారుని రామచంద్రునిఁ బిలిపింపుమని సుమంత్రునికాజ్ఞయిచ్చెను. సుమంత్రునివలన రాముఁడు శీఘ్రముగఁ బ్రాసాదముఁ బ్రవేశించి తండ్రికినమస్కరించి సమీపమున ముఖవిలాసము మారుటఁగని భయపడినవాఁడై యిదేమిటని కైకేయినడుగ నాపాపచిత్తయిట్లనెను. వత్స! శ్రీరామ! నీతండ్రి పూ

ర్వమునాకిచ్చిన వరద్వయమును జెల్లింపుమన సానుశయతనయవాత్స ల్యంబున సత్యవ్యత్యాసత్రాసుఁడై గాఢశోకసాగరంబున మునింగి యున్నాఁడు. ఆవరయుగంబును జెప్పెదనువినుఁడు. ఒకటి నీవుముని వేషంబున నరణ్యంబునఁదిరుగుట, రెండవది భరతుఁ డవనినిబాలిం చుటయుననవుడు రాముఁడామాటలనువిని ప్రముదితహృదయుఁడై యామెకు వెన్నెలకోలుచేసి యిట్లువిన్నవించెను.

చ. భరతుఁడు ధాత్రిపాలనఁపు । భారముపూన భయంబునొందునో
అరయవనంబులందిరుగు । నప్పుడు త్రస్తుఁడ నౌదునంచునో
దరమును బొందికావలయుఁ । దండిరిదుఃఖనిమగ్నుఁడయ్యె నం
బరఁగ సగరాన్వవాయమున । మండనమూర్తియశోవిభూషుఁడున్

గీ. దివ్యనిమ్నగ గంగధా । త్రికినిగొనిని
వాపమొనరించుకంటెను । బలముకాని
యీప్రతిజ్ఞయపూర్తి కా । దేనిమావ
లననెటులు పుత్రశబ్దంబు । దొనరుమాకు.

వ. మరియు.

గీ. వనములన్ బొట్టఁబోసికొ । మ్మనుచునాకు
వత్సనుభరింపుమనుచు న । వనిభరంబు
నాజ్ఞయిచ్చితిమాయందు । నరయఁదల్లి
పక్షపాతంబునాయందె । పాటెనీది.

వ. మరియు.

క. ఇరువురమునులాలించెడి
భరతుని నభిషిక్తుఁజేయ । స్వవచనమునఁ దం
డిరిపూననెంచెనే సం
బరమయ్యెడుఁగాదెనాకు । మాతావినుమా.

గీ. నావలననియ్యఁబడిన ప్ర। ణామమైన
పూర్వపాత్రికుఁ బాత్రిత । పుట్టుకున్నె
యనుచుభరతాభిషేక మి । య్యకొనునట్టి
పెద్దకొమరుని వాక్యముల్ । వినినతోడ.

వ. దశరథుఁడు రామునివియోగంబును సహింపలేక వజ్రవిదారిత పర్వతంబువలె నంతటను దవవహ్నిచుట్టుకొన్న వృక్షముమాదిరి దివస్పతిపదభ్రంశవిధురుఁడగు నహుషునిఁబోలె విచేతనుఁడై నేలఁగూలెను. అంతటఁగైక పితృనాజ్ఞనుబాలింపుమని రామునకాజ్ఞాపించెను.

గీ. తల్లియాజ్ఞమాలటుల నౌ । దలధరించి
రాముఁడుసుజనవినుతుండు । ప్రథితయశుఁడు
క్షోణివలయంబుపాలించు । కోసమపుడు
వనమునకునేగఁ దానియ్య । కొనుచు వేగ.

వ. కౌసల్యాదేవి సదనంబునకేగి యామెకునమస్కరించి నిజాభిషేకప్రతిబంధమ్మును గైకనిర్బంధమువల్ల దనవనవాసమును విన్నవించెను. ఆమెయావార్తనాలించి విదీర్ణహృదయయై విషదిగ్ధముఖశిలీముఖవిద్ధ శ్రవణయుగళయై వెంటనేభూమిపైఁబడి యిట్లు విలపించెను.

గీ. కంజశంఖరథాంగ రే। ఖలనమూఁడు
లోకములకు శుభకరము । నీకరమ్మ
నందుఁగాంతారకంద ఖ । ననముచేయఁ
గంకణమ్ము వసిష్ఠుండు । గట్టెనొక్క.

వ. ఇట్లు కౌసల్య విలపించుచున్న సమయంబున సౌమిత్రి యతిమాత్రప్రవృద్ధమన్యుఁడై శతమన్యుసమానుఁడగు నగ్రజునితో నిట్లనెను. ఆర్యా!లోకగర్హణమైన కైకవచనమున రజోగుణ జరా

సమాక్రాంతచిత్తంబునఁ గృత్యాకృత్య వివేకమూకుఁడగు రాజుగారి ప్రిజ్ఞాశైథిల్యంబున నిస్సృతంబైనవచనంబున రాజ్యమునువిడిచి యడవులందుఁ బర్యటనముసేయుటపాడికాదు. మరియునీకుఁ గోరకుండఁగనే మొదటతండ్రివల్ల ధరణియొసంగఁబడినదికాదె! క్షత్రిమన్ననో ప్రమాదముసంభవించినను ధర్మపథంబుకంటెను వర్ణాశ్రమరక్షణంబువలన శ్రేష్ఠమైనది. సాధారణముగఁ బురుషుని నిశ్శ్రేయసమునకు నియోజించునది. నిశ్చయముగ దైవబలము నతిక్రమించి ధీరాత్ముఁడు పౌరుషముచేతనే ధర్మార్థకామమోక్ష చతుర్విధపురుషార్థములను సమర్థించవలయును.

సీ. అడవిఁజరించుట । నార్యనీపదపద్మ
యుగళమరుణిమంద । కుండుఁగాత
జ్యాకర్షణంబున । నాకరద్వయికిని
పాటలిమము సంభ । వమగుఁగాత
కైకేయిపరిభూత । తమ్మావరుపలుకున
కును విధేయుఁడవుగా । కుండుకాత
నాథను వెప్పుడు । నమ్రిభావంబును
నిరడుకూరిమిఁజూపు । చుండుఁగాత
గీ. మనుచుఁబలికెడుతమ్ముని । నాదరించి
సాంత్వవాక్కులతో రామ । చంద్రుఁడనియెఁ
బితృనిదేశమువత్స! స । పితృకులజుల
కరయసర్వకర్మల గురు । వగునుగాదె.

వ. అనేకులు పితృనిదేశగౌరవంబునఁ గండు, రైణుకేయ, పూరుప్రభృతులు, గోహత్యను, మాతృవధను, తారుణ్యవినిమయమును నిర్విచారంబుగఁగావించి యాచారవంతులలో నగ్రగణ్యులుగఁ బరిగణింపఁబడుచుండిరికదా! కావున నవశ్యము పితృనాజ్ఞచొప్పున నత

గ్యమునఁ బ్రవేశించవలయు ననుడు విస్మృతపుత్రవాత్సల్యయగు కౌసల్య రామునితోడన కాననంబున కేగ నభిలషించుడు రాముఁడామెకు నమస్కరించి సవినయముగ నిట్లనెను.

సీ. క్రైకేయికార్కశ్య । కందలితవచన
మటవినేఁదిరుగంగ । నైనయట్టి
శోకానలంబున । సొక్కియున్నట్టి మా
తండ్రి దేహమునకుఁ । దల్లినీవు
ఉపచారమును జేయు । చుండుమీ! యెన్నండ
నాదరణము సూప । రాదుదాన
నన్న యనంతర । మాయమతనయుని
మంగళముకోఁఅకు । మనమునందు

గీ. నమరపత్యగ్ని యమవరు । ణాదిసకల
దేవతాస్తుతిపూర్వక । దీవెనిచ్చె
నాశిషానంతరంబున । నాతఁడామె
పాదపద్మంబులకు నభి । వాదనమిడి.

వ. వెడలి యారబ్ధాభిషేకోచిత వేషయగు సీతాదేవిప్రాసాదమును బ్రవేశించెను.

చ. వనముననుండి మేఘుఁపుర । వంబున మోదమునందు బర్హికాంతను ధనురావమాత్రమునఁ । ద్రాసిలఁజేయు పుళిందుమాడ్కిశోభనమున మోదమందు ప్రియ । భార్యను వేగఁగలంచె రాముకానసముచరించు ఘోరకథ । నంబునఁదెల్పుటచేత నెంతయున్.

వ. అంత శ్రీరాముఁడు తననసుసరించుటకు సిద్ధముగనున్న సీతతోనిట్లనెను.

సి. ప్రియశిరీషసుమంపు । మృదులంబుమాదిరి
ప్రకృతి పేశలమైయు । గ్రాలుచుండు

సీతను వెట్లు గ్లా । నింపసహించె దో
　　　　హారిణీగణగృహీత । మైనత్రికవి
సారినానాళి రా । క్షతపరిస్రుతశోణి
　　　　తారుణాశోక కాం । తారమందు
దుస్సహమైనట్టి । దుఃఖమేకాని సౌ
　　　　ఖ్యంబిసుమంతయుఁ । గానరాదు

గీ. అనుచుహితమగునట్టి వా । క్యములచేతఁ
బలువిధంబులఁ జెప్పమై । థిలికినపుడ
యడవులకుఁ దనతోడన । యరుగుదెంచు
నిచ్ఛ కేమియు శైథిల్య । మెనయకుంట.

వ. ఆమెను తీసికొనిపోవనంగీకరించి యాతండనవసిత వ్యవసాయుని లక్ష్మణుని సమస్తభూషణంబులను శత్రుంజయాహ్వయ మాతులదత్తమత్తేభంబును గజసహస్రంబుతోడ వాసిష్ఠుండగు సుయజ్ఞునకుదానముచేసి యగస్త్యకౌశికులకు మహార్ఘంబులగు రత్నంబులనొసంగి దానవవీర్యహారంబగు ధనువును నిరాతంకముగ రక్షించునట్టి కంచుకంబు నసంఖ్యేయంబులగు బాణములతో ననుబంధించిన నిషంగమును నిర్వర్తితవీరపాణియగు కృపాణమును వరుణునివలన జనకసదస్సునందొసఁగఁబడిన సమస్తాయుధజాతమును గైకొని నన్ననుసరింపుమని యనుగ్రహించెను. సీతాదేవియును నిజాభరణచయమును సుయజ్ఞునిభార్యకొసంగెను. అంతటలక్ష్మణుండును తనదగ్గఱనున్న ధనముతోఁ గౌసల్యాదేవి నాశ్రయించియున్న యుపాధ్యాయుని సంతోషపెట్టెను. అనంతరము సకుటుంబముగ నుంఛవృత్తిచేత జీవించుచున్న త్రిజటాభిధానుఁడగు బ్రాహ్మణునకు స్వహస్తనిక్షిప్త దండపతిత దేశావధికంబగు గోధనంబును కపింజలాది ద్విజులకు వివిధవిత్తములను రఘుపతిదానముచేసెను. తర్వాతవారు

పౌరనారీజన నిశ్వాసజంఝానిల చలద ధరకిసలయాస్ర సలిలాపార మునను శోకాగ్నిచేతను దేహంబులును మనంబులునుదడిసి తగులఁ బడి నిషిద్ధపరిజనానుగమనంబునఁ బ్రకాశిత ప్రవాససిద్ధాంతులై శుద్ధాంతమునుండి బయలుదేరిరి.

గీ. గగనచరులు సైతము మున్ను । కాంచనట్టి
జానకిని గాంచఁగారాదు । మానవులని
ధాత యోచించి జనులనే । త్రముల బాష్ప
సలిలములఁ గప్పివైచెను । సత్యముగను.

సీ. అడవులకేగు న । న్ననుసరించెదుసీత
యత్నాన వల్లకా । దన్నవినక
విడువఁడునన్ను బా । లుఁడు లక్ష్మణుఁడును
క్షణమాత్రమేనియు । ననుచుఁదలఁచి
వారలుఁదనతోడ । వచ్చుటఁదనతండ్రి
కిని తెల్పి వనమును । జనుటకొఱకు
రాజగృహంబు మ । రలఁబ్రవేశించెను
రాముఁడప్పుడు దశ । రథునితోడ

గీ. మంత్రిరామునిరాక సు । మంత్రువిన్న
వించెభూపాలతిలకుండు । విష్టరంబు
నుండి మూర్ఛాగతుండయి । యుర్విమీఁదఁ
బడి పిశాచంబువట్టిన । వాఁడువోలె.

వ. సదారచిత పరిదేవనంబున సదారుఁడై వనవాసమునుజేయుటకు నిశ్చయించెను. అప్పుడు సుమంత్రుఁడు కైకేయితో దేవీ! రామరాజ్యాభిషేకోత్సవ సముత్పన్నాహ్లాదాంకుర ప్రతిబంధకమైన యాగ్రహమును విడువుము. విడువుము. పూర్వకాలమున బ్రాహ్మణవరప్రసాదమున సకలప్రాణుల భాషల నెఱింగినవాఁడై శయన

సమీపమునఁ దిరుగుచున్న చీమలసంభాషణమునకు నవ్విననీతండ్రిని నవ్వినకారణంబడిగి తద్వివరణము భర్తృమరణకారణంబని తెలిపినను వినక బహువిధంబుల నిర్బంధింపఁబడి కోపోద్దీపితుఁడగు రాజువల్లనవమానింపఁబడిన నీతల్లిమార్గము ననుసరింపకుమనెను.

గీ. అంతఁ గేకయాత్మజ సగ । రాఖ్యవిభుఁడు
తనయుఁడగు నసమంజనా । మునివిడిచిన
కథను వేవేగముగ జ్ఞాప । కంబుచేసి
తనదుభర్తను వేనిరు । త్తరునిఁ జేసె.

చ. సరయుతరంగిణిన్ వయిచి । చంపఁగఁబడ్డ జనాపనిందచే
ధరణివరేణ్యుఁడౌ సగరు । త్యాగము నెన్న సమంజసంబగున్
అరయగ సద్గుణంబులకు । నాకరమైతగు రాముత్యాగమే
కరణి సమంజసంబగునొ । కర్కశచిత్త వచింపఁగాఁదగున్.

వ. అనుచు సిద్ధార్థుకుఁడను మహామాత్యుఁడనెను. కానికైకేయి తనపట్టుదల నెన్నివిధంబుల బోధించినను విడువకున్నంత దశరథునివలన సపరివారంబుగ నడవులకు వెళ్లుటకు రాముఁడు నిర్దేశింపఁబడి భూమినిత్రవ్వుకొనుటకు గుద్దలి, నడవిదుంపలను, బండ్లను, దెచ్చుకొనుటకుఁ దగినగంపను నారచీరలజతను యాచించెనప్పుడు.

గీ. దివ్యలావణ్యసంపదఁ । దేజరిలెడు
నవనివిస్పష్టముగను సు । భార్యులైన
వారిముప్వురకును నార । చీరలిచ్చెఁ
గటకటా! కయికేయియే । కఠినహృదయ.

చ. శివగుణవంతమైతనరు । చేలమునందు నిరాశఁజెంది యా
యవికులనాథుఁడానడిమి । యమ్మయనుజ్ఞ-ప్రకారమప్పుడే
భువిసుతభాష్పసేకమున । మోటుతనంబును బాసినట్టి వ
ల్కవసనముల్ బ్రమోదమునఁ । గట్టెనుజూచుచునుండనందఱున్.

వ. అప్పుడు సకలజనులు నాశ్చర్యమునుబొందిరి. నిర్వికార ముఖలక్ష్మీకుండగు నిక్ష్వాకుకులాధ్యక్షుని పరిత్యక్తుంబుగఁ జూచిన వారు శోకశంకుకీలితమానసులైరి. వారియాననములందుఁ బరంపరగా వికారముపుట్టెను.

గీ. నారచీరల రాముఁగ । నంగదుఃఖ
మందుటవసిష్ఠుఁడా మౌని । తాత్తుఁడయ్యె
రాముయాథార్థ్యతత్వ ద । ర్శనముఁజూచు
నలమహర్షికి సాధన । మొదియ కాదె.

గీ. కాంచనాంబరమును విస । ర్జించినపుడు
విక్రియనుగాంచు నారామ । విభునియందుఁ
బుద్ధిఁబ్రత్యగ్రఋషులలో వ । రిష్ఠుఁడౌ వ
సిష్ఠుఁడేమాత్రమును వ్యథఁ । జెందలేదు.

వ. అపుడు సూర్యకులగురువగు వసిష్ఠుఁడు సుకుమారియు రాజకుమారియునగు మైథిలికిటువంటి వల్కలధారణ మయోగ్యమని వారించెను. అపుడు వనవాసయాత్రార్థము నమస్కరింపుచున్న కోడలినిఁ గాగిలించుకుని సముత్పన్న పుత్రివాత్సల్యయగుకౌసల్య బాష్పగద్గదకంఠయై యిట్లనెను.

గీ. గ్రిష్మమున సూర్యునికఠోర । కిరణములను
నఖపచములగు కాననాం । తరముఁదప్పు
టడుగులనుబెట్టునినుఁగన్న । యడవిదేవ
తలనిమేషతకును హాని । కలుగునొక్కొ.

వ. అంతటశ్రీరాముఁడు జానకీలక్ష్మణసమేతుఁడై తండ్రికినిఁ దల్లులకును సప్రదక్షిణంబుగ బ్రణామమాచరించి నివారిత ద్వారపాలకనివహుండయ్యు నంతఃపురమునుండి బయలువెడలెను. దశర

థాజ్ఞాపరతంత్రుఁడగు సుమంత్రునివల్ల ముంగిట నరదము సిద్ధము చేయఁబడెను.

గీ. పచ్చగుఱ్ఱాలతేరెక్కి । నిచ్చగించు
పగఁటిదొరముందటంజను । ప్రభపగిదిఁ
వనముఁబోవఁ గోరెడు రఘు । వంశవిభుని
యగ్రసరిసీత మొదటనే । యరదమెక్కె.

వ. దాశరథులును రథమునధిరోహించిరి.

గీ. సీతరాఘవధానిఁ ద్య । జించియెట్లు
కాననోత్సుకయయ్యె నా । కరణిగానె
రావణాసురుని దగుసా । మ్రాజ్యలక్ష్మి
పోవనిచ్ఛగించెను లంక । పురమునుండి.

గీ. బాలులును వృద్ధులును రామ । భద్రుననుస
రింప నిర్జనకాఁగూడ । దీపురమని
రజమిషమున బహుప్రకా । రములఁజేసి
బయలుదేఱెధరాదేవి । వానివెంట.

గీ. రాజభోగవిరక్తుఁడౌ । రాముతోడ
విధివశంబున నటవికి । వెడలుసుతకుఁ
బరిజనంబుల బాష్పము । భద్రమనుచుఁ
బాంశువులచేత నేధాత్రి । పరిహరించె.

గీ. రామవిభుననుసర రస । రహితులున్న
మాత్రిసంగణములు రాజ । మార్గములును
భోగనిర్ముక్త భుజగతఁ । బోలెనపుడు
రసరహితమయ్యె రాఘవ । రాజధాని.

వ. అంతదశరథుఁడు సావరోధుఁడై యయోధ్యానగరము నుండినిర్గమించి గత్యంతరాభావమున రామచంద్రునిఁ జిరకాలముఁ

జూచి సుమంత్రాక్రాంత స్యందనంబుననున్న రఘునందనుని యాలోకపథమతిక్రాంతమగుడు విగళదశ్రు ప్రవాహుఁడై మూర్ఛనంది భూమిపైఁబడెను. అంతట సేవకజనవిరచిత మూర్ఛాపగమోచితోపచారంబులవలన లబ్ధసంజ్ఞుఁడగు రాజు కౌసల్యసదనమును బ్రవేశించెను. అంతట శ్రీరాముఁడు నేను శ్రేష్ఠుఁడనను గర్వంబున బహుజనసంఘమును దుష్ప్రవేశత్వమున మూర్ఛయందుముంచి మందాయమానస్యందనవేగమున సమస్తజనవివేక రక్తోత్పలమును సంకుచింపఁజేసి మోహాతమసమునఁ దమసాతీరమునుఁ జేరెను. సహస్రభానుఁడును చరమగిరితటమును జేరెను.

గీ. రామునివియోగము భరింప । రామిజనిత
శోకమున వనముభజించు । లోకమునకుఁ
దమసతటభూజమూల స్థ । లములుగృహము
లయ్యెశయనముల్ పర్ణంబు । లా స్తృణములు.

వ. అంతనర్ధరాత్రమున శ్రీరాముండు సుమంత్రునితో నాలోచించి నిద్రించుచున్న జనసమూహమునుఁ వంచించి వైనతేయుని జవంబునతిక్రమించు నరదమున వేదశ్రుతి, గోమతి, నిష్యందికా,నామనదీత్రియ విభూషితమై యిక్ష్వాకునకు వైవస్వతమనుదత్తంబైన వసుమతినతిక్రమించి సంచారయోగ్యంబులగు వివిధవనంబులును దుష్ప్రవేశారణ్యములను లతాతృణపటలాచ్ఛాదిత రథార్వఖురన్యాస మార్గమున మందాకినీవీచికల సాహచర్యకారణమున గగనగంగాలింగితశృంగంబైన శృంగవేరపురమును గుహుని నగరాలంకారంబగు తాపసతరువు నాశ్రయించెనప్పుడు.

సీ. శతసహస్రనీక । జన్మసమార్జిత
శుభకర్మముల దృశ్యఁ । జూచిరాము

జననివరద్వయం । బునఁబ్రాప్తమైనట్టి
తాపసేశ్వరుని వృ । త్తమ్మునువిని
శీతోష్ణగుణముల । చేతనుజృంభిత
హర్షశోకంబుల । నవిరళమగు
బాష్పంబుల నిషాద । వర్యుఁడు సంపృక్త
వదనుఁడయ్యె నతండు । వచ్చికడకు

గీ. నంజలియొనర్చి రాముని । ట్లనియెస్వామి !
జనకుని నియోగపరతంత్రి । మనసులయిన
ప్రభువరులతోడ మాటాడ । గ్రామ్యభాష
నన్ను నెంతయుఁ బ్రేరేచు । చున్నదిపుడు.

వ. అనివార్యవిరోధ్యుద్భటభట దుర్గవర్గయుక్తమై యనుషక్త భోగ్యజాతనిర్భరమై మంథరాహృదయ వ్యథాకరమైన యీనారాజ్యమున్నది. ఇదిక్రొత్తదికాదు. పూర్వమొకానొకకాలమున నొకమహారాజు దీనినిబాలించినాడు. ఇదేరీతిగ నీజనులు నన్నీ రాజ్యమునకు స్వీకరించినారు. కావున యించుకనుగ్రహించి పరిజనయోగ్యభాజనంబగు దీనినిబరిగ్రహించి యీజనులను విడువక విస్మయనీయానుభావ మునిబృందంబైన యీదేశమున మందాకినీసందర్శన మందాయమాన జననీజనవియోగమున దశరథకథిత దుర్దశచతుర్దశవర్షంబులు మీరు గడపవలసినదనుచు.

గీ. ప్రార్థనాభాజి గుహుస్నేహ । వాక్యములను
రామభద్రుండు ప్రీతిని । రాకరించెఁ
దల్లివాక్యముచే వల్క । ధారినైన
నేనుభూపాలనార్హుఁడఁ । గానటంచు.

వ. అంతట గుహునియనురోధంబున గంగానదీ తటరుహవృక్షాధఃప్రదేశంబున సుమంత్రి నియంత్రితరథ్యములనున్న రా

మలత్స్నానములకు మధుగుడాది మధురపదార్థమిశ్రితంబై పూజ్యులకి య్యఁదగిన మధుపర్కసహితంబగు నాతిథ్యమొసంగువారివలె నరవిందషండ స్యందమాన పుష్పరసశీకర నికురంబవాహినియై గంగాతరంగమారుతి మందమందముగ వీచుచుండ శ్రీరామునిగహనయాత్ర దుర్దశనఁజూచుటకు సైపలేకనో యనన స్తగిరియందుఁదిరోహితుండైన దిననాథునిఁగూర్చి చరమసంధ్యను రాముఁడు పరిపూర్తిగావించి యింగుదీ వృక్షాధఃప్రదేశమున సౌమిత్రికల్పితంబైన పర్ణతల్పంబున శయనించెను.

ఉ. భూమిజతోడ రాము తరు । మూలగృహాంగఁ బ్రవేశమాడు నా
రామునితమ్ముఁడిర్వురను । రక్షణసేయు భటుండుమాద్రికాఁ
భూమినిఁబండినిద్దురను । బోమెడిభూపకుమారుఁడైన శ్రీ
రామునిఁగాంచి యేడ్చుచు ని । రస్యముచేసెగుహుండునిద్దురన్.

వ. అంతఁబ్రభాతంబగుటయు నుదయాచలశిఖరంబున సూర్యునియందుఁ దేజఃపుంజము కనఁబడఁగా జటాబంధులగు దాశరథులు భాగీరథీతటంబునుజేరిరి. అక్కడ రాముఁడు ప్రహృష్టాంతఃకరణుఁడై సీతతోనిట్లనెను.

గీ. క్రతుతురగపథాన్వేషణ । కాలజనిత
కపిలకోపమహాజ్వరా । గదకరంబు
నయ్యుతర్పణఁ బక్వభా । గ్యంబుగంగ
నాశ్రయింతము భగవతి । నాస్థతోడ.

వ. అనంతరము రాముఁడు సాంత్వవచన నివారిత సుమంత్రుఁడై సౌమిత్రిసహితుఁడై శుభములనుఁగోరుచున్న సీతాసమేతుఁడై గుహానీతంబైన నావనధిరోహించి తనతోరానున్న నిషాదాధిపతినిసైతము నీవుమంచిభక్తినిజూపినావు; నీవిచ్చటనే యుండవలసినదని మంచిమాటల వానినివారించి శీఘ్రముగ గంగాప్రవాహము

నుదాటి వ్రీహ్యాది సకలసస్యసమృద్ధంబైన వత్సాభిధానదేశంబునఁ బ్రవేశించి చలలక్ష్యవేధన చతురుఁడగునతఁడు వరాహాదిమృగములను నాల్గింటినిజంపి యొకానొకచెట్టుక్రింద రాత్రినిఁగడపెను. మరుదివసంబున వన్యమార్గంబున వారుబయలుదేరి ప్రయాగ పుణ్యక్షేత్రంబున హోమధూమసమూహము వ్యాపించుచున్న భరద్వాజమహర్షి తపోవనంబునుశ్రయించి యమందహర్షుఁడగు నామహర్షికి నమస్కరించి యాయనవల్లఁజూపఁబడిన మార్గంబునఁ బూరోపప్లవంబైన యమునానదిని వెదురుపడవచేదాటి శమధనజన సంవిధానశమిత శాత్రవ సకలసత్వచరిత్ర విచిత్రంబగు చిత్రకూటాచలమును సేవించిరి.

చ. అనుజవినిర్మితంబునయి । యాత్మకునింపగు పర్ణశాలలన్
వనప్రియకంఠమున్ వెడలి । వచ్చెడునంచిత పంచమంబులన్
జనకునిపుత్రియోగమున । నందినిబొందిన సౌఖ్యమింపుగన్
గనియెనుచిత్రకూటమునఁ । గంజకులాప్తునివంశ్యుఁడెంతయున్.

వ. అంతవనసంచారనైరస్యంబున రాముఁడునన్నుఁజేరునని ప్రత్యాశాపరతంత్రుఁడగు సుమంత్రుఁడు గుహునిసమీపమునఁ గొన్నిదినములుగడపి నిరాశుఁడై యక్కడనుంచిమరలి యానందరహితమైయున్న యయోధ్యనుజేరి దాశరథిరహితుఁడై యాతఁడుతిరిగివచ్చుచున్నాఁడని విషాదాతిశయవిహ్వలులైన పౌరజనులవలనఁ బుట్టిన యార్తనాదంబున నంతర్హిత చక్రఘోషంబగు రథంబునుండి దిగి పుత్రవియోగంబును సైపలేక ప్రాణములనువిడువనున్న దశరథునకు నమస్కరించెను. వానినిగాంచినతోడనే దశరథుండు విచేతనుఁడై కౌసల్యసుమిత్రలవలన నుపలాలితుఁడై రాముఁడెట్లు పోయెను? సీతయేమిచెప్పినది? సౌమిత్రి యేవ్యాపారముననున్నాఁడని పదేపదే బాష్పగద్గదవచనుఁడై సుమంత్రునడిగెను. అతఁడు రాజుతోనిట్లనెను. దేవా! ఏమనివిన్నవింతును నేనుకఠినహృదయుఁడను.

గీ. సేవకోరికవెంట వేం । చేయుజనప
నోరథరథమ్ములకు నెంతొ । దూరులగుచు
జానకికినీకుమారులు । సావిదల్లు
లగుచు భాగీరథీవన । మందుఁజనిరి.

వ. మఱియు.

సీ. క్షోణీశ్వరాకామ । ధేనూద్భవం బైన
క్షీరంబుచే నభి । షేకవేళఁ
దడపఁగనావసి । ష్ఠుఁడునశ క్తుండైన
శ్రీరామచంద్రుని । చికురభరము
అక్కటా! యిప్పుడా । యచలతనూజాత
నయననీరోత్పాద । నంబువల్ల
జటలుధరింప ని । పాదసమానీత
న్యగ్రోధదుగ్ధంబు । ననుతడిసెను

గీ. ధారణీదేవి సుతకాలి । గోరులందు
లక్కలేకెఱ్ఱనగపడె । నక్కటకట!
వనపథంబునఁ బ్రియునితోఁ । జనెడునామె
యాస్యమునెపుడు వైవర్ణ్య । మగపడదుగ.

గీ. రాత్రులకిసళయ్యాలయందు । రామునునిచి
దుష్టజంతువధార్థమై । దృష్టిఁబఱపి
వానిపద సేవ పుణ్యాల । భ్యమునధన్వి
వనములందుసౌమిత్రి య । స్వప్నుఁడయ్యె.

వ. ఈవిధముగ సుమంత్రునిచేఁబుత్రాదులచరిత్రమును దెలిసికొని దశరథుఁడు త్రియాతనువగు సూర్యుడ స్తమించుచుండ దురంతశోకాక్రాంతయగు కౌసల్యను దత్కాలోచిత వాక్యంబుల సమాశ్వాసించి యిట్లనెను. పూర్వము నానావిధవృత్త సమూహము

చేత దివస్పతిసంఛన్నుఁడై యుండ సరయూనదీతీరమున మృగయే చ్ఛాకాలము సంభవించినది. అక్కడ.

సీ. మునికుమారుఁడు జలం । బును కమండలువున
ముంచుచుండంగ నేఁ । గాంచి యొక్క
మదకరీంద్రంబిందు । నుదకంబుద్రావెడుఁ
బుమ్మరంబుననను । బుద్ధిఁ జేసి
శబ్దానుసారము । శరముఁ బ్రయోగింప
నాతండు నాచేత । నంతుఁగొనియె
నాతనితలిదండ్రు । లంధుల ముదుకల
కొమరునితోఁ జావఁ । గోరి చితినిఁ

గీ. గోరుకొన్నట్టి వారల । కొమరుపేర్మి
చేతఁ జామన్న శాపంబు । సిద్ధమయ్యె
నాకు నేఁటికి నీకును । నన్నుఁ గూర్చి
విధివశం బేరికైనఁ ద । ప్పింపవశమె.

గీ. శూద్రసుందరియందు వై । శ్యునకు నేను
పుట్టినాడను కావునఁ । బుట్టఁబోదు
బ్రహ్మహత్య దోషంబని । పల్కి నాకు
దుర్గతుం డగు మునియేగె । స్వర్గమునకు.

వ. కనుక మునిశాపవశంబున మృత్యువశ్యమైతి నని రాముని స్మరించుచుఁ గంఠగతప్రాణుఁ డయ్యెను.

క. మునిశాప మమోఘం బెం
దునుకాన ప్రతిక్రియేమి । తొడరని కతనం
బునఁ బదిరథములతని వ
శ్యునిఁ జేసెను మరణమునకు । శూరత మెరయన్.

సీ. పరులచే నాక్రమిం । పఁబడలేదు దివంబు
దివ్యకాంతలకు బం । ధింపులేదు
సాకేతపురబహి । శ్చత్వరము దివీంద్ర
భటుల సంకీర్ణతఁ । బడయలేదు
ధారుణీమండల । త్రాణార్థమేనియా
దేశంబురాలేదు । ధీవరులకు
నాకంబుఁ జేరెను । శోకవశంబున
దశరథుఁడాస్థర । థములవిడిచి

గీ. దశరథావని విభుని స । త్కథలవలన
కేకయాత్మజచేనైన । కీడువలనఁ
రామచంద్రుని సుగుణకీ । ర్తనమువలనఁ
గలుగు నంతఃపురాబలా । క్రందనమున.

గీ. దిఙ్ముఖంబులయందుఁ బ్ర । తిస్వనములు
పుట్టె రాజులేనపుడు న । భోతలమున
మ్లానమయ్యెను భగణంబు । మహీతలమున
దశరథుఁడుపోవఁగల్గు శాం । తమ్ముగాంచి.

వ. తర్వాతఁ భరతాగమన పర్యంతము క్షితిపతి దేహమును రక్షింపవలసిన దను వసిష్ఠుని వాక్యముచొప్పున సచివుఁడు తైల భాండమ్మున శవమునునిచి దశరథుని కథనుజెప్పకుండ భరతుని వెంటఁబెట్టుకుని రమ్మని ప్రాతఃకాలమున దూతలను కేకయదేశమున కంపెను. వారు పవనాశ్వజవనజిత తురగములవలన సంకుచిత మార్గులై చని యశ్వపతిపురంబున దుఃస్వప్నదూయమానమానసుఁడై యున్న భరతునకు నమస్కరించి వసిష్ఠుని నిదేశమును దెలిపిరి. అతఁడు మాతామహుఁడగు యుధాజితునివలన ననుజ్ఞాతుఁడై మాతులగృహంబు నుండి బయలుదేరిన యెనిమిదవనాఁడు కారణము

లేని సంతాపంబున సభయసంభ్రముఁడై సాకేతపురమును జేరెను.

గీ. పూర్వమున్నట్టి రీతిగాఁ । బురమునందుఁ
జారులందరులేకున్న । సరణిఁజూచి
పితృవనమ్మట్లుగా నున్న । పితృభవనముఁ
జేరె భరతుండు వ్యాకుల । చిత్తుఁడగుచు.

ఉ. తండ్రిని గాంచకుండుటను । తల్లిగృహంబున కేగి ప్రేముడిన్
దండముఁబెట్టి యాయమకుఁ । దల్లిరో యెచ్చటికేగెనాడో నా
తండ్రి వచింపుమా యనుఁడుఁ । దద్దయు భీరువుకాదుకావుటన్
దీండ్రపువాక్కు పుత్రునకుఁ । దెల్పెఁదనివ్విధి నిర్దయాత్మయై.

చ. మునివలెరాముఁ డావిపిన । భూములయందుఁ జరించుకోసమై
జనకుని పంపుఁదీర్చుటకు । జానకితమ్ములతోడఁ బోవ నీ
జనకుఁడు వారిశోకమునఁ । జచ్చెను సంభ్రమచిత్తుఁడౌటచేఁ
గనుక యథేచ్ఛ నీవిఁకమ । త్క్ష్మాపరిపాలనచేయు పుత్రకా.

గీ. ఆత్మజంబైన కేకచే । సహినిభీతి
లంగఁజేసెడు నల బర్హి । లాగు తనదు
వాక్కుచే భరతకుమారు । స్వాంతమపుడు
కలఁగఁజేసెను కైకేయి । కఠినహృదయ.

వ. అప్పుడు భరతుఁడు చిరకాలము విలాపించి విలుప్యమాన వివేకుఁడై కైకేయితో నిట్లనెను.

చ. పరిణతిఁజెందినట్టి ఖర । పాపపుటాకృతి వౌదుకాని న
ల్వురకును దల్లిగావనుచు । లోకులునిర్దయఁ బుత్రవంతులౌ
తరుణులు నిన్నుఁగూర్చి పురిఁ । దండములై పలుకాడునట్టియా
నిరసనవాక్యముల్ వినిన । నిక్కము నెమ్మదిఁదోఁచెనేఁటికిన్.

వ. అంత భరతుఁడామె వైపునుండి చూపునుమరలించి తమ్మునితో నిట్లనెను.

సీ. అవికలమైనట్టి । యర్యమవంశంబు
దహియింపఁ బుట్టిన । తల్లికోప
మక్కటక్కట సజ్జ । నానీకహృదయంబు
నాశ్రయించికలంచు । ననవరతము
ననుసవనమునఁ బు । ణ్యాత్ములౌవారల
వల్లఁ బూజ్యుండగు । వహ్ని దేవుఁ
డాశ్రియాశాభిధ । నందుటయెట్లొకో
యనివిలాపించు వ । త్సనుఁగనుఁగొని
గీ. కామధేనువుసైతము । కంటనీరుఁ
గార్చె బహుపుత్రివతియగు । కారణమున
నిపుడు కోసలేంద్రునిపుత్రి । కేకపుత్రి
కెవ్విధంబున సుతశోక । మెనయునకట.
గీ. మంత్రములులేక వరముల । మహిపు ప్రాణ
వాయువును హరించెను కాల । వశముచేత
నగరముననుండి వెడలఁగ । నడచి పిత్రువ
నమ్ముతలందుంప నామెను । న్యాయమగును.
గీ. తనగుణమునకుఁ దగినట్టి । తరసభుజుల
అన్వయంబునఁగాక నీ । చాత్మకేకఁ
యకులమున నెట్టులుజనించె । నక్కటామ్రి
వనమునుత్పన్న మగు విష । వల్లరివలె.
గీ. ధర్మవిజ్ఞుండు భరతుఁడు । తమ్ముతోడ
నరకముననుండి వెడలెడు । కరణిఁగాను
తల్లిగృహముననుండి తా । తరలెవేగ
జనపునీతివిహీనసనా । జననియంచు.
వ. అంతట మంత్రివర్గముతో భర్తృచితాధిరోహణమభిల

పించుచున్న కౌసల్యాదేవిని సమీపించి యనేకశపథంబుల నామెను వారించి నిజకులాచార్యుఁ డగు వసిష్ఠమహర్షి నిదేశముచొప్పున సదా యాగశీలుఁడగు దశరథునకు యాయజూకానుమతంబునఁ బ్రేత కృత్యమును నిర్వర్తించెను.

గీ. జనకుఁడుపితృవనమునకుఁ । జనినవెంట
భ్రాతృవనమున కేగడు । భ్రాంతితోడ
నైదుపదిచేసి భరతాఖ్యుఁ డచటనున్న
మంత్రివర్గంబు వేఁడె స । మంచితముగ.

వ. అంతటభరతుఁడు వసిష్ఠసుమంత్రాదులవలనఁ బ్రార్థితుఁడై సుమిత్రాకౌసల్యాదులతో నితరావరోధ వధూజనముతో సంతోషగృహమును బ్రవేశించెను. అంతయథావిధిగఁ బరలోకక్రియలుపూర్తియయిన పదునేనవదివసంబున దివసకర కులహితుండగు పురోహితునితోను నగరంబునఁగల జ్ఞానవృద్ధులతోను సచివులు సమీపించి కిరీటమునుధరించుమని భరతుని బ్రార్థించిరి. తననుతిరీటవహనార్థము నిర్బంధించుచున్న ధీవరులతో నాతఁడిట్లనెను.

మ. పలుమాటల్ పలుకాడనేటి కిపుడా । భవ్యాత్ముఁడైనట్టి రా
ముల కైంకర్యము సేయకుండఁగలనా । భూమిన్ సుమిత్రాత్మజున్
వలెనాదండకనాకువర్తనఁపు సౌ । భాగ్యంబు రాదేని మీ
రలు వాక్రుచ్చినయట్టులీధరణి భా । రంబెంతో పూజ్యంబగున్.

వ. అనిపలికి శ్రీరామపదసేవాసక్తచిత్తుఁడై గృహంబునుండి బయలుదేరెను. అప్పుడు.

చ. అనుపథిఁ బాంసులత్వమునె । యార్యపథంబున కబ్బఁజేసి స
జ్జనముని దేవతానయన । సౌఖ్యవిఘాతముగల్గఁజేసి యా
జనపతి గేహమున్ విడిచి । సంభ్రమఘూర్ణమనస్కుఁడాటచేఁ
జనియెనుమంథరాభిధప । సందనిసంబర మందనందఉున్.

గీ. దానిథమ్మిల్లమును స్వహ । స్తమునఁబట్టి
అంతుగనుఁగొనమన్న రా । మానుజాను
జని కుశ్రిథనుమాన్చెఁ గౌసల్య । తుదశ్రివథయు
శ్రీహాననదోషమిప్పుడు । చేకురునని.

వ. అపుడు భరతుఁడు కౌసల్యాద్యంతఃపుర శ్రీసహితుఁడై శిల్పివర్గ సమీకృతమార్గమున ముందునడుచుచున్న నర, గజ, రథ, తురగ, చరణక్షుణ్ణక్షోణీతల సముత్కీర్ణ రేణు సమూహమున నాకాశగంగను పంకిలవతిఁజేయుచు సుమంత్రిభణితగుణ నివహుఁడగు గుహానుమంతంబున భూగంగానదినిదాటి యాశ్రమద్వారమునకు దూరముగ సేనానివహంబునునిల్పి భరద్వాజున కభివందనమాచరించెను. భరద్వాజమునియు వానిరాకకు సంతుష్టాంతఃకరణుండై భరతుని జననీజనమును ప్రత్యేకంబుగఁజూచి సేనలనుగూడరప్పించి యథోచితాతిథ్యమునుజేసెను.

సీ. భూరిభంగమునవిర్జ । రులనెల్లరను తన
భటులఁజేసిన భర । ద్వాజమౌని
భరతునితోఁగూడ । వచ్చినబలమున
కంతకాతిథ్యంబు । నపుడయిచ్చెఁ
దీవ్రమాతపమున । దేహముల్ శుష్కించి
యాఫలంబందెడు । నట్టిసురలు
మునికృతసత్కార । మున వారలందిన
సౌఖ్యంబుమాకొక్క । క్షణముగలిగె

గీ. నే గృతార్థులమయ్యెద । మేమటంచుఁ
దలఁచిరాయొక్కదినము శ । తదినములుగఁ
గడపియచ్చోటనందఱుఁ । గౌతుకమునఁ
జిత్రకూటంబు మునియాజ్ఞఁ । జేరిరంత.

వ. అక్కడ సైన్యములనువిడిచి రామునివెదకుటకు గహనమార్గవేదియగు గుహునివెంటఁబెట్టుకొని చని దూరముననే హవ్యగంధముతోఁగూడిన గంధవహునితో హోమధూమములతో సనుమీయమానమైచపలరహితమైనమృగగణముతోఁబూజాపుష్పంబులతో వక్ష్యమాణులైన యదృశ్యరూపవతులగు వనదేవతలతో సశేషపిశితాశన పిశాచోచ్చాటన మంత్రాయమాణ లక్ష్మణచాపఘోష శ్రవణసముచిత సామీప్యప్రదేశమును నూతనపరికల్పిత పర్ణశాలావాస్తవ్య వైఖానస కుటింబినిబిడ భూభాగంబు ననోకహ శాఖావలంబ మాన వల్కలాజిన సురతరుశాఖాపరిచిత నూతనపల్లవ భంగకర్బుర వర్ణంబులచేతను గగనచరులగు సిద్ధ, సాధ్య, గంధర్వాధిపతియగు నింద్రసైన్య కరకిసలయ చ్యుతావిరల కుసుమనికర సంపూజ్యమాన జానకి నివాసతరుమూలవేదిక నాలక్ష్యమాణ ఖడ్గకార్ముకనిషంగుఁడై యతిథిజన సపర్యోత్సుకుఁడైన సౌమిత్రిచేఁ దేరబడిన కందమూల ఫలసమృద్ధప్రదేశంబును జానకిపాదపద్మ విన్యాసరహిత సాకేతపుర రామణీయకము లపహసించుచున్న రామాశ్రమమును భరతుఁడు భజించెను. అతఁడు,

సీ. దుష్టజనములకు । దుష్ప్రాపమగువాని
దమశమముల నికే । తనమువాని
నీరదశ్యామ స । న్నిభశరీరమువాని
నలినోపమగు నయ । నములవాని
వల్కలనిర్మిత । వస్త్రముల్ గలవాని
నురగపతినిభ బా । హువులవాని
శీర్షంబునందున । శిఖయున్నవానిని
సీతాసమేతుఁడై । చెలఁగువాని

గీ. రామచంద్రునిఁగాంచె న । రణ్యమందు
వానిచెంగటసోమున । వకళయట్లు
జనకసత్కృత్యధీనమా । జననముగల
యంఘ్రివిన్యాసముల నయో । ధ్యాపురికిని.

వ. వనమునకును దృఢసాహచర్యమును కల్పించుచున్న వైదేహికి నమస్కరించెను.

సీ. భ్రాత్రాంతరులకు దు । ష్ప్రాపమైనట్టి యా
రామానుజపదంబు । లక్ష్మణుఁడు సు
మిత్రకుఁబుట్టిన । మాత్రమున నిసర్గ
సిద్ధముగ జగతిఁ । జెందినాడు
పాథోజయుగళంబు । ప్రతినిధిగనతని
యక్షియుగ్మంబున । కయ్యేని
నిశియందునయ్యవి । నిద్రపోవుటయేటి
కు? పమానవిహితమై । యొప్పవవ్వి

గీ. యనుచుభరతుఁడు లక్ష్మణు । నాస్థతోడఁ
గాంచిపృథుతర గ్రీష్మర్తు । కాలమందు
దైవవశమున నూషర । స్థలమునందు
నిర్మలంబైన నీటిచే । నిండియున్న.

వ. అంభోరుహ తటాకమునుచేరిన భూరితాపంబునఁ బిపాసాతురయగు కృష్ణసారంబువలె సరభసంబున సమీపించి రాముని పాదములపైఁబడి చిరకాలము విలాపించి దశరథునికథను వినిపించి సీతారామలక్ష్మణులను మూర్ఛిల్లఁజేసెను.

గీ. వారిశోకాబ్ధి వేలాతి । వర్తనంబు
శాఁగమర్యాదలోపంబు । కలుగునంచు

నాత్మవిదుఁడు వసిష్ఠమ । హర్షివలన
గుంభసంభవుచేతను । స్తంభనయ్యె.

వ. అనంతరము మూర్ఛనుదెలిసి వసిష్ఠనిర్దేశంబున గంగానదియందుఁ దత్కాలోచిత పితృతర్పణమునుగావించిన రామునకు భరతుఁడు నమస్కరించి ప్రతినివర్తనార్థమై ప్రార్థించెను. వికర్తనకులమున కేదియనుకూలమో గుణగణంబున కేదియనుగుణమో యశోరూపమున కేదియనురూపమో సమాచారులకేది సముచితమో ప్రాచీనభాగ్యుల కేదియోగ్యమో లోకగర్హణమున కేదియనర్హమో శాస్త్రమున కేదిసదృశమో యావిధమైన యభిప్రాయమును భరతుని విజ్ఞాపన ప్రకటించెను. వెంటనే విద్యుత్కాంతివలె భంగురంబైన లక్ష్మీసమావేశచిహ్నంబై క్షోణిపులనేకులు ధరించివిడిచిన ముకుటమునందుఁ గోరికనువిడిచిన భరతునిశిరంబు సాదరంబున నమస్కరించి మీపాదుకలచే నన్నలంకరించుఁడనిపలుకుచు రఘువరునిచరణములను స్వయముగఁ బ్రార్థించి తనప్రార్థన నంగీకరించుటకు భూతలశయన వ్రతుఁడగువాని చరణములవలెఁ బాదుకలను ధరించెనప్పుడు.

గీ. జనకునాదేశమైనట్టి । సత్యవాక్కు
చేయఁదగుమన యిర్వుర । చేతననుచు
భరతసంబంధమైనట్టి । పల్కుఁగూడ
పలికె శ్రీరామభద్రుండు । భరతుతోడ.

వ. ఆసమయంబున భరతునిలాలించుచున్న ధర్మజ్ఞుండగు రామచంద్రునితో ధర్మోపేతమైన దీవాక్యము రాఘవా! నీబుద్ధి నిరర్థకముకారాదు ప్రాకృతనరుల బుద్ధివలె. పురుషునకు బంధువెవఁడు? హితుఁడెవఁడు ఒకఁడేపుట్టుచున్నాఁడు. ఒక్కఁడే నశించుచున్నాఁడు. కనుక రామా! తల్లిదండ్రులను ప్రేమంబున నెవ్వఁడుతగులుకొనుచు

న్నాడో వాఁడున్మత్తుఁడని తెలియవలయును; కాని యెవ్వనికినేమి లేదను జాబాలియను బ్రాహ్మణోత్తముని ప్రార్థననుసైతము రాముఁడు వ్యర్థపరచెను. భరతుఁడు.

గీ. అంతజాబాలి ప్రార్థనా । నంతరమున
లాభవిదులకు మిక్కిలి । లాభమైన
రఘుకులోద్భవుఁడైన శ్రీ । రాముపాదు
కాకృతి మహార్ఘ ముకుటద్వ । యంబువడసె.

గీ. అన్నయాన ప్రకారము । సానుజుఁడయి
పోయె భరతుఁడు సాకేత । పురవరముకు
రాముఁడేగెను దండకా । రణ్యభూము
లకు జనకునాజ్ఞవిధిని స । లక్ష్మణుఁడయి.

గీ. దేశదేశముల్ భరతుఁడ । తిక్రమించి
రాముమాదిరి నారచీ । రలుధరించి
ఆత్మవిషయంబు కోసల । నాశ్రయించి
రాజ్యభోగంబులందు వి । రక్తుఁడయ్యె.

వ. అంతనతఁడు శ్రీరాముఁడు తిరిగివచ్చుదనుక నయోధ్య యందుండను. ఆతనిగడువగు పదునాలుగేండ్లు గడచినవెంటనే రాక పోయెనేని తత్క్షణమాశ్రయాశుని నాశ్రయించియైనను ప్రాణముల ను సంతోషపరచెదనని నందిగ్రామమందు నివసించెను. శ్రీరాముఁ డు శమధనులగు మునులచే జెప్పఁబడిన రక్కసులమూఁకచేఁ జేయఁ బడుచున్న పోరునణఁచుటకోస మడవినట్టనడుముకుఁ బోయెను.

చ. సరసిజ సంభవుండు శ్రుతి । శంకరులున్ గనలేని రామునిన్
అరుదుగనేడు కాంచుట భ । యంబుత్యజించి విశాలనేత్రమై
హరిణచయంబు దర్భలను । నైనభుజించుట మానిచూడదా
శరధినిసర్గ పూజ్యమగు । స్థానముఁజేరెఁ గుతూహలంబునన్.

గీ. ఆస్థలంబున నత్రిమ । హర్షికూర్మి
నిచ్చునాతిథ్యమునుఁగొనె । నినకులుండు
పృథ్విజాతను సంతోష । పెట్టెమౌని
భార్యయనసూయ సద్భూష । వస్త్రములన.

గీ. భార్యయయినట్టి భూమి హ్రా । త్పత్మతుహీన
కరుని ద్వేషంబు వారించు । కొఱకు మేఘ
మండలంబునఁ జండ భా । నుండువోలె
రాఘవుఁడుసేరె దండకా । రణ్యమందు.

క. సర్వాఘౌఘ విమోచని!
సర్వేశా! సార్వభౌమ! । సద్రూపధరా!
సర్వ సుమాంగల్య ప్రద!
సర్వజ్ఞా! సర్వదుఃఖ । శమనీ! మాతా! .

క. విశ్వామిత్ర వరప్రద!
శాశ్వత నాకప్రదాత్రి! । సారసనేత్రీ !
ఐశ్వర్యద!చోరఘ్ని! చ
లేశ్వరి! కారుణ్యనిధి! సు । రేశాదినుతా! .

గద్యము.

ఇది శ్రీగాయత్రీ కరుణాకటాక్ష వీక్షణలబ్ధ బీజాక్షరత్రయ కవితా
విద్యావధానవిధానధౌరేయ సహజపాండిత్య శ్రీవత్ససగోత్ర పవిత్ర
షట్సహస్ర నియోగిభూసుర శాఖాగణనీయ పూసపాటివంశ
పయఃపారావార సంపూర్ణ సుధాకరాప్పయామాత్య
దత్తపుత్ర రంగనాయక విరచితంబైన
శ్రీమదాంధ్ర చంపూరామాయణమునందు
అయోధ్యాకాండము.
సమాప్తము.

ఓమ్

శ్రీగాయత్ర్యైనమః

ఆంధ్ర చంపూ రామాయణము.

—•అరణ్య కాండము.•—

కథాప్రారంభము.

—o—

క. ఓంకార శిఖారూపిణి!
హ్రీంకార! హింకారరూప! । హృద్యా! హితకృ
ద్ధ్రీంకులజాత! హిమాద్రిజ!
శంకరపరమేష్ఠివిష్ణు । సన్నుతచరణా!.

వ. అవధరింపుము.

సీ. సంచలించెడునీల । శైలంపుకాంతికి
సరియైన దేహంపు । ఛాయవాఁడు
అవనిజాధిపుఁడు మ । హాబలయుతుఁడు మ
హత్తరమైన గ । హనముఁజొచ్చి
దనుజదవానలం । బును శమనమొనర్ప
గగనంబునందు మే । ఘంబుమాడ్కి
శరములతోడుత । సశరాసనుండయి
సంచారమొనరించె । సత్వరముగ

గీ. మదకరీంద్రగండతల సం । ఘర్షణమున
విదళితామిత విటపాది । వృక్షషండ
నిర్గతంబైన నిర్యాస । నివహగంధ
ములను బీల్చుచునెంతొ స । మ్మోదమంది.

వ. ఇది ఋష్యాశ్రమమని యూహించి సర్వత్రజలాశయములున్న యాశ్రమభాగమునంతటను జరించుట విగతమార్గశ్రములగు రామలక్ష్మణులను విరాధుఁడను రక్కసుఁడడ్డగించెను. సహజామర్షణ త్రిలోకభయంకరవేషుఁడును త్రిశూలశిఖాగ్రప్రోత వివిధమృగశవశత కళేబరుండును, శతహ్రదాతనయుండగు నతఁడు సీత నపహరించి రామలక్ష్మణులతో యువకులగు మీరెవ్వరు? ఎక్కడనుండివచ్చితిరి?మాయాచారములకు భిన్నులైయున్నారు. దేహములందు నారచీరలు శిరములందు జడలు కరములందుఁ గోదండము, ఈయాకృతియెక్కడ!కల్పలతాసదృశయు సకలాభరణభూషితయు నగు నీసుందరియెక్కడ! అనెను. దాశరథి నిజాన్వవాయమును దెలిపి విరాధునికటిప్రదేశముననుండి వణఁకుచున్న వైదేహిఁజూచి సామర్షుండై సలక్ష్మణుఁడై రక్షుని వక్షమున సప్తబాణములను నాటెను.

గీ. వనజసంభవువరమైన । వర్మముగల
వాఁడుతనయందుఁ బడుచున్న । బాణమునకు
విపులతనయను సీతను । విడిచిపెట్టి
రాముపై వేసె శూలంబు । రక్కసుండు.

గీ. రామబాణంబువెంట వి । రాధుఁడేయు
శూలము శితవిశిఖఁద్రుంచె । లీలనంత
వానివైరులైనట్టి దే । వతలహృదయ
శూలమునుగూడఁ దునిఁగెను । శోకమడఁగె.

వ. విరాధుండు కోపంబున సరసభసంబున సమీపించి స్కంధముపై రామలక్ష్మణుల నెక్కించుకొని నిజగమన ప్రతిబంధన నిరాకరణార్థమై సూర్యచంద్రులను ధరించిన వింధ్యాద్రిపలెఁ జలిం

చెను. అప్పుడు విరాధవధోద్యుక్తుఁడగు సౌమిత్రితో రాముఁ డిట్లనెను.

క. దనుజుఁడు పోయెడిదారిని
జనుదము మనకునుసుఖమ్ము । సమకూరుఁజుమీ
చననిమ్మా తని తెరువున
జనువానిని జంపనగునె । సౌజన్యనిధీ.

ఉ. వారలవీడి వేగనను । భక్షణసేయుమటంచు నేడ్చునా
ధారుణిజాత సీతఁగని । దానవుబాహు విహీనుఁజేసి యే
తేరెద మిప్పుడేయనుచుఁ । దెల్పిరి యెంతయు రోషచిత్తులై
శ్రీరఘువంశనీరధికి । శీతమయూఖులు రామలక్ష్మణుల్.

వ. అట్లువారు రక్కసుని చేతులునరికినపిమ్మటఁ దీవ్రతరప్రఘూణమున ఛిద్రవక్షుఁడగు నాతఁడు చావకున్నఁజూచి యగోచరభుజపరాక్రములగు రామలక్ష్మణులు వానిశరీరమునుండి స్రవించుచున్న రక్తప్రవాహమునఁ దడిసి కాననభూమియందు రాక్షసశవోచితమైన గుంటను మిక్కిలివిశాలమైనదానిని ద్రవ్వనుద్యుక్తులైరి. అప్పుడు యాతుధానుఁడు పూర్వజ్ఞానముగలవాఁడై రామునితో నయ్యా నేనుగంధర్వవంశ్యుఁడను. తుంబురనామము గలవాడను. రంభాసంభోగంబునఁ దగుల్కొనియున్న నన్నుఁజూచి వైశ్రవణుఁడు రాక్షసరూపమును బొందుమనిశపించెను. వెంటనేయాతఁడు నావలనఁబ్రార్థితుఁడై దాశరథులవలన యథారూపమును బొందుమనియనుగ్రహించె.

చ. అనుచునతండు చచ్చి దివి । నందెనుగాయక నామధేయమున్
దననువధింపనున్న రఘు । నాయకుముంగల విన్నవించుచున్
దనుజుని దేహమంతటను । ధాత్రితలంబునఁ బాతెనిట్టి వా
ర్తనుబలిసద్మమందు రఘు । రాముఁడు వేగమరవ్వసేయఁగన్.

వ. తర్వాత స్వర్లోకభజనార్థము పురుహూతునిచేఁ బిలువఁబడిన పూజ్యుఁడగు శరభంగుని యాశ్రమపదమును శ్రీరాముఁడు చేరెను.

గీ. అతనుశరములు భంజించి । నందునశర
భంగుఁడను నామధేయంబు । వడసినముని
కబ్బె దశశతనయును వ । కందరాని
రాముపదసేవ యాతఁడ । బ్రిమునఁజూడ.

వ. ఆమునీశ్వరుఁడు తనయాశ్రమంబుననున్న కాకుత్స్నాతిథ్యంబున నారాధించి వానిసాన్నిధ్యంబునఁ బవిత్రమైన తనశరీరంబును ఋగ్యజుస్సామాది మంత్రంబులవలనఁ బవిత్రమైన యాజ్యాహుతివలె నతనూష్మండగు తనూనపాతునియందు నిక్షేపించి శాశ్వతపదమగు బ్రహ్మలోకమును జేరెను. అంతట రాముఁడు తీక్ష్ణతపోధనుఁడగు సుతీక్ష్ణమహర్షి నిదేశంబున నాదేశంబునుండి వెడలి సముద్రోదకపానంబున సంభావితజీవనాభావ శంకశరణమును వేడుటకు లంబమాననీలమేఘ నికురుంబ సందేహావహంబున నానానోకహనివహంబునఁ గప్పఁబడిన విశాలప్రదేశంబగు నగస్త్యాశ్రమంబును సంభ్రమంబునఁ జేరి సీతతో నిట్లనెను.

గీ. అబ్ధియెవ్వాని క్రుధకు హ । స్తారవింద
మందు సుమరసావస్థను । బొందెమును ప
నేకమాహాత్మ్యముల ముఖ్య । నిలయమాన
గస్త్య ఋష్యాశ్రమంబిది । కంజనేత్ర!

గీ. మత్తగజభక్షణార్థమై । మార్గమందు
ఛిన్నశాఖలా సల్లకీ । క్షితిజములివి
వింధ్యపర్వతమొంతేని । పెరుగనీని
మునికరన్యాసమందుల । ముగుదయొప్పు.

గీ. పథమటంచుఁ బ్రవేశించి । వదనగుహలఁ
దిరిగిరాలేక పొట్టలోఁ । దిరుగుచుండు
నడవిగజములచేత నా । యజగరములు
దానవులచేత వాతాపి । దనుజవిభుని.

వ. దశను జెప్పించుచుండును మఱియు.

గీ. విపధినాపోశనంబుగా । వించుకుంభ
సంభవునిరస్తమక్షికో । త్సారరీతి
గగనగతివిహీనులగుచు । ఘనులుపల్వ
లములఁ బొరలాడునటవిలు । లాయములటు.

వ. ఇట్లు విపినవిలోకన విస్మితమతియగు రాముఁడుటజమును సమీపించి శిష్యులతోఁ బ్రవేశించుచున్న సకలలోకవంద్యమాన చరణారవిందుఁడగు నరవిందసంభవునివలె వృందారకులచేతను, మునిబృందారకులచేతను, పరివృతుఁడగువానిని గోపహుంకారమున భుజంగత్వమును దూషించునట్టి నిరహంకారునకు భుజంగత్వమునిచ్చినవానిని ఖగగతి నిరోధకల్య వైపుల్యములై దురవగాహంబులై మహావనంబులగు వింధ్యశైల సింధురాజములకుఁగల యౌన్నత్య గాంభీర్య తస్కరకరోదరుండును, జఠరజాతవేద విరచిత వాతాపిదానవావలేపలోపుండును, లోపాముద్రావల్లభుఁడును, సకలసరిద్వల్లభ నిశ్శేషీకృత బాడబుండును, బ్రాహ్మణపరిత్రస్తప్రాప్త దక్షిణారూప ద్రవ్య వితృష్ణుండును, సకలధర్మ నికేతనుఁడగు కుంభజన్ముని భగవంతుని నగస్త్యునిఁజూచి.

గీ. ఇనుని తేజంబువలెఁ దమ । స్సును హరించు
నియమబ్రహ్మతేజంబున । నెగడుచుండు
శౌర్యనిధి తపోనిధియుఁ బ్రౌ । నన్ను మునిని
నేనురాముఁడననుచు వె । న్నెలనుఁజేసె.

వ. అనంతరము సాక్షాత్పరబ్రహ్మరూపమగు శ్రీరాముఁడు నాదర్శనాపదేశంబునవచ్చి స్వయముగఁబ్రత్యక్షమై నమస్కారము గావించెనని సంతోషితస్వాంతుఁడగు మహర్షివలన నొసంగఁబడిన యాశీర్వాదములతో వైష్ణవచాపమును, బ్రహ్మాస్త్రమును, సౌత్రామణ తూణీరయుగ్మమును, రుక్మమయకోశంబును, ఖడ్గమునుఁబరిగ్రహించి వానియాజ్ఞవల్ల గోదావరీతట నికటప్రసిద్ధ పంచవటినిసేవించెను. అచ్చటశ్రీరాముఁడు విశాలమగు పక్షద్వయంబును సమానరహితమగుదాసినిగలిగి మహాశౌర్యాధీనమై ప్రత్యక్షమైన తార్క్ష్యునివలె మహామహీధ్రకల్పమగు గృధ్రరాజమును జూచెను.

చ. మునివరుపానమాత్రిన స। ముద్రమునీర విహీనమౌట నా
మునిని సమాశ్రయించుటకు। భూమికివచ్చినయట్టి యాయుమా
యనుజుఁడొక్కోయటంచుహృద। యంబుననెంచెడిరాముతోడఁదా
ననుఁడుజటాయువుర్ దశర। థాప్తుఁడ కాశ్యపుఁడర్ రఘూత్తమా?.

వ. రాముఁడును దశరథునిమాడ్కిఁ గాశ్యపకుల సంభూతుఁడగువానిని సంపాతునిసోదరుని బహూకరించి పంచవటీతీరంబున ననుజవిరచిత పర్ణశాలయందుఁ గొంతకాలము గడపెను. అంతట బంచవటియందు శరత్కాలమునుగడపి మనోభవు వైభవము వృద్ధియగుచుండఁగాఁ బాలకపిశకలమ మంజరీపుంజ పింజరీభూత కేదార ప్రపంచంబును, పంచబాణరణ ప్రయాణోచిత వీరపాణవత్పత్రి పుటపాత దృశ్యావశ్యాయ బిందుసందోహమును, చంద్రాతపంబున గంధము నలందుకొనుటయందుఁ బ్రీతిలేమి, చంద్రశాలలందు నభిలాషరాహిత్యము, చంద్రోపలస్థలంబులందు నాసక్తిరహితము, వాతాయన సేవనంబుల నిరుత్సుకత, వాసీకూపోపకంఠంబుల నిరుత్కంఠత, వానరావసానంబుననాదరణత, వారివిహారంబున నిరాకాంక్షత, ఉత్పలమాలలందుపేక్షత, ఉపవన సేవనమునందు గ్విగ్నతయు, జనులకుఁ

పుట్టుచుండ గంభీరాభోగ గర్భాగారమునకును, ఘనేష్టకారచిత కుడ్యాశ్లిష్ట ప్రతిసీరనికరమునకును, శశోదరరోమ మృదుకంబలమునకును, కాలాగరుధూమమునకును, కుంకుమవిలేపనమునకును, నిర్ధూమాంగారభరిత హసంతికాయంత్రమునకును, భాగ్యకరమును, వేణుకణాయమాన తుషారధూళి ధూసరవాసరమును, సరసీరుహాదావకతుహిన ప్రణీతలాసికా ధరదలదూరీకృత దంశకృత్యంబును, ప్రక్షీణతారుణ్య పణ్యాంగనాంగంబువలెఁ, బ్రయాతసౌభాగ్య ప్రవాసన్నివేశతాలవృంత విశ్రాంతికాలము కామినీస్తనభరగిరి దుర్గసీమయందు నిర్భయనిలీన నిదాఘభావము, దివాభీతవ్రాతమున కనతి భయంకరము, దివాకర చకోరనికరమున కనతిక్షేమంకరుఁడగు సుధాకరుఁడు కాదంబకదంబమున కనతిప్రియంకర కమలాకరము కృతకరయుగల స్వస్తికాబంధనమున నీహారాంతకసందియంబున హృదయకమలమువలె నశ్రాంతమును లక్షించుచున్న దంతవీణావ్యాపారవేప మానాధరపుటమున శీతికాపిశాచికా నిర్వాహరణార్థము నిపుణమైన మంత్రజపము చేయువారివలె నవిరలపులక పాలికకంబలిత కలేబరమును సకరుణవిధి వితీర్ణరోమకంబల కృతాంగరక్షకమువలె భిక్షుమునకుఁదిరుగుచున్న దుర్గతవర్గమును, నిర్దయచేతనొకప్పుడైనను కమలాదేవిచూడదని యామెకునయిష్టముగ నామెకునివాసమగు తామరసమును పత్రకోశముతోఁగూడ వినాశముచేయు గగనమతంగజ కరపుష్కరోద్ధతశీకర నికరాకారముల నతిపరుషస్మరశరతాప ప్రతప్తగగనాంగ నాంగమునుండి స్రవించుచున్న స్వేదసదృక్షములైన యక్షీణహిమ ప్రకరంబుల పాంథహృదయంబుల విదారించునట్టి హేమంతము విజృంభించెను.

గీ. ప్రియవియోగాగ్నిచేత ని । పీడితలగు
సారసాక్షులు రాత్రివ । సానవేల

వ్యసనసాగరవేల నె । ప్పటికినైనఁ
గాంచఁగాలేరు హేమంత । కాలమందు.

వ. అట్టిహేమంతంబునఁ బర్ణశాలమధ్యాసీనుండగు లక్ష్మణాగ్రజునిదగ్గఱకు శూర్పణఖవచ్చెను.

సీ. ప్రాలేయధారాక । వచితమైయంబర
పరిపూర్ణదిక్చక్ర । వాలమహాచు
స్తనతటోజ్జృంభితో । ష్ణతదయితవిహీన
సంహారమొనరించు । సమయమందు
గమలంబులోనుండు । కమలాలయనునూత్న
తరసమంచెంచు గృ । ధ్రిమ్మనోలఁ
గామాంధయైన రా । క్షసినాకుమైథిలీ
పతిపతియగునంచు । భ్రాంతిపడుడు

గీ. జనకరాట్సుత సౌభాగ్య । శాలినిప్రియ
నికటముననున్న దేకప । త్నివ్రతుండ
భార్యదగ్గరలేనట్టి । వానినజన
బలునిఁదనవెంటనున్నట్టి । వానిఁదమ్ము.

వ. ఆశ్రయించుట యుచితంబని రాముఁడుచెప్పవిని యామె శ్రీరామునివచనంబు తనకనుకూలమనిభావించి సౌమిత్రినిడాసి తనయభిలాష నాతనితోఁదెల్పెను. అతఁడు కల్యాణి నీవుప్రథమము న వరించినపూజ్యుఁడగు శ్రీరామునకు దాసుఁడను. దాసభార్యాపదమనార్యము. కావుననీవు నాకుభార్యవుకారాదు. నిశ్చయముగ నీవార్యకులజాతుఁడగు శ్రీరామునిసేవింపుము. అకూరసత్వయుభయానక కాననసంచారచతురయునగు వైదేహినివిడిచి నిన్నాతఁడు పరిగ్రహించుననిచెప్ప నామెవివేకశూన్యయై యావచనములు తనకనుమతమని తలంచెను.

గీ. రామలక్ష్మణులనుగాంచు । భ్రాంతిచేత
దానవాంగన డోలాయ । మానయయ్యె
నుభయకూలతటంబుల । నున్న శాద్వ
లమ్మునకు భిన్నయగునావు । లాగునపుడు.

క. కాముకి సేవించెమరల
రాము వృషస్కంధుఁబరము । రవికులసోమున్
కామునిబాణాతురయై
రామానుజుమాటవలన । రావణుచెలియల్.

వ. వెంటనే పరయువతులకు యోగ్యముకాని జానకీదేవి రామపత్నీత్వభాగ్యమును రాముని రూపరామణీయకమును నిర్దేశించి మరలయిట్లుచింతించెను.

శా. లావణ్యాంబుధి రాముభార్యయటులే । లానన్ను నిర్మింపఁడో
మావంశంపుగురుండు పద్మమున జ । న్మంబంది నాతండు హా
యీవిశ్వంబు సృజించువాఁడడవిలో । నేయుంచి యాయమ్మ నా
లావణ్యంబు నరణ్యచంద్రికటు లే । లాచేసెనో నిర్దయన్.

శా. సీతాదేవిహరించుమార్గమును తాఁ । జిత్తంబులో నెంచుచున్
సీతారామునిఁగూడఁ గోరుదనుజన్ । శ్రీరాముతమ్ముండుఁ వే
చేతన్ ఖడ్గముఁబూని ముక్కుఁజెవులన్ । ఛేదించె నిర్భీకుఁడై
సీతారాముని మాటమాత్రమున వీ । క్షింపంగ శ్రీరాఘవుల్.

వ. అంతట దండకారణ్యమధ్యప్రదేశమగు జనస్థానాధిపతి నికృత్తకర్ణనాసికయగు చెల్లెలిపరిభవంబును వదనమునఁజూచి వాక్కులనువిని సమరముఖముఖరుఁడై ఖరచతుర్దశసహస్రసంఖ్యాకశాఖమును చతుర్దశాధ్యక్షరక్షితంబునైన రక్షోబలమును రామలక్ష్మణులను జయించుటకుఁబంపెను. అంతట శ్రీరాముఁడపసర్పభూతయగు శూర్పణఖ చూపించుచున్న మార్గముఁగ సమీపించుచున్న రక్షోగణము

నవేక్షించి మంథనమునకుఁబూర్వ మరణివలె నప్రకటిత ప్రసరయగు సీతారక్షణార్థము లక్ష్మణుని నియమించి యథావిధిగ యాతుధానవధగావించెను. ఇది తపోధననిధనకర కరనికురుంబము. ఇది పరుష భాషణ స్పృహయాళుతాలుజాతము. ఇది పరదారనిరీక్షణ నిరపత్రపనేత్రబృందము. ఇది తాపసగృహచారణ చతురచరణయుగమనుచు, నిశితతర నిజశరశకలీకృత నిశిచర కళేబరావయంబులను గైగొని ప్రత్యాశ్రమంబునకుఁ బ్రదర్శనార్థము తపోధనాధ్వశుద్ధి కావింపఁబడినదని తెల్పుటకో యన గృధ్రరాజ నిదేశంబుననో యనునట్లు దేశాంతరముల కేగుచున్న కంక కాక ప్రాచీకాది పతంగములచే నాకాశమనవకాశమయ్యెను. అప్పుడు నికృత్తశీర్షుఁడగు త్రిశీర్షుఁడా నుగంధమ్మున శరీరస్రుత వసాప్రవాహంబున క్రియమాణాశ్రమ దూషణుండగు దూషణుఁడు రోషభీషణ వీక్షణఖరుఁడగు ఖరుఁడు రాఘవు నాహవమునకుఁ బిలిచెను. అప్పుడు విద్వాంసులచేసైత మనిశ్చేయమానమగు జయాపజయ మనిమేషులచేసైత మననుసంధీయమానమగు శ్రీరామఖరుల శరసంధానమునకు మోక్షముకలిగెను. తర్వాత ద్వంద్వయుద్ధముజరిగెను. అప్పుడు గృహీత కోదండుఁడై సకృదనుభూయమాన నమనోన్న మనాయాసుఁడు ఖరుఁడు సమరసమాపనచతురయు బ్రహ్మస్త్రసంధాన దశార్హయు దాశార్హుని శరాసనమునగు పురాతనమైన చాపమును గ్రహించు కోరిక కలవాఁడై రాముని హస్తమునుండి శరముల నపహరించెను. అప్పుడు రాముఁడు కోపశోణితాననుఁడై ఘటసంభవదత్తంబైన వైష్ణవధనువును గ్రహించెను.

గీ. రామచంద్రుండు విష్ణుశ । రాసనంబు
సిబిడపర్వముల్ గల్గుదా । నిని గ్రహింప

గాడ్దెసింగంబులకునట్లు । క్షణములోనఁ
బోరుముగిసెను ఖర రఘు । పుంగవులకు.

చ. సురరిపుచాపుచేతఁ బరి । శుద్ధతనందిన దండకావనిన్
బరమముదంబునంది ముని । వర్గమొసంగెడునట్టి స్వస్తివా
క్కులకు నపాత్రతన్ బడసెఁ । గ్రూరగుణమ్ముల మంథరాఖ్యసో
దరయుతుఁడైన రాముని వి । ధంబునఁ బాత్రతనందకెంతయున్.

వ. మఱియు.

సీ. పౌలస్త్యహీనత । భాగ్యంబువడసిన
ముల్లోకములలో స । మూహామునకుఁ
దొల్లిదిమంథర । దోరసానిరెండవ
దివరయుగ్మంబు మూఁ । డవదినాలు
గవదిధర్మచ్యుతి । కాందిశీకతభూపుఁ
డాడినయట్టి వా । క్యంబులన్ని
కాకుత్థ్సకానన । కథసంజ్ఞలయ్యె జ
నస్థానమట్లు లం । కాపురంబు

గీ. దాశరథిచేత నిర్జన । స్థానముగను
రావణానుజచేయింప । రావణాఖ్య
దైత్యనికటంబునంబడి । మృత్యువట్లు
పంక్తిరథునికుమారుల । వాస్తవంబు.

వ. వైదేహసౌందర్యంబును ఖరప్రముఖులు చతుర్దశ సహస్ర సంఖ్యాకమైనసేనతోఁ బంచతాకరకారణ భూతమైన తనయవజ్ఞతను విన్నవించెను.

గీ. దండకావనమునఁ గృత । దండకాయ
మైనచెలియలివీక్షించి । యందురాము

చరితమునువిని ప్రథితస్వ । సారుఁడైన
దానవేంద్రుండు మిగుల క్రో । ధమువహించెఁ

వ. అనంతరము జనస్థానమున నష్టరాక్షసులను ప్రస్థాపించి నష్టనీతియగు రావణుండు తాటకకుమారుఁడగు మారీచుని బంగారులేడివాలకమును వేసికుని సీతానామకహరిణీ గ్రహణార్థమై వెడలుమనుటకు వానియింటికిఁ జేరెను. మారీచుఁడు రావణుని యభిప్రాయమునువిని తనయన్న సుబాహుచరితమును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకుని ప్రయత్నశతముల నివారింపఁబూని గత్యంతరములేక రావణునిప్రార్థన నంగీకరించి జాతరూపమయ మృగరూపంబునుధరించి సీతనువంచించుటకుఁ బంచవటికిఁ జేరెను. దశముఖుఁడును జలధరపథస్థాపితరథుఁడై దాశరథుల విఘట్టనంబునకు విహితాదరుఁడై యుండెను.

గీ. కనులయందప్పుడప్పుడు నీ । ర్గార్చుకొంచుఁ
బథమునందంకుశములట్లు । పథికచరణ
ములను బాధించునలకుశ । ములఁ గొఱుకుచు
రాక్షసకరోటియేర్చు చ । రణ్యమునకు.

వ. చేరెను.

గీ. అంతజానకికోర్కె మా । యామృగమును
బట్టుకొన వెంటఁబడెను చా । పముగ్రహించి
రాముఁడు కుశికసుతమఖ । భ్రష్టుఁడైన
పీనిమ్రింగుట కిదిమంచి । వేళయంచు.

వ. మృత్యుదేవత నోరుదెఱచుకొని సిద్ధముగనుండెను.

సీ. ఆకులయింటికి । నతిదూరముగ రామ
చంద్రుఁగొంపోయి రా । క్షసుఁడుదాపు
నకువచ్చినట్టు క । నంబడి యాశను
గల్పించియెంతయుఁ । గష్టపెట్టి

అతనిబాణమ్ముల । నాతండువిద్ధుడై
కార్తస్వనమున మృ । గఁపుతనువును
విడిచినేఁజచ్చితి । ప్రియజనకాత్మజ
తమ్ముఁడా యంచు నా । ర్తస్వరమున

గీ. రామచంద్రుండుపల్కు స్వ । రముకుసరిగఁ
బలుకదాని నాకర్ణించి । ప్రాణనాథు
ప్రేమచేజానకి విదీర్ణ । హృదయయగుచుఁ
జేయఁదగినది మఱియును । చేయరాని.

వ. కార్యమునెఱుఁగని యామె మీాయన్నవార్తను గనుంగొనుమని సౌమిత్రినాదేశింప లక్ష్మణుఁడు భవతి! యీయాదిష్టము చేయఁదగినదికాదు. కాలవిపర్యాసంబునఁబుట్టిన మిథ్యారామార్తస్వరంబుగాని రామునిస్వరంబుకాదు. నీవుభ్రమపడుచున్నావు. త్రిభువనైక ధనుర్ధరుఁడును శౌర్యరాశియునగు నార్యునకు రాక్షసకీటకమూలమున విపత్తుకల్గునని విశ్వసింపఁదగునా! యనినమస్కరింప వానితో హృదయతోదకారములగు మాటలు మోహవిహ్వలయగునామెపలికి బెదరించెను. మరల లక్ష్మణుఁడు పరుషభాషిణియగు నామెతోనిట్లనెను. జానకీ!

ఉ. ఇప్పటిదాకనెమ్మదిని । నెంచితినిన్ను సుమిత్రవంచు నా
కెప్పుడుతల్లిమాదిరిగ । నిచ్చుహితంబునుబట్టి కానినా
కిప్పుడు మధ్యమాంబవయి । తీవనియెంచితి కాననంబునం
దిప్పరుషోక్తులాడుటను । హేయమనాక మనంబులోపలన్.

వ. అనిపలికి లక్ష్మణుఁడు భ్రాతృసమీపగామి యగుడువెంటనే రంభాన్వేషియగు దశకంధరుఁడు స్యందనమునువిడిచి గగనతలంబునుండిదిగి నిజాంతఃకరణరాగము సమాంతముగ వెల్లడించుటకుఁ గపటసన్యాసివేషుఁడై పర్ణశాలోపకంఠమును సమీపించెను.

గీ. అల్లసౌమిత్రి లేనిరా । మాశ్రమమున
జానకిహరించెదనుజుండు । చాపలమున
మాంసమనుభ్రమ నుత్పల । మాలఁగాంచి
జనులు లేనట్టి గుడినుండి । శ్వానమట్లు.

శా. శ్రీరామా యెటనుంటివోయనిమదిన్ । జింతిల్ల నేత్రాంబువుల్
జారన్ దిక్కులుసూచుచున్న యలకా । సల్యాస్ను షన్ గాంచుటన్
చేరేరాక్షస మావధూంప్రరుదతీం । రే, ముంచముంచేతి గృ
ధ్రోరుధ్వాపథమస్య రాక్షస విభోః । క్రోధించెఁదానెంతయున్.

క. సమరము సంభవమయ్యెను
సమరంహాస్సులైన రాక్ష । స ప్రభువర గృ
ధ్రములకు నాక్షణమన్యో
న్యమథనమునఁగల్గు క్రోధ । నావిపినమునన్.

గీ. రావణుఁడు వేయుచున్న శ । రములుపక్షి
తనదు తెక్కల విరుగంగఁ । దన్నివాని
రథమునందున్న సూతుని । రథ్యములను
శిథిలతరవరూథమ్మును । శిథిలపరచె.

గీ. దనుజపతి చంద్రహాస వి । దళితుఁడగుచు
గృధ్రనాథుఁడు పడిపోయెఁ । బృథ్విమీఁద
మైథిలీపక్షపాతంబు । మదినిఁగలిగి
నందుచేఁబక్షపాతంబు । నందివేగ.

వ. అంతట మరియొక రథంబుపై నెక్కించి రావణునివలన మరలఁగొంపోఁబడుచున్న జానకిశిఖరోపవిష్టమైన సుగ్రీవాది ప్లవంగపంచకంపు పంచశిఖలుగల రాజకుమారునివలెనున్న ఋష్యమూకపర్వతముమీఁద సుగ్రీవసాత్కృత దశగ్రీవ ప్రతాపానల సాదృశంబును వాలి వినాశన సూచకంబై మహోల్కాపాత ప్రతిమంబు

ను రామసాహాయ్యక ప్రోత్సాహనార్థము పుత్రునిబంపుటకు వచ్చుచున్న పతంగబింబ శంకావహంబునునగు కనకపిశంగ కౌశేయ మహోత్తరీయంబున నాభరణములను గట్టిపడవేసెను. ఆపతనము స్వతేజఃపతనమని తెలిసికొనక లంకాలంకారభూతయగు మైథిలిని నీతి విదూరుఁడగు దశగ్రీవుఁడు తనవిహారోపవనమగు నశోకవనమునకుఁ దీసికొనిపోయెను.

గీ. అలయశోకవనంబున । నాసురిపరి
వేష్టితంబయియున్నట్టి । విప్రలజాత
వాయుసూనుని వాల వై । శ్వానరుండు
స్తంభమానార్హమైన యో । షధిగఁబడసె.

సీ. కాకుత్స్థుఁడపుడు రా । క్షసచమూనాథుని
పల్కులవలలోఁ ద । గుల్కొనుటను
హాటకమృగమైన । తాటకేయునిఁబట్టి
శార్దూలమట్టులు । చక్కడంచి
తరలివచ్చుచుదారిఁ । దమ్మునిఁగనుఁగొని
యతఁడుచెప్పెడివార్త । లాలకించి
సత్వరంబుగఁబర్ణ । శాలకే తెంచెను
ప్రియురాలిఁగనుఁగొను । ప్రేమతోడ

గీ. నిట్టులగుటకుఁ గారణ । మేమియంచు
నడవివేల్పులచేఁ జూడఁ । బడుచునున్న
కేవలము పర్ణశాల వీ । క్షించిరాముఁ
డేడ్చెనెంతయును వినష్ట । హృదయుఁడగుచు.

గీ. కారణంబేమి జానకి । కానరాదు
పాదముద్రిలుగనుపించు । భయదములయి

క్షణములో మృగమును తేర । నినను(గాంచి
తరులకడ సీత కోపాన । కాగనొక్కొ.

సీ. నీయభిలాషను । నెఱవేర్చుకోసమై
వంచింపఁబడితిని । పంచవటిని
మోహభాజనులగు । పురుషులకెన్నండు
మోహంబుకడముట్టఁ । బోదుమఱియు
సంచరించెద నగు । పించుదాకను నీపు
సరలబుద్ధిదిరోష । సహాయమగునె
సీతావియోగంబు । నేతీరునభరించు
నాముఖమిప్పుడో । నలిననేత్ర!

గీ. నీకపూర్వమృగంబుపై । నెమ్మియున్న
సన్నిధికిరమ్ము తెచ్చెదఁ । జాందఱిమృగము
దాని నెందాకవిడువ వం । దాకనీదు
మోమునకు సాటియగుచుండు । సోముఁడబల.

సీ. ప్రాణంబుతోఁగూడి । జానకియుండునే
యున్నచోననుఁజూడ । కుండునొక్కొ
హింస్ర సత్త్వములచే । హింసింపఁబడెనొక్కొ
యైనచోఁదడియుచే । యువనినల్ల
విపులసైకతముల । విహరింపఁజనెనొక్కొ-
రాము లేకయ చేయ । రాదు కాదె
నిశ్చయమ్ముగ నాపె । నిశిచరభక్షణ
మున నష్టమైనది । మొనసి చూడ

గీ. స్వర్గముననున్న మామకుఁ । బ్రణమిలుటకుఁ
గానుపోయితె చెప్పిన । గడువుదాటి

భరతునకునిదు సౌమిత్రి । కనుమతనుచు
వానితోఁదెల్పిననుఁ బిలు । వంగరాదె.

చ. ఇటువిలపించిభార్యకయి । యెంతయుధైర్యముపీడె రాఘవుం
డటువలెనే సుమిత్రిసుతుఁ । డయ్యెను రామువిలాపుఁగాంచుటల్
గటకట యీకథల్ దెలుపఁ । గాఁగడగెల్ నిజభాషతోడ నెం
తటికఠినాత్ముఁడోకదరే । నాకుఁజుఁడైన మునీంద్రుఁడిత్తరిల్.

వ. అప్పుడు పరలోకమునకేగనున్న ప్రాణములను నిలుపుకొనియున్న జటాయువు సీతాన్వేషనార్థమై సలక్ష్మణుఁడై యిటునటుతిరుగుచున్న రామునిఁజూచి ఆయుష్మంతుఁడానన్ను చంద్రహాసవిదళిత పక్షునిఁజేసి భూమిపైఁబడవైచి రావణుఁడు మైథిలిని యెత్తుకొనిపోయెననెను.

చ. వనతలమందుమున్ను శర । భంగుఁడుపొందిన భంగహీనమై
తనరెడు స్వర్గముల్ బడసె । ధాత్రిజవార్తనుదెల్పి గృధ్రిమా
వనజహితాన్వయాధిపుఁడు । పంక్తిరథుండెనయంగలేని రా
మునినయనాంబుసమ్మిళిత । ముల్ బితృదానమునందెఁబుణ్యతల్.

వ. అంతజటాయువు ముక్త్యనంతరమున దక్షిణమహారణ్యమునకు జటాయువు చెప్పినచొప్పున రాముఁడుబయలుదేరు డయోముఖనామరాక్షసి సౌమిత్రిని పరాభవించి తదీయశస్త్రంబున శూర్పణఖవలెనయ్యెను. అంతటఁ గ్రౌంచారణ్యమార్గంబునఁ వీరిరువురునుబోవుచుండఁగా స్థూలశిరుఁడను మహర్షిశాపవశంబున రాక్షసత్వమునుబొందిన యథార్థనాముఁడగు కబంధుఁడు పన్నగభీషణ బాహువులచేబంధించెను. తర్వాత భాష్పయోగ్యంబులుగాని రాక్షసినేత్రంబులనుండి సర్వదానీరుగారుచుండ రామలక్ష్మణులతరవారులచేఁ గబంధబాహుయుగళము కదలీకాండమువలె నఱకఁబడెను. అంతట

గీ. దనుకబంధార్థితులగుచు । దాశరథులు
వాని దేహంబుకాల్చిరి । పర్వతభువి
నతఁడు శాపవిముక్తుఁడై । యనియెనిట్లు
సీతఁబడయుము సుగ్రీవు । చెలిమివలన.

వ. అనుచు సుగ్రీవాధిష్ఠితంబైన ఋశ్యమూకపర్వతమార్గంబునుజూపి కబంధుఁడు స్వర్గమున కేగినపిమ్మట మతంగాశ్రమ వాసినియగు తపస్విని శబరియిచ్చు నాతిథ్యమునుగ్రహించి తదనుజ్ఞచే రాముఁడు వివిధవిహంగ మనోజ్ఞకూజితంబును మృగగణ విహరణమనోహరంబునునగు గహనంబుఁజొచ్చి వ్యాకోచకుశేశయ పరిచయసౌరభంబుల వనదేవతా లతాదోలానుకూలంబులై కూలాయత లీలాపరవశవశంబునవల్లభమదాంబు చుంబనమ్ముల శంబరారాతి శరధిసదృశతటరుహ సహకారశిఖరవిసరదాసవాసారసీకర శేఖరముల వివిధలతాలాసికాలాసోపదేశ దేశికాయమానంబులఁ గాయమాన సమానాభోగలతా గృహ కేలీలుబ్ధలుబ్ధకపురంధ్రీశిథిలధమ్మిల్ల మల్లికాగంధమాంసల మల్లికాక్షపక్ష విక్షోభక్షోదీభూత పాథస్సును పాథేయతట వనపవనానుకంపమానమగు పంపానదినిఁ జేరెను.

క. భవసాగర సంతారిణి!
భువనేశ్వరి! సామరూప! । భూతిద!విమలా!
నవమీ పూజనరక్తా!
నవర్షిగణ పూజితాంఘ్రి! । నలినీ!మాతా!.

క. నరకార్ణవ సంతారిణి!
విరోధిజన హారణదేవి! । వివిధాకారా!
అరవిందాసనసన్నుత!
పరమేష్ఠ్యస్త్రస్వరూప! । పంకజగంధీ!.

గద్యము.

ఇది శ్రీగాయత్రీ కరుణాకటాక్ష వీక్షణాలబ్ధ బీజాక్షరత్రయ కవితా విద్యావధానవిధానధౌరేయ సహజపాండిత్యశ్రీవత్ససగోత్ర పవిత్ర షట్సహస్ర నియోగిభూసుర శాఖాగణనీయ పూసపాటివంశ పయఃపారావార సంపూర్ణ సుధాకరాప్పయామాత్య దత్తపుత్ర రంగనాయక విరచితంబైన శ్రీమదాంధ్ర చంపూరామాయణమునందు

అరణ్యకాండము.

సమాప్తము.

ఓమ్

శ్రీగాయత్త్ర్యై నమః

ఆంధ్ర చంపూ రామాయణము

కిష్కింధాకాండము.

కథాప్రారంభము.

క. మహిషాసుర సంహారిణి!
మహాభయవినాశిధీర! । మంత్రాధీనా!
మిహికాద్రినిలయ! మోహిని!
మహానుభావాసుదతి ర। మాగాయత్రీ!.

వ. అవధరింపుమతఁడు.

చ. సరసులబుద్ధిమాదిరిఁ బ్ర । సన్నముగాఁ దనరారిపంపనాఁ
బరగుచు ఋష్యమూకమను । పర్వతసన్నిధినున్న యాపగన్
మురిపెముతోడఁజూచి రఘు । ముఖ్యుఁడు లోకనివిష్టకీర్తి దా
శరథివియోగరోగమున । శంబరశాత్రవు వాతఁబడెన్.

వ. అంతటఁ బంపాతటవనమున నానానోకహ నివహ విభూషిత నిభృతేతర భ్రమణ పరభృతవ్రాత చంచూమయ విపంచీసముదంచిత పంచమాంచితంబై సంతతాకుంచిత పంచశర శరాసనవంచిత పథికజనసంచార ప్రపంచంబై ప్రమదచంచల చంచరీకకులకంచుకితమాధవియగు మాధవీభూతి విజృంభించెను.

గీ. మగలచేఁద్యజింపఁబడిన । మగువలకును
పతులతోఁగూడి యున్నట్టి । పడఁతులకును

మానసంబులు తనఃవులే । మధువునందు
నుయ్యెలలవోలె సతతంబు । నూఁగుచుండు.

గీ. చంచలాక్షుల హాస్యాప । చాయమున్న
వాలుచూపులచే నప । హారమున్న
వనములందు సుమములకు । జనములందు
మనములకుఁ గల్గుచుండునే । దినమునందు.

వ. అట్టి విషమశరసమర సమయంబునఁ బంపానదీసమీపంబున సంచరించుచుఁ బర్యాకులహృదయుఁడై ప్రాణేశ్వరియగు సీత నుదలంచి లక్ష్మణునితో నిట్లనెను.

సీ. అధిజనించిన । యప్పుడుసిద్ధౌష
ధంబుమాదిరిగ హి । తంబయగుచుఁ
కేలికాలంబున । నాలిగానగుచును
బత్నిగాఁ ద్రేతాగ్ని । భజనమందు
జగడఁపువేళల । క్షత్రియాణియగుచు
దుఃఖకాలమున బం । ధువయితనరి
పితృదేవమహనీయ । ద్విజసమారాధన
వేళలశిష్యుని । వితమునగుచు

గీ. నైజసాహచర్యంబున । నాకుమున్ను
సేవచేసిన భూజాత । సీతనేఁడు
కాననంబునఁ జేయదు । కారణంబు
తెలుపుమిప్పుడు తమ్ముఁడా । తేటపడఁగ.

సీ. స్వాంతజాధోరణా । జ్ఞాప్రకారంబు ప
థికజనమ్ములను మ । థించునట్టి
మలయగిరిజమైన । మారుతవ్యాజక
రీంద్రింబువేగ నా । హృదయమందుఁ

ద్రివిధమదముల స । మృద్ధమై శైత్యసౌ
రభ్యమాంద్యముల వ । ప్రవిలసనము
గల్పించుచుండె ల । క్ష్మణయని దుస్సహ
విరహానలంబున । వ్రేఁగుచుండి

గీ. మరల లక్ష్మణవచన సం । భావనమున
ధైర్యమునుబూని యున్నట్టి । దాశరథినిఁ
గాంచి సూర్యనిసూనుఁ డ । గ్రమ్మునందుఁ
బాకశాసనుసూనుచేఁ । బంపఁబడిన.

వ. గూఢచారునివలె నిలిచి మంత్రులచే సంమ్మంత్రితుఁడై రామలక్ష్మణుల యాశయము నెఱుఁగుకోర్కెకలవాఁడై ప్రభంజనాత్మజుఁడగుహనుమంతుని వారలచెంతకంపెను.

గీ. విద్యచేజన్మచేతను । విమణిపవను
లకుఁగుమారుఁడై యింద్రకృ । తాంకుఁడగుచు
పంక్తిముఖయశోబ్జాపర । పక్షమైన
తనువువాఁడు శ్రీరాముని । దాపుచేరె.

వ. సన్యాసివేషధారియగు నాహనుమానుఁడు సవినయముగ వారితో నిట్లనెను. సుందరాకారులగు మీరు కాంతారమ్మునకేలవచ్చితిరి? విచిత్రతరజిష్ణు కోదండమండితులగు మీదర్శనమున యీదినంబునకు సుదినత్వమ్మన మీరు మేఘములుకారు. జటావల్కలయుతులయ్యును జంగమత్వమునఁ గల్పవృక్షములుకారు. తమోపహాలోక కలితులయ్యును యుగపత్ప్రకాశన శీలురగు మీసాన్నిధ్యంబునఁ బుష్పవంతులుకారు మీరెవరు?

గీ. దర్భకాండమ్మునందు గం । ధమ్ముపుట్టు
రీతితపసివేషములు ధ । రించినట్టి

తరుణయోగులౌ మీరు సౌం । దర్యమిపుడు
వెల్లుచున్నదికనులకు । వేడ్కతోఁప.

వ. మీవార్తాసుధాస్వాదనలుబ్ధశ్రోత్రసుఖమును నానాలుక స్వయముగ గ్రహించుటకు సమగ్రియగుచున్నది. సమస్తవానరములకీశ్వరుఁడు సుగ్రీవుండుకలఁడు. భాతృభయంబున ఋష్యమూకమున నివసించి మీతోఁ సఖ్యమునుగోరుచున్న యాతనిచేఁ బంపఁబడితిని. హనూమదభిధానుండను, భిక్షురూపచ్ఛన్నుండను, వానరజనుఁడనగు నేనంజనాగర్భ సంజాతుఁడను. వాయుకుమారుఁడను.సుమా! అనిన కర్ణరసాయనంబులగు వానివాక్యములాలకించి దేవర్షిసమానుఁడగుదాశరథి వానినిగౌఁగిలించుకొని యాతఁడుచూపుచున్న మార్గమునఁజని తపనతనయునితో నగ్నిసాక్షిగ నిఖిలభువన విరచిత సౌఖ్యంబగు సఖ్యమ్మునుజేసెను.

సీ. వైవస్వతుఁడగు సు । గ్రీవునకును సమ
వర్తియౌ శ్రీరఘు । వరునకు హను
మానుఁడుచేర్చుడు । మైత్రినివెంటనే
వైవస్వతుఁడు సమ । వర్తియగు య
మునిచేతనిండ్రపు । త్రునిరూపుమాపింప
బ్రహ్మదేవుండెంచె । భావమందు
నాసమయంబున । నాతనిమైత్రిచే
సంజాతమైన వి । శ్వాసవశత

గీ. వాలివధకుఁ బ్రతిశ్రుతిఁ । బలికినట్టి
నిజమనోజుని దశనెఱిం । గించినట్టి
దశరథుని పెద్దకొడుకు సీ । తావిభునకుఁ
బంక్తిగళనీయమానయౌ । పాళమందు.

వ. సీతాదేవిచేఁ బడవేయఁబడిన కొన్ని యాభరణములను సుగ్రీవుండుచూపెను.

గీ. అర్కతనయునిచేతఁ బ్ర । త్యర్పితమగు
కాంతభూషణములకు సం । స్కారహాని
ధూళిధూసరమగుటఁ బ్రి । క్షాళనంబు
చేసెనిజబాష్పములచేత । సీతవిభుడు.

వ. అంతసౌమిత్రి ఘణితనిర్బంధ సంధుక్షిత ధైర్యుండగు రాముఁడు వాలివైరకారణమునడుగ సుగ్రీవుఁడిట్లు చెప్పెను. పూర్వకాలమున సకలరిపుకుల తిమిరనిచయ మరీచిమాలియగు వాలిని మాయావియను దానవుఁడొకఁడు దుందుభిజ్యేష్ఠుఁడు యుద్ధమునకడగించి వానిబలమునకోడి పాతాలగుహకుఁజేరెను. వెంటనే మానశాలియు హేమమాలియునగు వాలిగుహనుబ్రవేశింప బిలముఖపాలనార్థము నియుక్తుఁడనై వాని పునరాగమనమును వీక్షించుచు నేను చాలకాలముగడువ ఫేనఘనీభూతంబైన మాంసముతోఁగూడిన రక్తప్రివాహమునుగాంచి మాయన్న హతుఁడయ్యెనని యెంచి వెంటనే యాబిలముఖమ్మును విపులోపల పటమ్మునఁగప్పి యేడ్చుచు వాలికి నివాపనమునొసంగి శోకాంధమైన కిష్కింధను జేరితిని. అంత జరిగిన వృత్తాంతమును దెలిసికొని సచివులు నాకు రాజ్యాభిషేకమును గావించిరి. వాలి మాయావినిఁజంపి ఖరతరభుజపరిఘ విఘట్టిత బిలముఖపిధానుండై రంహసమ్మున రసాతలముగుండఁ బురమునుప్రవేశించి మిక్కిలికోపమున భ్రష్టాశయుండనై పదేపదే నమస్కరించుచు వాస్తవమును విన్నవించుచున్న నిరపరాధినగునన్ను నగరమునుండి వెడలఁగొట్టెను. అప్పుడు వానితరుమువలన భయపడుచున్న నాకు నీపర్వతమ్మున నిర్భయముగ సంచరించుటకుఁగల కారణమ్మును వినుము. పూర్వమొకప్పుడు ఘనభుజబలుండును సకలకులాచల చల

సచతురుండును చతురర్ణవ లంఘనవేగవంతుఁడును నగు వాలిని దిరస్కరించి దుందుభినామకుండు వృందారకవైరి లులాయదేహుఁడు సమరమునకుఁజచ్చెను. అంతఁ జచ్చినవానిశరీరమును వాలిబలగర్వమున సకలలోకవిలయ విలోల లలితాతుల బలపవనచలిత లఘుతూలలీల మతంగాశ్రమభూమిఁ బడవేసెను.

గీ. వృత్రవైరికుమారుచే । విసరఁబడిన
దుందుభిశరీరమున రక్త । బిందువులనఁ
పాటలంబయ్యె నామౌని । వనతలంబు
పాటలంబయ్యె రోషాన । వానిమోము.

వ. అంతట మతంగమహర్షి శాపబలమ్మున వాలిప్రవేశించుటకు వీలుకాని ఋష్యమూకమును విమృశించె. ఈఋష్యమూకమునఁ బురనివాస సౌఖ్యమును మరచి చాలకాలముండ.

సీ. నష్టతేజుండనఁ । త్రిస్తుండనై నట్టి
నను విడనాడకం । జనిసుతుండు
వాలినివైరిగ । భావించిదేవధీ
మానుఁడు తమపరా । మర్శనమున
సలిలసంపర్క శీ । తలమారుతాంబుము
గ్ధవహుతవహధూమ । తండ్రపుభ్రమ
భయమందుచుండెడు । బర్హిణమట్లుగ
సీతండుసౌఖ్యంబు । నెనసినాడు

గీ. అనెడుసుగ్రీవు దీనవా । క్యములరాముఁ
డాలకించి మహాభాగ । యడలఁబోకు
నాశలీముఖము త్వరగ । కీశువాలి
ప్రాణములనుహరించుట । వాస్తవంబు.

వ. అనిపలికి సుగ్రీవుని నమ్మకముకొఱకుఁ బ్రేరితుఁడై పాదాంగుష్ఠంబున దుందుభికలేవరమును పదియామడలదూరము పోయిపడునట్లు తన్నినను తృప్తినందని సుగ్రీవునిప్రార్థనంబునసప్తభువన భవనస్తంభ సంభావనంబున సప్తవిధంబుల బ్రహ్మచేఁ బ్రవర్ధమానంబై విశాలోచ్ఛ్రయంబులైన సప్తసాలమ్ముల నవిధేయయాతుధానకుల వధవిధాయకమైన సాయకమ్మున భేదించెను. ఆబాణము నికటగిరితటకటకమును సైతము పెకలించెను.

గీ. ఎట్లుకటకసాలములు భే। దించితట్లు
రక్కసుని సాలకటకముల్ । వ్రక్కలించు
మనుచుసుగ్రీవునకుఁదెల్పె । నవిశులుశిఖ
ప్రస్తరదళనజాతర । వమ్ముచేత.

వ. అంతట సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు సాలములను ద్రుంచిన పిదపనీతఁడు వాలినిఁజంపఁగలఁడనుధైర్యమునఁబోయి వాలినిఁబిలిచి యుద్ధముచేయసాగెను. అట్లుపరివృద్ధమైన యాతలాతలయుద్ధమ్మున సుజనదుర్జనులకుఁగల భేదమును రూపమాత్రమునఁగ్రహింపఁజాలనట్లు సభయందు మౌనమునువహించిన వావదూకునిభావము గనఁజాలనటులేక వేషధారులై పోరుచున్న వారల రూపభేదముగనఁజాలక రామచంద్రుఁడు బాణమును విడువఁడాయెను. సుగ్రీవుఁడు వాలిబలమునకుఁ దాళలేక దైన్యమున వదాన్యునివలె శ్రీరాముని సాయకాగమన మార్గంబునఁజూచి వేసరి ధైర్యమునఁవిడిచి పారిపోయెను. అంతట ఋష్యమూకమునఁబారిపోయినసిగ్గుచేత మూఁగవానివలె విషణ్ణహృదయుండై కూర్చున్న సుగ్రీవునిఁ ద్రైలోక్యైకధన్వియు, దయాళువునగు రామచంద్రుఁడుగాంచి భేదమునెఱుఁగునిచ్ఛగలవాఁడై గుఱుతుగా నొకమాలను సుగ్రీవునిగ్రీవంబున బాణనివారణనిపుణంబైన సిద్ధౌషధంబువలెఁగట్టి మరల వాలినియుద్ధమున

కుఁబిలువుమని వానికాదేశించెను. అంతటనాతఁడు కిష్కింధకువచ్చి పర్జన్యునివలెగర్జింప సుత్రామపుత్రుఁడు సుగ్రీవుఁడెవ్వనిసహాయమునో పొందివచ్చినాడు సుమాయని చెప్పుచున్న తారహితోక్తి నతిక్రమించి విధివశంబునుదాట శక్యముకాక పోరఁదొడఁగి దాశరథి నిశితతర శరశకలిత నిజవిశాలవక్షస్థలుండై క్షితితలంబున వెంటనేపడెను. అంతట విదితవృత్తాంతయై సంతతాశ్రు నిష్యందకలుషితతర తార యగు తార నగరమునుండి బయలువెడలి వారివారితమైన వారణ యూథపతివలె లేవనశక్తుఁడయ్యును ద్గతగ్రీవుఁడై సుగ్రీవునినిర్భయంబుగఁ జూచుచున్నవానిని భూతలార్పిత కూర్పరయుగమువానిని గళదసృక్ప్రసర కృష్ణరక్త సితవర్ణయుక్త శరీరంబువాని శరాసనశిఖ విన్యస్తహస్తమ్మున సమీపముననున్న కాకుత్స్థునితో సల్లాపముచేయుచున్నవానిని సంరంభహీనునివలె సంబుధియందుఁగ్రుంకు మయూఖమాలినివలెనున్న వాలినిగాఁగిలించుకుని వానిశిరంబు తన తొడపైనునుచుకొని రఘునాథునితో నిట్లనెను.

గీ. ఆర్తిహారి శిశిరత శీ । తాంశునకటు
రవికులమునకు సహజమ్ము । రమ్యకీర్తి
నిరవధి కరుణయేటికి । నిన్నువిడిచె
నేనుగావించినట్టి పా । పానసేమొ.

గీ. తాటకారి రాఘవప్రియ । తముఁడునైన
ప్రాణనాథుతోఁ జావని । రాక్షసినని
నాపయినియుష్ణ నీదు బా । ణమువదలుము
శ్రేయమగు దైతుసంగము । చేరునాకు.

క. జననాథుల యాఖేటము
జనసమ్మత మంటిమున్ను । సభవానరిసా

ననుఁజంపు నీశరమున మృ
గినివిడువంగ మృగయునకుఁ । గృపయెక్కడిదో.

చ. తమకుసుమిత్రుఁడైన యల । తారణిమున్నల ఋష్యమూకభూ
ధ్రిమునుభజించినెమ్మదిని । తాల్రినమువీడిన మాదిరినీదు బా
ణముల కభేద్యమైతనరు । నాహృదయాద్రినిఁ జేరినాడు త్రా
సము తనకుండఁబోదనెడి । స్వాంతముతోడ మదీయనాథుఁడున్.

గీ. నేను తాటకయనుదాన । గాను సప్త
సాలిగాను ప్రసిద్ధుఁడౌ । వాలిగాను
బాణములకు నభేద్యమౌ । వజ్రహృదయ
తారననుఁజంప కేరీతి । ధన్విపౌదు.

గీ. పుట్టుభోగులౌ క్షితిపతి । పుత్రకులకు
శౌర్యమట్టులు మౌగ్ధ్యమ్ము । సహజముగద!
నన్నువిడక నపాయత । నున్నవాలి
యసువులకుఁ జాపపాణివై । తకటరామ!.

వ. ఇట్లు కంటికిమంటికి నేకధారగాఁ గన్నీరుగార నేడ్చుచు
న్న తారయొక్క పరిదేవన రవరంబులచేతను నేత్రాంబునేకమ్ముచే
తను సంతతాశ్వాసానిలంబులచేతను మూర్ఛ తెలిసినవానివలె వాలి
లబ్ధసంజ్ఞుండై నిజనందనుఁడగు నంగదుని రఘునందనునకు సమర్పిం
చి యంగసంగినియనుకాంచనమాలను శోకావనగ్రీవుఁడగు సుగ్రీవు
నకొసంగి నిజభుజబల ప్రశాంతాసురుఁడగు వాలి ప్రశాంతాసుఁడ
య్యెను. అప్పుడయ్యెడ సకలభువన బహూమత బాహుబలగోల గం
ధర్వ సింధురనిధన విధానసింహ దశముఖ భుజభుజంగ భోగనిరో
ధాహితుండి కాయితలాంగూల మండలవాలి యెందుఁబోతివని బా
ష్పావిలముఖులైన వలీముఖులాతనికి రామాజ్ఞచొప్పున ప్రేతకృత్య
మును సర్వమును నిర్వర్తించిరి. అనంతరము జాంబవత్ప్రముఖ వలీ

ముఖసంఘము దాశరథిని దేశమున సుగ్రీవుని కాంచన కలశోదకంబు
ల నభిషేకించి వానరసామ్రాజ్యాభిషేకము గావించెను.

క. అభిషేకింపఁగ రాముం
డభిమానమునఁ గపిరాజ్య । మా సుగ్రీవుర్
అభిషేకింపఁగ నిమ్మహి
నభిమానముఁ జూపెజలద । మతనిసతనుచుర్.

గీ. ఆర్యశరదృతువందున । నవనిసుతను
వెదక సౌకర్యమంచును । విన్నవించి
నిలువుమందాక కిష్కింధ । నెమ్మిననుచుఁ
బ్రార్థితుండయి ప్లవగుచే । రాఘవుండు.

గీ. నగరమందు వసించుట । న్యాయమగును
తండ్రియాన మెయి యనుచుఁ । దమ్ముఁడైన
భరతుప్రార్థనసాటిగాఁ । బ్లవగనాథు
ప్రార్థనమ్మును జేసెను । రాఘవుండు.

గీ. అంతలో జలదసమయ । మరుగుదెంచె
ధార్తరాష్ట్రమ్ములకుఁగల్గెఁ । దగనియేవ
కకుభతరుపుష్పరాజి వి । కాసమందె
నంతయును కృష్ణకల్పమై । యలరుచుండె.

సీ. తన దేహకాంతిచే । తనమాదురూప ల
క్ష్మిని యపహాసంబు । చేసీనాడు
మాభర్తయైనట్టి । మఘువానుఁజూడక
యతనిపుత్రునివాలి । నడఁచినాడు
యనుచువైరమ్ము తా । మాత్మలోపలఁబూని
మేఘబృందమ్ములు । రాఘవేశు

నాహవోత్థాశను । నాశనిరోధించి
గర్జితమివసింహ । గర్జనంబు

గీ. చేసెఁదూరుపుగాడ్పునఁ । జెదరపఁబడి
నట్టినూతన మేఘమ్ము । లధిపులట్లు
దానధారలచేఁ బ్రివృ । ద్ధమ్ములగుట
విగతసంతాపులైరట । గగనచరులు.

వ. ఆకాలమున శ్రీరాముఁడు మిక్కిలికోపమువహించు శత మన్యుశరాసన శారతర తారాపథమును ఘనతర ఘనరవముఖరిత హరిన్ముఖాభోగంబును కదంబవన పవనాకంపనిరాడంబర కాదంబ కుటుంబంబు నంబుదకవలితాంబరమ్మును శిలీంధ్రసంబంధ బంధు రవసుంధరను, వికచకుటజనిచయ కవచిత మహారణ్యంబును ప్రావృ షేణ్య ప్రక్రియనుఁజూచి లక్ష్మణునితో నిట్లనెను. ఈకాలము.

గీ. నీలకంఠగళాభమౌ । నీరదములఁ
దరుణవంతుల ధైర్యంబు । తరుగుచుండె
మన్మథోద్దీప కశపవ । మానములును
వీచు నాత్మవియోగమే । విధిఁగడచునొ.

గీ. అతను సమరసూచకమటు । లన్నిదిశల
నీలగళకాహళీధ్వనుల్ । నెగడుచుండె
నిట్టిదుర్దినమందున । నెవరుపొంద
కుందురు వియోగసంతాప । ముల్లములను.

గీ. అబ్దములనుండి జారెడు । నంబుధార
సాంద్రమాంసల వాయుప్ర । సారగంధ
వీచినిచయకుటజ సూన । వితతిచేత
నీగగనమిప్డు డవకాశ । హీనమయ్యె.

గీ. ధాత్రీతలమునఁబడువారి । ధారరాజి
ఘనములే పచ్చనాకులై । క్రాలునట్టి
గగనతలమనున్యగ్రోధ । జగతిజంపు
జడలమాదిరిగాఁ గనఁ । బడుచునుండె.

గీ. అంబుపూరసు సంపూర్ణ । మైన యాత
టమ్ము దినదినమును ప్రవృ । ద్ధమ్ములగుచుఁ
బుష్పవంతములైనట్టి । భూజములను
నాపగనుజూడు సౌమిత్రి । యనుజవర్య!

గీ. అబ్ధిసలిలంబు త్రావెడు । నప్పుడు బడ
వానలజ్వాలలును పీయ । మానమగుడు
తప్తకుక్షికుహరము ల । బ్దమ్ములిందుఁ
జంచలోన్మేషమిషను వ । మించుచుండె.

వ. ఇట్లు వర్షఁపుదీనములు దాశరథిగడపుచుండ వాని యాకారకాంతిని బొందినదానివలెఁ గ్రమక్రమమ్ముగ మేఘమండలము పాండురమయ్యెను. అతని చాపవ్యాపారకాలమున సన్నిధానమున నుండరాదని పాకశాసనశరాసన మంతరిక్షమునసంతర్హితంబయ్యెను.

గీ. రాముచాపఘోషమ్మకఁ । బ్రబలుననుచు
జలదవృందజస్తనితముల్ । శాంతమయ్యె
సితనినిశ్వాసములచే జ । యింపఁబడియెఁ
బరిచితకుటజ కేతకీ । పవనుఁడున్న.

గీ. నరులతాప శాంతికొఱకు । నాట్యమాడి
ప్రమాదమిడు వర్షనటిన భో । రంగతలము
నుండిచనెనబ్ద వాద్యముల్ । నిండుకొనియెఁ
జంచలప్రదీపంబులు । శమనమయ్యె.

వ. క్రమముగ సకలవాహినీజాతము భావినివాసర వాహినీపూర్తిని సహింపలేక నోయనఁదనుత్వమును బొందెను. అప్పుడు దుర్దినాంతమున లంకయందుసైతము రాజహంస నిశ్శంకసంచారము కలుగునని తెలిసి యోయనభూమియందుసైతము రాజహంస నిశ్శంకసంచారంబుకలిగెను. ఇట్లు ప్రోషితజనశేముషీముషియగు ప్రావృషిచనుడు.

సీ. కామసంతప్తాసు । గవిభిన్నమానస
రంధ్రోద్గమన మా । ర్గమునమైత్రి
సారంబుచెడి ప్రీతి । శ్రీవముసమర్థింప
నసమర్థుఁడైయున్న । యవికుమారు
చిరకాలసంస్థిత । స్మరకేళిసంబంధ
రాగాంధతనుమాన్ప । రామునాజ్ఞ
క్షిప్రంబకిష్కింధఁ । జేరెనుసౌమిత్రి
రోషాత్తహృదయ స । రోజుఁడగుచు
గీ. నంతలక్ష్మణుఁడతికోప । మందియుటకు
వచ్చినాఁడంచు నంగదుఁ । డెచ్చరింపు
చున్న మదనుని కేళిచే । సొక్కియుండి
మేలుకొనకున్న యట్టియా । మిహిరసుతుఁడు.

వ. లక్ష్మణసందర్శనమున భయసంచలిత సకలప్లవంగబల కిలకిలాయితంబున జాగరూకుఁడైన ప్లక్షప్రభావనాముఁడగు సచివుని ప్రభావంబునఁ బూర్వావస్థనుబొందెను. అప్పుడు రాఘవుని రోష కారణము సుగ్రీవునకు నిరూపించుచుండ నాక్షణముననే లక్ష్మణుని ధనుష్టంకారము దశదిశలమోగెను.

గీ. అంతఁగపిపతివిడిచి సిం । హాసనంబు
ధనురవము నమ్రివదనుఁడై । తత్రస్తుఁడయ్యె

సంతసవినాశ తరుణాభ్రి । శబ్దమున ము
దమ్మునుద్యజించునల భుజం । గమ్మువోలె.

వ. అప్పుడు ప్రతిశ్రుత కార్యప్రోత్సాహనార్థము కుపితుండ గు నన్నచేఁబంపఁబడెనని మారుతివల్లఁ దెలిసికుని ధైర్యమునువహిం చి సుగ్రీవుఁడు సౌమిత్రిసాంత్వనార్థము తారనుబంపెను.

గీ. వారుణీసేవచేరాజు । ప్రభతోలంగఁ
దారనిర్గతమయ్యెను । తమముమాసె
సత్పథచరుండు పూర్వాశఁ । జనెనుమిత్రుఁ
డంతటనిశాంతసమయము । కంతమయ్యె.

వ. ఆరామరామానుజు నాసాదించి యిట్లనెను.

సీ. కాననంబునఁ దిరు । గాడుసుగ్రీవున
కలయిందుప్రసూనుఁచేఁ । గలిగినట్టి
పూర్వఁపువ్యసనమ్ము । బోగొట్టెన ప్తసా
ల విదారణంబయి । నవిశిఖమ్మ
అలయుపేంద్రతనూజు । నైదుబాణములచే
నతనికిఁగలిగిన । వ్యసనమిపుడు
సౌమిత్రిరామాను । జా! యదియేనినీ
జ్యాఘోషమాత్రాన । నమసిపోయె

గీ. ననెడు నాయమసాంత్వ వా । క్యములచేత
శమితకోపియైనట్టి ల । క్ష్మణునిఁగూడి
తపనతనయుండుఁ వినయుఁడై । దాశరథిని
నాశ్రయించి ప్రాంజలియయి । యనియెనిట్లు.

వ. దేవ! నిఖిల కులాచలనిలయంబైన కపిబలంబును హనుమం తునిచేఁబిలువబడినది. పులోమజాపహారియగు ననుహ్లాదదానవునిం బురు హూతునివలె రణంబున రావణునిఁజంపెదవు. తర్వాత.

గీ. భూమిజాతను వెదకఁ దూ । ర్పునకు వినత
నాముదక్షిణమునకుఁ బ్రిభం । జనకుమారుఁ
బడమరకు సుషేణుని శత । బలినినుత్త
రంపుదిక్కునకునుగపి । రాజుపంపె.

వ. వానరప్రేషణానంతరము కొన్నిదినములుగడవ నియత మాసములోపలఁ జేరకున్న చండశాసనుఁడగు సుగ్రీవుఁడు శిక్షించు నని వేగిరమ యుత్తరదిక్కులకుఁ బోయిన వానరబలము సీతవృత్తాంతము నెఱుఁగకయ తిరిగివచ్చెను. పితృపతి దిక్కున కంపఁబడినమారుతి, జాంబవతాంగద, నల, నీల, ప్రిభృతులు సీతవృత్తాంతము నెఱుఁగక తనయనాశనమునఁ గోపమునందిన కండు శాపమున నిశ్శేషిత చరాచరమై యపరిచిత చారప్రాంతంబగు కాంతారంబునుదాటి కాంతారమునసొక రాక్షసునిఁగాంచి రక్షఃపతియని తెలిసికొని యుద్ధసన్నద్ధులైరి.

గీ. నిశిచరేశ్వరుఁడనియెంచి । నెమ్మదిఁగ్రుధ
నశనితాడన సన్నిభ । మైనతాడ
నమున నసురహితునిఁజేసి । యమరరిపుని
సురహితముచేసె నావాలి । సూనుఁడపుడు.

వ. అంతటఁ దాశేయునివచనంబున నిందునందు వెతకి నికటగిరిసానుశయమ్ములను సలిలాశయమ్ములను మార్గశ్రమంబున వెతక్కి జలచరపతంగ పతనోత్పతనానుమీయమాన పల్వలోపశయంబగు నొకబిలమునుబ్రివేశించి హేమమయమై మయమాయానిర్మితంబై హేమయను సురాంగనకు మయతపోధంగార్థము ద్రుహిణవీతీర్ణంబై మేరుసావర్ణికుమారైచే స్వప్రికాశమున రక్షింపఁబడుచున్న యొక వనప్రిదేశమును బ్రివేశించిరి. అపుడుకృతాతిథ్యులై స్వబలంబున బిలంబునుండి గడువుదాటిన సుగ్రీవుఁడుదండించునని పోవుచున్నవార

లకు వికృతినిఁబొంది సంగతమనోగదుండై పవనతనయుని విశ్వాసవచనంబులఁ దేబడిన ప్రకృతితోనున్న యంగదునితోఁగూడ ప్రకృతితోఁ బ్రాయోపవేశులైన ప్లవంగపుంగవుల పరిదేవన కథాప్రసంగమున జటాయువు నిధనమునువిని వింధ్యరంధ్ర విహితసంపాతుఁడగు జటాయువుసోదరుఁడు సంపాతియనువాఁడు వారితోనిట్లనెను.

గీ. అతులబలులు మీ రెవ్వరో । యనుజునిధన
మువినిపించి కాలిచితిరి । శ్రవయుగమ్ము
భానుకిరణ సందాహిత । పక్షుఁడనను
తపనువాక్కులచేత శీ । తలముచేయు.

వ. అంతవానివలన జరిగినవృత్తాంతమును విన్నవాఁడై సంపాతిచనిపోయిన జటాయువునకు నివాపాంజలిని నిర్వర్తించి పూర్వమొకనాఁ డామిషాన్వేషణార్థమై పంపఁబడిన సుపార్శ్వనామునిచే సమామ్నాతమైన మహేంద్రపర్వత రంధ్రమ్మునుండి పోవుచున్న దశవదనునిచేఁ గొనిపోఁబడుచున్న జానకీపరిదేవనంబు నెఱింగిన సూక్ష్మదృష్టి మరలనిట్లనెను. భయపడవలదు లంకాభిధానంబగు యాతుధానుని రాజధానియందు సీత దశవదనునిచే దీసికొనిపోఁబడియున్నది. మీరచ్చోటకుఁబొండు మఱియు.

గీ. దివసకరదగ్ధ భవమదా । ర్తిని నిశాక
రాభిధేయుఁడు ముని నిర । స్యన మొనర్చి
మీదుకార్యమ్ముఁ దెల్పెను । మేరుధీరు
లార! సీతను చూడఁగ । లారుమీరు.

గీ. అనుచుసఖ్యమ్ముగోరుప । రాపరజ్ఞుఁ
డైన సంపాతినడిగి కా । ర్య విరచనకు
బయలుదేరిరి కపియూధ । వర్యులంత
ఖ్యాతబల పౌరుషులమంద । హర్షులగుచు.

గీ. దశముఖునిమార్గ మార్గణా । ర్థమ్ముదారిఁ
గనినఁ బరిపూర్ణమోదంబు । నెనసినట్టి
ప్లవగపతిశాసనమ్మ సం । బళముగఁగల
కపులనేత్రగోచరమయ్యెఁ । గంధివెంట.

గీ. దుస్తరంబయి కనఁబడు । తోయనిధినిఁ
బాకశాసనసుతవైరి । బాణమహిమ
వానరగణంబు తలపోసి । మానసములఁ
బలుకకుండెను మూకభా । వమువహించి

వ. అప్పుడు మితిలేని భయమ్మునఁనున్న వానరసేనతో నంగదుఁడిట్లనెను.

చ. సగరనిఖాతపల్వలము । సాగరమియ్యది దాటలేకనా
విగళితమానులై తిరిట । వేకపినాథులు కుంఠితాత్ములై
జగతిన కీర్తిఁబొందెదరు । చప్పునదీనిని దాటకున్న ము
న్ను గ్రతళబాడవాదులను । పూన్కినగస్త్యుఁడు మ్రింగలేదొకో.

వ. అప్పుడు పారావార లంఘనార్థమై నేనుపదామడలదూరము నేనిరువదామడల దూరము నేను ముప్పదామడలదూరము దుముకఁగలనని ప్రత్యేకంబుగ తమతమసామర్థ్యంబును దెలుపుచున్న వానరయూథంబునఁ బ్రభంజన కుమారుండగు నాంజనేయుని నిర్దేశించి జాంబవంతుఁడిట్లనెను. వీరులగు యూథనాథులారా!

చ. మనమిపుడాడు మాటలకు । మాత్రము లాభము లేదుసుమ్మియా
వననిధిదాటశక్తి మన । వద్దఁగనంబడకుంటఁ జేసి సూ
ర్యునిసుతునాజ్ఞనెంచి మది । నున్ముఖుఁడై చనుదెంచునేని పా
వనికిఁక గోష్పదంబగును । వార్థిమనందున భేదముండునే.

వ. మఱియు.

గీ. బాల్యమందుననీతండు । పండనుకొని
మిహిరమండలమునుబట్టి । మిం గఁజనుడు
కులిశహతి భగ్నగండుఁడై । కూలునతని
కజుఁడిడెన మేయమను వర । మనిలుకొలకు.

గీ. జాంబవతుచేత నైజతే । జంబెఱింగి
ఆత్మతనువును బెంచి య । త్యద్భుతముగ
నదిత్రిటమెక్కి గెల్చి సై । న్యాధిపులను
వార్ధిలంఘింప యత్నించె । వాయుసుతుఁడు.

క. సంకటహారధృతిరూపా!
పంకజముకుళ యుగహస్త! । పద్మదళాక్షీ!
కుంకుమ విలేపనప్రియ!
శాంకరి! ధనదా! ధనాఢ్య! । శశిధరమకుటా!.

క. నవవస్త్రపరీధానా!
నవరత్న విభూషణాఢ్య! । నలిననికాయా!
నవసిద్ధి సమారాధ్యా!
నవచందన దిగ్ధదేహా! । నరహరివినుతా!.

గద్యము.

ఇది శ్రీగాయత్రీ కరుణాకటాక్ష వీక్షణాలబ్ధ బీజాక్షరత్రియ కవితా
విద్యావధానవిధానధౌరేయ సహజపాండిత్యశ్రీవత్సగోత్ర పవిత్ర
షట్సహస్ర నియోగిభూసుర శాఖాగణనీయ పూసపాటివంశ
పయఃపారావార సంపూర్ణ సుధాకరాప్పయామాత్య
దత్తపుత్ర రంగనాయక విరచితంబైన
శ్రీమదాంధ్ర చంపూరామాయణమునందు
కిష్కింధాకాండము.

సమాప్తము.

ఓమ్

శ్రీగాయత్ర్యైనమః

ఆంధ్ర చంపూ రామాయణము.

—• సుందరకాండము. •—

కథాప్రారంభము.

—o—

క. అణిమాది విభూతిప్రద!
వనజాక్షీ! భక్తలోక । పాలనచతురా!
మునిబృంద వినుతచరణా!
ఘనసారసుగంధి! మాత! । కారుణ్యనిధీ!.

వ. అవధరింపుము.

గీ. గరుడవేగంబుగలిగిన । గాలికొడుకు
దనుజవిభుహృతయైన సీ । తనుఁగనుఁగొన
గరుఁడగంధర్వ సిద్ధమా । ర్గమ్ముగుండ
చనెమహేంద్ర భూధరంపు ప్ర । స్థమ్మునుండి.

వ. బయలుదేరు సమయమున నుదన్వదుల్లంఘన దృఢతర నిహితచరణ నిష్పీడనమ్మును సహింపలేక యాభూధరము నిశ్శేష నిఃసరనిర్ఝరౌఘత్వమ్మున నిరంతరము గురియుచున్న బాష్పవర్షమువలె నందుండు వితీర్ణ మేఘ సమూహంబుతోఁ బారిప్లవ శిథిలధమ్మిల్లమువలె సంత్రస్యమాన కుంజరయూథంబుతో సంజాతశోఫమువలె భయపలాయమాన హరిణగణచరణ ఖరతర ఖురకోటిపాటనోద్భూత ధాతుధూళీపాటలిత వికటకటకత్వంబుతో నిఃసృతరక్తవ

లెఁదత్క్షణప్రబుద్ధ కంఠీరవ ముఖరితకందరత్వమ్మున నాక్రందనము చేయుచున్న దానివలెఁబరిసరగహ్వర నిబిరీసనిఃసృత సరీసృపత్వంబున నిర్గళితాంత్రమాలవలె ఘూర్ణమానతరు విటపకోటితాడిత జలద వృందస్యందితసీకర నికర కోరకితాకారమున స్వేదముగలిగినదానివలె స్ఫటికతటోపల పతనగళిత కీచకసుషిర సమ్మూర్ఛత్పవన పూత్కార పరిపూరిత గగనత్వంబున నూర్ధ్వశ్వాసము ప్రవర్ధిల్లుచున్న దానివలె జెఁప్పుటకు శక్యముగాని దురవస్థనుఁబొందెను.

చ. అనిలకుమారు లంఘనర । యంబున నాతనివెంటనంటి యా
వననిధి మధ్యమందుఁబడు । పర్వతగాహన వృక్షజాతి శం
కునివహ మొక్క_దారమునఁ । గూర్చినమాద్రిగఁ గానవయ్యెడిన్
వననిధిభావిఁ గట్టఁబడు । వంతెనకుండు శిఖాళిమైతగన్.

గీ. పవనసుతుని విశ్రాంతికై । పక్షనిహతి
రయవిరేచిత వీచియా । రసధినుండి
నాకపర్యంత విస్తృతమై । నాకమనెడి
పర్వతము విజృంభించె సం । భ్రమముతోడ.

వ. అప్పుడుతనయాత్ర కంతరాయముకలుగునని యెంచి యామైనాకంబును వక్షంబున క్రిందికినెట్టిపోవుచున్న హనుమంతుని నుపలాలించి హిరణ్యనాభుండగు మైనాకుఁడిట్లనెను.

గీ. పంపఁబడితినినేను ప్ర । భంజనసుత!
నీదువిశ్రాంతిదీర్పంగ । నెమ్మితోఁ గృ
తజ్ఞుఁడై నట్టి సాగరో । దన్వుచేత
వెడలుమీ సౌమ్య!నాయందు । విశ్రమించి.

గీ. పర్వతవిభేదిచే మున్ను । భయమునంది
బ్రతుకుఁగాంచితి మీతండ్రి । రక్షణమునఁ

గనుకనేను విపక్షుడఁ । గానుకాన
విశ్రమించు సపక్షుఁడ । వేడ్కతోడ.

వ. అనుచుఁ బ్రార్థించునాతనిని నేనునిలిచిన కార్యాలస్యము సంభవించునని సమాధానముచెప్పి స్వామికార్యవశంబున హనుమంతుఁడు పోవుచుండఁగ.

గీ. వార్ధిఁగనియును మైనాక । పర్వతమును
జలనశీలమహా వజ్రిముఁ । గలిగినశత
మన్యుఁడా వేళయందున । మన్యుఁడయ్యెఁ
బవనసుతు సేవ కేగిన । వానియందు.

వ. అంతట మొదటివలె లంకాపురమునకు నాంజనేయుఁడు పోవుచుండ సూర్యునిమార్గము నాటంకపరుచు వింధ్యపర్వతమువలె ద్విరసనజననియగు సురసరంహసమ్మున శతయోజనవిస్తీర్ణంబైన తన వదనముతో నడ్డగించెను.

గీ. వేగసురస జయింప బ్ర । వృద్ధుఁడైన
యాంజనేయునిపాదంబు । లబ్ధినుండె
నతనిశీర్షంబు గగనస్ర । వంతివీచి
గళితసీకర స్రజధారి । గాఁదనర్చె.

గీ. తనువుదగ్గించి మరల నం । జనిసుతుండు
సురసకుక్షికుహరమునఁ । జొచ్చియంతఁ
జక్రపాణిత్రివిక్రమ । సరణిఁజూపి
నోరుమూయక పూర్వమే । చేరిబయట.

గీ. సింహికాంగంబు వెంటనే । చీల్చివైచె
వాఁడిగలిగిన నిజనఖ । పాళితో నృ
సింహుఁడు హిరణ్యకశిపునిఁ । జీల్చినట్లు
రామదూతుఁడు ఛాయని । గ్రహమువలన.

వ. అనంతరము పారావారతీరంబున లంబపర్వతంబును ప్రవేశించినవాఁడై యత్యంత సూక్ష్మశరీరుండయి లంకాపురోత్తర గోపురద్వారమ్మును సమీపించి నితాంత చింతాతంతు సంతానితాంతఃకరణుఁడై యీయంతరాయమును గల్పించుచున్న యీసముద్రమును వానరసేన యెట్లుదాటును? దాటునేని యాతుధానుని రాజధానినేరీతి సమీపించును. సర్వథా దాశరథి వితతమనోరథుండు. చాలా కష్టముమీఁద నుదధినిదాటితిని. జానకి జీవించియున్నదో లేదో! తెలియదు. సుమా! యని తలంచుచు భగవతియగు సీతాదేవి నన్వేషించుట కాంజనేయుఁడభిలషింప నాతని ప్రచ్ఛన్నసంచారము నిమిత్తము గభస్తిమాలి కేవల మస్తమయము నభిలషించెను. అంతట నగస్త్యుని సాన్నిధ్యంబున నుంచఁబడిన శాతమఖు వైష్ణవిచాపముయొక్క కార్యావసరము సమాగతమయినదని వరుణదేవునకుఁ దెలుపుటకోఁయనఁ బడమరదిక్కున సూర్యుఁడస్తమింపఁగా గగతలమపరమహీధర కటకకాంతార సముద్భవదావపావక జ్వాలజాలలచే శోణితమయినదా! లేక సమీపసమపతత్పతంగ రశ్మిధృఢతర వేష్టన నిరతానలతట సూర్యకాంతమణి శైలసముల్ల సజ్జ్వాలాపటలంబు నంతటను పాటలముచేయబఁడినదా? ఆహా! వచ్చుచున్న మిత్రునకు మహార్ఘమగు నర్ఘమునొసంగుటకుఁ బ్రముదిత చేతసుఁడగు ప్రచేతసునివలన సత్వరము సాగరోదరోద్గీర్య మాణమాణిక్య కిరణంబులచేత నరుణితమయినదా! ఆహా! తారాపథ తరంగిణీనీరముసైతము త్రాగుటకు జృంభితంబైన చరమసాగర బడబానల జ్వాలాజాల నరుణీకృతమయినదా! యనుకొను సకలజనుల సందేహసందోహములను సముత్పాదించుటకు సంధ్యారాగము ప్రకాశింపఁగాఁ బత్రపుటకపాట పిధానంబులుకాఁగా నంభోరుహమ్ములు, ప్రతికుముద భవనమ్మునకును మకరందభిక్షార్థమై మధుపవ్రత బ్రహ్మచారులు వికచ కువల

య కలికాకర్షణ కషాయితములగు సాయంతనవాయువు లందిటున
టు చీఁకటులందుఁ దిరుగుచుండఁ గాలాగరు ధూమస్తోమ శ్యామలితం
బైన దిక్పాలపురగోపుర వ్యూహంబులందుఁ బ్రితికమలాకరంబును
విశ్లేష వేదనాప్రారంభమునఁ జక్రవాక దీనక్రేంకారము త్పన్నమ
గుడు గగనగజము నక్షత్రమాలాలంకృతము కాఁగా.

గీ. పొడిచెనా వేళయందునఁ । బూర్వభూధ్ర
శృంగమందున శృంగార । జీవితంబు.
తమమనియెడి తమాల కాం । తారమునకుఁ
బరశువనునట్లు నక్షత్ర । వల్లభుండు.

గీ. సరసిలోపల శైవల । చ్ఛన్నమగు బి
సాంకురమ్ముల మాద్రిగ । నాకసమున
జమ్మచీఁకటిచే నడ్డ । గింపఁబడిన
చంద్రికిరణముల్ వెలుగఁగ । సాగెనపుడు.

గీ. ఆప్రదోషకాలమున లం । కాపుర ప్ర
వేశ నవనాటకంపు న । టేశుఁడగుచు
సరియశచ్ఛట జవనిక । నపనయించి
చనియె సుమనహర్షమున కం । జనియుతుండు.

వ. ఆసమయంబున స్త్రీరూపధారిణియై మార్గమును నిరోధించి తనను బెదరించుచున్న లంకాధిదేవతను ముష్టిఘాతముల జయించి వానరవిరచితావజ్ఞను నిజనిలయ విలయంబును సరిసిజాసను శాసనవశంబున మారుతివచ్చి లంకాపురమ్మును వికలపరుచుటయు నామెచేఁ జెప్పఁబడుచున్న రాక్షసచక్రవర్తి ప్రాసాదమునకు మైథిలి నివెదకుచు హనుమంతుఁడు చనెనపుడు

క. రాక్షసవిభునగరము సం
రక్షింపంబడుచునుండె । రక్షస్సులచే

నక్షత్రమార్గమంటి న
దీక్షుపచరు సదనహేమ । శృంగమ్మహాహా.

క. ధనదుని జయించిమును తె
చ్చిన పుష్పకమిద్దియనుచుఁ । జింతించుచు నిం
దుని కిరణద్యోతితహరి
తనిశ మహాబలసుతుఁడు ము । దంబునఁగనియెఁ.

వ. మఱియు నపుడు.

గీ. సాయమొనరించి శ్రీరామ । చంద్రునకుఁ గృ
తార్థుఁడై కీర్తినందెదు । నాత్మజుఁడని
అర్యముండు స్వయమ్మగ । ఖ్యాతిఁబడయఁ
గొలిచెఁ జంద్రుఁడై రాముని । కొలువుకాని.

వ. అప్పుడు మారుతి సంచరించుచు నస్వప్న సుందరీ సౌంద ర్యముగలిగి నిద్రావస్థ నతిక్రమించియు శయ్యాగృహమ్మున నిదు రించుచు వేశ్యయువతి పరివృతమైన యవరోధవధూజనమ్ము నప్రతి బంధమ్మునఁజూచి యక్కడ వ్యర్థమనోరథుఁడై పలురీతుల విచారించి ప్రాకారమును దుమికి యశోకవనమ్మునఁగూడ మైథిలిని వెతకుట కిష్టదేవతలకు నమస్కరించెను.

గీ. అతఁడు జానకివెతకుచు । నచ్చటచట
నభిలకిల్బిష శమన ది । వ్యౌషధంబు
నగు నశోకవనంబున । కరిగెనంతఁ
బరమగతిఁగోరు శమధన । ప్రవరువోలె.

వ. అనంతరము నాగపున్నాగ, తాల, హింతాల, తమాల, కృతమాల,సరళ, వకుల, వంజుల, తిలకామలక, కుటజ, లికుచ, కతక, కక్కోలాంకోల, లవంగ, వికంకత ,కేత,కదంబో, దుంబర,కపిత్థా,శ్వ త్థ, కురబక,మరుబక, మాకంద, కుంద, తిందుక, చందనస్యందన,చం

పళ, చాంపేయ, పనస, వేతస, పలాశ, పాటల, రసాల, ప్రియాళు, ప్రాయానేకానోకహ నివహ పరివృతంబైనదానియందుఁ దిరుగుచు నభ్రంకష విటప నిబిడిత గగనప్రపంచంబయి కాంచనమయంబగు నొకశింశుపవృక్షమ్ము నధిరోహించెను.

క. ఆవృక్షపుటాకులచేఁ
బవనునికొమ్మగుండు కప్పఁ । బడియుండుటచే
తవటదళలీనమగు మా
ధవుదళయాతనికి నబ్బెఁ । దత్క్షణమందున్.

సీ. ఆమ్రవనమునుండి । యవనుండుమల్లియల్
గైకొని స్నుహివని । నాటినట్లు
శుకంబుదేవళం । బుననుండి మాలను
బలలంపుభ్రాంతితోఁ । బట్టితెచ్చి
కనికరపుంజోట । నునిచినరీతిగ
నారావణునిచేత । నాశ్రమంబు
నుండి తేఁబడియట । నుంచఁగఁబడినట్టి
యుపగత వేషయా । నవనిజాత

గీ. యైనసీతనువీక్షించి । యనిలసూతి
యీవిధమ్ముగఁ జింతించె । భావమందుఁ
జంద్రికనువీడి విలసించు । చంద్రుఁడునిశిఁ
జాయవిడిచి ప్రకాశించుఁ । జాయమగఁడు.

క. కాని రఘుప్రవరుండీ
మానినివిడనాడియెట్లు । మదిలోధైర్యం
బూని యెటులుగాజీవము
తోనున్నాడొక్కొ తెలియ । దు విచిత్రమహో.

వ. యిట్లు హనుమంతుడు చింతించుచుండ నడురేయిగడవ రేమగఁడు పడమటికొండశిఖరమును గొలుచుకోర్కెఁ జన పదితలలవాడు నిద్దురలేక పచ్చవిల్తునిధాకకాఁగలేక కన్నులెఱ్ఱపడ మంచి గంధఁపుఁబూతతో జానకినిజూచు కోర్కెఁగలవాఁడయి మెడయందు వైకక్షకముగ మాలలువైచుకొని రిక్కలమాలల ధిక్కరించుచున్న కిరీటరతనఁపుకాంతితో మెల్లమెల్లఁగ నశోకవనమును జేరెను.

గీ. అపరరాత్రంబునఁ వెల । యాండ్రవల్లఁ
దేఁబడిన దీపములన శో । ధింపఁబడుట
దశదిశలయందు నున్నట్టి । తమముపోయి
యసురనాథుని హృదయంబు । నందుఁజొచ్చె.

గీ. రావణుండు మదాంధుండు । గాముసతిని
నీతిరహితుడై సీమంతి । నిగఁదలంచె
వారణేంద్రంబు వైతాన । పావకశిఖఁ
గనిమొదలుకొని చివరదా । కను చిగిర్చి
నట్టి సల్లకియను భ్రాంతి । నరిగినట్లు.

వ. వానిదర్శనమున వేపమాన తనూలతయగు మైథిలికాపురుషవిషయ పరుషవాక్పరంపరచే విశీర్ణమాణహృదయయై ప్రాణేశ్వరునియందు భక్తినిలిపి వానితోఁ గడ్డిని నడుమ నుంచినదై యిట్లనెను. ఓయి! సమస్తసదాచార నిర్వహణ ధురీణుండగు పరమేష్ఠి మీకులగురువుకదా. మీగోత్రజాతులకుఁ బరకళత్రరతివలన లజ్జకలుగునుకదా! మఱియుఁబ్రభంజనంబునఁ బరిభ్రష్టమయిన నావనను కూలమైనగాలి చక్కనిదరిచేర్చునట్లు నన్నుమరలఁ బంచవటికిఁ జేర్చితివేని ప్రత్యూహాంతకుండగు నాకాంతుండు దయాళుఁడు శరణాగతవత్సలుండు కాకాసురునివలె నిన్ను ననుగ్రహించును. అజేయుఁడగు దాశరథిసఖ్యమును గోరుము. దాననీవు సుఖంబువడయుదువు

మఱియుఁ బ్రముఖనిశాచర బలమథన సమయ రుచిరలగ్న సాంద్ర వసాపంకిల ముఖుఁడగు నార్యపుత్రునియొక్క శిలీముఖమున నీ హృదయమునుండి జారు రక్తధారలను త్రుడుచుట కెవఁడోపును? జనస్థాన సమరంబుమొదలు సమరాభావావగ్రహంబున దాహంబు గొనియున్న సౌమిత్రి బాణచాతకములకు నీరక్తాంబుపారణము గావించుటకు సిద్ధముగనున్న నిన్ను మరలించుట కెవనికి శక్యమగును?

గీ. పంచబాణ విభున్నఁడో । పలలభోజి
కెక్కడమ్యోను నీతప । లొక్కటయిన
సర్పదష్టత విషమెక్కి । చావనున్న
వానికోషధి ఫలమేమి । కానఁబడును.

వ. యిట్లు పలుకుచున్న జానకీదేవియొక్క యవమానవాక్యమ్ములనువిని కోపముతో దశముఖుఁడామె రక్షణకై చుట్టియున్న రాక్షసస్త్రీలను వీక్షించి సామదానభేదదండమ్ముల నీమెనువశ్యనుజేయుడు. ఈమెవశ్యముకాదేని ప్రాతఃకాలభోజనమునకు మహానసమునకుఁదెండని చెప్పి తెల్లవారు సమయంబున నిజభవనమునకుఁ జనెను. అంతటఁ ద్రిజటాద్యారక్షక రాక్షసస్త్రీలయొక్క భయంకర వీక్షణమ్ములచేతను వాగ్ఘోషోన్మేషణమ్ముల చేతను ముకుళిత హృత్పుండరీక, పుండరీక నివహ పరివృతయగు సారంగాంగన పరిపాటిన నువర్తించుచు శాపబలమ్మున భూలోకమ్మున జనించిన సురసుందరివలె జనకనందిని యిట్లుచింతించెను.

గీ. నిజముగఁ దెలిపియుండుఁ బ్రా । ణేశ్వరునకు
గృధ్రరాజము నేన ప । హృతమగుటను
ఏనులంకలోనుండుట । నెఱుకపడియు
నేలరాడొక్కొ నాప్రభు । వీస్థలముకు.

వ. రాక్షసమాయా విపర్యాసమున్నన శ్రీరామచంద్రునకు నాయందనాదరణము కలిగినదా! లేక.

క. ననునపహరించుటే కా
కనురాముని కృపనుగూడఁ । గ్రవ్యాదుహరిం
చెనో కో లేకున్న నాశ్రిత
జనవత్సలుఁడూరకున్నె । సౌమ్యముతోడన్.

వ. అనివిలపించుచు రామచంద్రునిమాత్రము నిరంతరము తలంచుచుఁ బ్రాణసంకటమైన మూర్ఛను సీతపొందెను.

క. నిరవద్యశీలయగు నా
ధరణిజ బెదరించు నసుర । తరుణులవారిం
చిరహిఁ ద్రిజటవాక్రుచ్చెను
సురహితమై తానుకనిన । సుస్వప్నంబున్.

వ. అంత.

గీ. దనుజులాడు దుర్నీతులఁ । దల్లడిల్లి
రాముఁడు సరసలేని కా । రణముచేత
ధరణిచక్రమ్ముపైఁబడి । పొరలుసీత
కురులుసవరించి త్రిజటాఖ్య । కూర్చెజడగ.

వ. అంతట హనుమానుఁడాత్మత్యాగమును గోరుచు మైథిలి దుఃఖించుచున్నను సీతని విడచినది కాదని విచారించి యామెసమీపమునకు వచ్చెను.

గీ. పంక్తికంఠుని దుర్వాక్య । వజ్రదీర్ణ
మైథిలీకర్ణ వ్రణములు । మాన్పనట్టి
దాశరథికీర్తనమధువు । దడిపెనతఁడు
నమ్మకము పుట్టునట్లుగ । నెమ్మితోడ.

వ. అంత సీతాదేవినలువైపులనుజూచి లక్ష్మణ సహితుఁడగు ప్రాణేశ్వరుని శుభమును దెలుపుచుఁ దరువునందున్న తరుమృగంబునుగాంచి దుస్స్వప్నమని భయపడి నిదురలేనినాకు స్వప్నమెట్లు వచ్చుననియెంచి రాక్షసరాజుమాయవల్ల వచ్చినవాఁడనితలంచి మారుతివల్ల భయపడెను. అప్పుడాంజనేయుఁడు వృక్షమ్మునుండిదిగి నిజవచన రచనావిశేష చాతుర్యంబున జానకినిసమాశ్వాసించుటకుఁ గృతాంజలియై యిట్లనెను.

గీ. నీవియోగవేగమున మ । హావిషినము
నందు ననవరతమ్మును । గుందుచున్న
రామచంద్రుని దూతుని । గా మనమునఁ
దెలియుమి పెరవాడననుచుఁ । దలపకమ్మ.

ఉ. రాత్రుల జక్రిముల్ దమదు । రామలయందు మనంబుఁ జేర్చున
ట్లాత్రియివంద్యుఁ డెల్లపుడు । నాత్మనునీఘయిఁ జేర్చి యుండెనో
ధాత్రిజ నేమమున్ దెలుపఁ । దానిటకంపెను నన్నుఁ జూడు మే
మాత్రము సంశయింపకుము । మానసమందుననో కృశోదరీ.

వ. మఱియును.

క. వెన్నెలనోనర్చెను విబుధ
సన్నుతుఁడగునట్టి రామ । చంద్రాకుఁజుఁడున్
మన్నన నీసేమంబును
గ్రన్నన గనుమంచుననెను । కంజహితజుఁడున్.

వ. ఈవిధమ్ముగఁ జెప్పుటచేత భయమునువిడిచి విశ్వాసము గలిగియున్న సీతవలన సుగ్రీవసఖ్యకారణ మడుగంబడినవాఁడై పవన తనయుఁడు వాలిమరణకారణమును సుగ్రీవునిస్నేహమ్మును దెలియఁజెప్పి వాల్మీకిమనంబువలె సంతతరామనామ మంగళమైన యంగుళీయక మామెకిచ్చెను.

గీ. అనిలసుతుచేతఁ దేఁబడి । నట్టిరామ
ముద్రికవిలోకనంబైన । భద్రదినఁపు
శతతమాంశమునకునైన । సాటిరాదు
జానకికి నిజపరిణయో । త్సవదినమ్మ.

వ. అప్పుడు జానకి మితిలేనియానందమ్మున నాతనితో నిట్లనెను. ఓయీ! మహాభాగ నిశ్చయమ్ముగ నీదురాత్మునకుఁ జావు సమీపించినది. యిదినేననుమాటయేకాదు. ఆతనితల్లియగు ననలాభిధానయు విభీషణుని పుత్రియగు సరమయు నిట్లేయనెను. అనార్యాచారుఁడగు నీతఁడు తురీయోపాయమునఁగాక నన్ను రామునకు సమర్పింపడు. దీనముననున్న నాప్రాణములను మాసమునకుఁబైన నిలుపఁజాలను సుమా! యన విని మారుతి మహానుభావా! భయపడవలదు. నిన్ను భుజములపయి నెక్కించుకుని శీఘ్రముగ సాగరమును దాటి రఘువరుచరణసరసిజ సమీపమున నుంచెదను. నన్నసమర్థునిగాఁ దలంపవలదు. మఱియు.

గీ. గొప్పకొండకు సాటియై । యొప్పునట్లు
వృద్ధిపరచంగనాదు శ । రీరమేను
చెన్నుదొరఁగి యపాంనిధి । చిన్నపడియ
గతినిబొందెను నిజమిది । క్ష్మాకుమారి.

చ. అనవుడు మైథిలిట్టులను । నాతనితోడఁ బ్రహృష్టమానసై
వననిధికాల్నడన్ గడచి । వచ్చిననీకు నసాధ్యముండునే
ననుఁగొనిపోవనిప్డు జత । నంబును జేసెద వేనికీశ! యం
జనిసుత! నీపదంబునకు । సంభవిలున్ జుమి దుర్యశంబిలన్.

వ. మఱియు.

శా. పాతివ్రత్యహుతాశిచేనతని నే । భస్మంబుగాఁ జేయుచో
దైతేయాంతకుఁడయిన రామునకికిన్ । సంతృప్తిలేకుండెడిన్

సీతానాథు యశోనిశావిభునకుఁ । జేరుఁగళంకంబు సూ!
భాత్రీతారావణుఁజంప రామవిభుఁడే । రానాకు లగ్గయ్యెడిన్.

వ. అనియిట్లు వినయంబునఁబలుకుచున్న సీతతోఁ బవనసుతుఁ డిట్లనెను.

గీ. భర్మమృగమున వంచింపఁ । బడిననీవు
కీశుతోమళ్ళి రానప । కీర్తియగును
విష్టపంబున నీకథ । విస్మృతమైన
రాఘవుని బాణమున కేడ । ప్రథితకీర్తి.

వ. పలుమాటలేల? ఇదియాలోచింపఁదగినది. రాఘవుని గృహి కేదియర్హమో! అదియే నిశ్చయింపఁదగినది. ఈపాతివ్రత్యధర్మమునకుఁదుల్యమైనదానినే ప్రకాశింపఁ జేయఁదగును. రావణాపరాధమున కేదియనుగుణమో, దానినే యామోదింపఁదగినది. కులవధూశీలమున కేదిసమ్మతమో!యదియే చెప్పఁబడినది. క్షత్రియాణివచనప్రకార మేదియుచితమో దానినే యారంభింపవలెనని పలువిధంబులఁ బ్రస్తుతించి జానకీ! యేవిధముననయినను రామలక్ష్మణులు లంకఁ బ్రవేశింతురని తెలియుము. అట్లే యీతఁడును చేయునని తెలిసికొనుము. మఱియును రాముని విశ్వాసముకొఱకు నేదయిన నొకగుఱుతునిమ్ము, నావుడు నామెదీర్ఘముగ నాలోచించి పూర్వకాలమునఁ దరుణతర తరురమణీయంబున నందనవైభవంబును దిరస్కరించుచున్న చిత్రకూటతట వనమ్మున రఘునందనునకుఁదొడను దిండుగనేర్పరచియున్న నాపయోధర పరిసరమ్మున ఖరతర నఖరాగ్రవిరచిత విదారణుండు ధారాధరనాముఁడు కాకాసురుని రఘుపతి వీక్షించి.

గీ. అంబుజాసను నస్త్రమ్ము । నమరవిభుని
సుతుఁడుకాకిపై వేయఁగ । నతఁడు వేఁడ

రాముకృపచేత వానిసే । త్రిమ్ముపోయి
క్షితితలమున నతఁడు చిర । జీవియయ్యె.

వ. అని గుఱుతు దెలుపుమని పరిచితకథాస్మరణంబున ద్విగుణితదుర్దశయగు నామె కేశ పినద్ధమయిన మరియొక సంజ్ఞనుఁజూపి మఱియును.

గీ. అసురభీతిఁ బుంజితము రు । షాగ్న్యవస్థ
నున్న చూడామణిని హను । మన్న కొసఁగ
నురగనాయక సదృశ బా । హువులవాఁడు
వినయమున దానిఁ గైకొని । వెడలెనచట.

వ. అంతట వాయుకుమారుఁడు కృతకృత్యుఁడై సీతసాన్నిధ్యమువనుండి నిష్క్రమించి నిజాగమనమును నిశాచరపతికిఁ దెలుపుట కశోకవనమును బెఱికివైచెను.

సీ. ఆత్మకృత్యములచే । నత్యంతమవనతి
వెల్లడించుచు శాఖ । విసరమునకు
నన్యమార్గంబున । నంతటఁ దిరుగుచు
సుమసౌఘమునకు భం । గమునొసఁగుచు
శ్రుతిమనోహర వచ । స్సులుగల ద్విజులకు
భీతినెంతేని క । ల్పించుచుండ
ననిలసుతుఁ డశోక । వనమందుఁ బంక్తికం
ధరుని విభ్రమమును । దరిగివైచె

గీ. నపుడు సరభసవృత్తి ను । ద్యానపాలు
రేగిజరిగినకథ నివే । దింపఁ బంక్తి
కంధరుఁడు కోపమంది తత్ । క్షణమునఁ బిత్రు
వల్లభుని కింకరసమహా । బలముగలుగు.

వ. వారినేఁబదివేలమందినిఁ బ్రహస్తపుత్త్రుఁడైన జంబుమాలి తోఁబంప హనుమంతుఁడు వారినిబిల్కుమార్చి ప్రాసాదద్వారో పరిభాగమును సమీపించెను. మరల నిశమితామిత నిశిచరగణమారణుఁడగు రావణుఁడు పంచానన పరాక్రములగు సచివపంచకమును వలీముఖమును జీవముతోఁ దెమ్మనిపంపెను. అంతట వారలనుగూడఁజంపి నేను శ్రీరాముని దూతనుసుమా!యని పదేపదే చెప్పుచున్న హనుమంతుని నిగ్రహించుటకు సకలరక్షసాధ్యక్షుఁడగు నక్షకుమారుని రావణుఁడుపంపెను.

సీ. దనుజసంఘట్టన । ము నక్షోదమగు హేమ
భిత్తులలో నుద్భ । విలిసధూళి
ననియతకాలమం । దాకాశమార్గమ్ము
నరుణిమ మొనరించు । ననిలసుతుఁడు
జయలక్ష్మియుతుఁడు ర । క్షశ్శూరశారముల్
క్షితితలఫలకముఁ । జేర్చియక్ష:
క్రీడనుగావింప । గీర్వాణశత్రువు
ప్రాంగణమందునఁ । ద్వరపడియెను

గీ. వెంటనేక్షణదాచర । వీరులుగన
నక్షనిధనంబుచేసి గృ । హంబుఁజొచ్చి
స్తంబములు పెకలించెడి । సమయమందుఁ
బ్రభవమందిన యగ్నిహో । త్రిమ్మువల్ల.

వ. గోపురమునుగాల్చి మరల సమీరసుతుఁడు తోరణమునుసమీపించెను. ఈవృత్తాంతంబునువిని నిశాచరపతికుపితుఁడై గౌరవంబునఁ గుమారుఁడగు నింద్రజిత్తువైపున కొక్కసారి యెఱుపది చూపులనుబరపి యిట్లనెను.

గీ. స్వర్గమునభూమి నంతరి । క్షమునసయిన
నిన్ను నెదిరించఁగలవారు । సున్న యనుచు
స్తుతివచనముల మేఘనా । దుని స్తుతించి
పంపెదనుజుఁడు ప్లవగునిఁ । బట్టితేర.

గీ. క్రివ్యభుగ్వల్లభునకు శో । కంబుఁ గూర్ప
దనుజసేనను వేగ ని । ధన మొనర్ప
వానియవరోధ జనమును । మానమునువిడి
పించి వేవేగముగను సే । డ్పించుటకును.

గీ. సూర్యచంద్రులకయినను । చొచ్చరాని
దనుజపట్టణ మగ్ని శు । ద్ధంబొనర్పఁ
దోరణము మేఘనాథుని । తోడనపుడు
కయ్య మొనరింపఁ జాల్పడె । గాలికొడుకు.

క. శరములువర్షించెడి సం
గరదుర్దినమందుఁ గాతు । కంబందెను దా
శరథి ప్రియదూతుఁడు మే
ఘరవునిఁగన మేఘరవము । గను నెమిలివలెఁ.

వ. వెంటనే యాతుధాన బలప్రధాననిధన కుపితుఁడైన దశకంధరాత్మజుఁడు తననానాస్త్రముల వ్యర్థత్వమును వీక్షించి విజయశ్రీసంగత గంధుండగు గంధవాహనందనుని సదానందాస్త్రమ్మున బంధించెను. ఆదివ్యాస్త్రమ్మున వివశశరీరుఁడైన హనుమానునిఁ బళితాశనులు నారమోకులతోఁ గట్టివైచిరి.

గీ. పావని దనుజసత్పాశ । బంధనమ్మ
మున్ను రావణుండను నట్టి । పూర్వసురుఁడు
బంచెలోనునిచిన సుర । సుందరులకు
బంధమోక్షణ హేతువై । పరిగెనహహా.

వ. తర్వాత నితరాస్త్రములకు మించిన దివ్యాస్త్రప్రభావ మునుతలఁచి రాత్రించరపతి తనూజుఁడు పవనతనయునిఁ దనతండ్రి సమీపమునకుఁగొంపోయెను.

గీ. ఆంజనేయుండు శంభు లీ । లాద్రితోల
నపరిశోధిత భుజబలుఁ । బాద్యలైన
వేల్పుసానులు కరముల । విసరుచామ
రానిలంబునఁ గదలు సం । వ్యానుగాంచె.

గీ. పాటలాధర పుటసమీ । పమున వెలుఁగు
దంతకాంతి ప్రసరశార । తనువువాని
సంధ్యమేఘాంతరితమధ్య । చంద్రరేఖ
వెలుఁగువృషనీల ధరమట్లు । వెలుఁగువాని.

గీ. రణవిహారవిఘట్టన । మున శకలిత
లీనదిగ్దంతి దంతము । ద్రిత సువత్ముఁ
బ్రతితరంగమ్మునందు వి । రాజమాన
ఛాయచంద్రు సపత్యబ్ధిఁ । జేయువాని.

గీ. అమృతప్రాయినిమార్గమ్ము । నడ్డగింప
మూఁడుజగములపాపంపు । మూర్తియైన
పూషచంద్రాగ్నుల విభత । పోబలమున
గెలిచి తిరిగెడి చీఁకటి । వలెనువాని.

గీ. పలలభుగ్విభుఁడంతటఁ । బ్లవగుఁజూచి
స్వాంతమందున నెంతో యా । శ్చర్యమంది
తలఁచెఁగైలాన పర్వత । చలనమంతు
శాపదాయియా నందికే । శ్వరుఁడటంచు.

వ. అంతట ప్రహస్తునివలన ననేకవిధములఁ బ్రశ్నింపఁబడి మారుతి రావణునితో నిట్లనెను. నేను సూర్యకులతిలకుండును సత్య

బంధుఁడును పితృవియోగమున వనవాసము చేయుచున్నవాఁడును శూర్పకారాతి బాధితయై వైరూప్యమునుఁబొందిన శూర్పణఖనుగాంచి కోపముపడిన ఖర ప్రముఖ నిశిచర బల నిష్ఫలవ్రీహిజాల ప్రళయకాలాగ్ని కల్పశిలీముఖుండును కపటహరిణ హననసమయంబునఁ బరిముషిత దారాన్వేషణ సమయమున సుగ్రీవసఖ్యమును బడసినవాఁడును వాలినిఁజంపినవాఁడును దుర్వృత్త క్షత్రివంశ వనాగ్నియుఁ దపోనిధియునగు జామదగ్ని భుజబలావలేపలోప హేతువును శ్రీమంతుఁడునగు దాశరథిదూతుఁడను. సీతామార్గణార్థము నలుదిక్కులకును తపనతనయునివల్లఁ బంపఁబడిన వానరులలో నొకఁడను. సముద్రలంఘనము నభోమార్గమునఁ గావించినాడను. నీనగర ప్రమదవనసీమయందున్న రఘువరుని ధర్మపత్నికి నమస్కరించి నారాకను వెల్లడించుటకు నశోకవనమును బాడుచేసి నిన్నుఁజూచు కోరికె కలవాఁడనై రాక్షసులచే లూతాతంతువులచేఁ గట్టఁబడి నీపరిసరమునకు వచ్చినాను.

గీ. త్రిదివలోకంబుదాఁక కీ । ర్తితచరిత్రుఁ
డైన రాముభార్యనుదెచ్చి । యడ్డగించి
యజనవేది జనితమయి । నట్టి యగ్గి
గుడ్డతోఁ గట్టనెమ్మదిఁ । గోరుచుంటి.

వ. మఱియు.

సీ. రణభూమియందు ల । క్ష్మణుని బాణక్షత
త్వద్గాత్రము పలాశ । వచ్చినట్టి
యవనిజౌకసముల । యాతపత్రిచ్ఛవిఁ
బడయకుండునుగాత । పంక్తికంఠ
నీనిమిత్తంబున । నెగడునేనిలయంబు
మహినిఁబౌలస్త్యవం । శమునకకట!

కాంతలనయనాంత । వాంతజలమ్ము కా
కుండుగా వుత నివా । పోదకమ్ము

గీ. అన్యసతులపై నీకెంత । యాస్థయున్న
రాముభార్యను బట్టఁగో । రకుముమూర్ఖ!
నేనువాతాశనుఁడనను । నిగ్రహమున
దార్క్ష్యశ్వాసకు భుజగము । తాళునొక్కొ.

క. కరపాటీరేషుధికో
టరమునతీక్ష్ణప్రదిము బయలు వె । డలు రాము శరం
హరియుంచు నీదుప్రాణము
హరిహరి యిసుమంతకాల । యాపన లేకన్.

వ. పలుమాటలేల?

గీ. సుమహామృగయుద్ధనాటక । సూత్రధారి
కుజచరుండగు నీప్రతి । కూలవాలి
యవికులేశ్వరు సాయకో । ద్యమముగని ప్ర
ణామకవచమ్ము విడిచె వే । రేమిలేక.

గీ. ఇట్లనవిని క్రోధించి నై । ఋతవిభుండు
వానిజంపంగ భటులకు । నానయొసఁగె
సహజశుద్ధచిత్తుఁడు విభీ । షణుఁడువాని
మాన్పెదూతుఁడవధ్యుడన్ । మాటఁజెప్పి.

వ. రావణుఁడు విభీషణునిమాట నంగీకరించి ప్లవంగముల కంగములలో లాంగూలము శ్రేష్టము కావున వానితోకకు కార్పాసవస్త్రమునుజుట్టి నిప్పంటించి ప్రతిచత్వరంబునఁ జాటించుచుదెబ్బలు గొట్టుచు నగరమంతటను దిప్పుడని రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను. వానియాజ్ఞప్రకారము రాక్షసులు చేయఁగా.

గీ. కర్ణికారమంజరివలెఁ । గర్బురమయి
ఋషభగణభాగధేయ స । మృద్ధికొఱకుఁ
గమ్మతెమ్మెర కొమరు వా । లమ్మునుండి
యగ్ని దేవుండు వెలిఁగెను । హద్దువిడిచి.

వ. ఆరక్షక రాక్షసీగణ గర్వోద్దీర్ణవర్ణితమయిన యీవృత్తాంతము నాకర్ణించి జానకి దూయమాన మానసయై యగ్నినుపాసించి హనుమంతునినుంచి చల్లపడుమని ప్రాంజలియై ప్రార్థించెను.

గీ. భూరితరమైన సీత త । పోగ్నిచేను
ఇంధనమ్ము కారాదంచు । నెంచివెంట
శైత్యమునుబొంది దహనుడం । జనికుమారు
వాలము మణిదీపంపుట । వస్థనొందె.

వ. అప్పుడు పవనతనయుఁడు రాతిరీపురమును జూచుటచేత సువ్యక్తముకాలేదు;కనుక యనలసాక్షికముగఁబురమునంతటను జూచెదనని యామినీచరగణమ్మును బరిచితతోరణ పరిఘముతో వినాశన మొనరించెను.

గీ. రామునకుసీత నామక । రమనొసంగ
క్షుభితసైన్యోర్మి లంకాబ్ధిఁ । బ్రభువుబ్రహ్మ
వాసుకితనువు రజ్జువై । వరలుననిల
తనుజుఁడను మందరమున మ । థన మొనర్చె.

వ. లంకాపురిదాహానంతరము.

సీ. అసురనారీవద । నారవిందరజని
యువనిబర్హిణికి వ । ర్షాగమంబు
దశకంఠకీర్తికా । దంబకాదంబినీ
వైధవ్యనిశ్చిత । స్వాంతజలజ

మైన లంకానగ । రీనారిజటకును
మాహేయిత్రిజట స । మంబుకాఁగ
నాకాశపథమున । నంజనిసూనుండు
ధూళినిలేపెను । తోడవీని

గీ. విక్రమంబునుజూడ నా । విర్భవించి
నట్టియానందబాష్పము । లసురవిభు భ
యమ్ముచే మాటనెంచు వి । ద్యాధరులకు
నెట్లుభూమిపైఁ బ్రసరించె । నట్లుగానె.

వ. స్వర్లోకమునందు మాకునుకలిగెనని కళిందశైలతనయ కల్లోలశంకావహ వ్యాజవ్యాహృతమ్మును ముదంబునఁదెలిపెను.

సీ. దశముఖునగరంబు । దాహంబుగావించు
సమయంబునందు సం । జనితమైన
ధూళిదిక్సతులకుఁ । దొల్త నీలాంశుక
శ్రీయుదాపిమ్మట । మృగమదంబు
భంగిగారుత్మత । బద్ధనీవివిభూతి
యిందీవరస్రిక్స । దృశ్యముగజ
ఘనకుచతటకట । కంఠనేత్రములందు
క్షణకాలమందు సం । జనితమయ్యె

గీ. హాజనని! తాతహాసుత! । హాసహాయ!
హాహతోస్మిపౌత్ర! సఖయొం । దరిగితనెడి
పౌరజనవిలాపన భార । వాక్యములను
నిండె ననలపరీవృత । నిబుతధాని.

సీ. ఆరాత్రికమ్మయ్యె । నమర సుందరిజన
వదనమ్ములందు నె । వ్వానివలన

గగనమ్మునందు మే । ఘమ్ములేకున్న మే
ఘజ్యోతి నివహంబు । కలిగదేన
నట్టి వాలానలో । ద్యత్కణ సంహాత్య
పాంనిధియందునౌ । ర్వానలంపు
టాడంబరమ్మున । నతిశయించుచు రెండు.
మూనాళ్లకును శాంతిఁ । బొందకుండె
గీ. ననిలసూనుని వాల సా । యమున వెలుఁగు
ననలశేష సమృద్ధ లం । కనుగనుఁగొని
గగనముననున్న దనుజుల । గారములను
గంటినీటఁ దడుపునట్లు । కానఁబడిరి.
సీ. ఇంద్రజితాజ్ఞచే । నేకర్మరణమునఁ
గడగెనో చేయరా । క్షసగణంబు
దానినేచేయంగ । దానవనాథుండు
తోనయుండియుశక్తి । హీనమయ్యె
హనుమన్న పరిచితం । బైన సప్తార్చి లం
కాపురంబేరీతిఁ । గాల్చెనట్లు
వానితండిరియయిన । వాయువుగూడియు
దాహమంద సమర్థ । తను వహించె
గీ. నాహనూమదరణిజ హా । తాశనమునఁ
గోరెనిజపతిఁ జేర సం । స్కారమంది
రణకుతూహాలుఁడైన రా । వణునిబాహు
బలమునం దేఁబడిన మఘు । వానులక్ష్మి.
గీ. పలువిధంబులమాటలు । పల్కనేల
రావణుఁడు పాలనమొనర్చు । రాజధాని

శమనదూతలు సుఖముగఁ । జనెడునట్లు
చేసె శ్రీరాఘవునిదూత । చేరిదాన.

గీ. దనుజపాతకి సాంగత్య । మునఁ గలిగిన
యంహమంతయుఁ బోకీశ । యాయజాకుఁ
డక్షువిజయంబుచేసి వా । లాగ్నియందుఁ
గాలిచి పలాశసమిధ సు । గతినిబొందె.

సీ. గగనచరోక్తిని । గ్రహియించి లంకదా
హమునకెంతేని య । నార్తయగుచు
సానందయయియున్న । యారాముదైతకు
వెన్నెలకొల్చేసి । వెళ్లుటకయి
యామెనిరోగంబు । నందియరిష్టశై
లంబు నారోహించి । యంబునిధిని
స్వేచ్ఛగాలంఘించి । వేగంబుతోఁబోయి
చేరిమహేంద్రమహా । క్షితిధరమ్ము

గీ. ప్లవగకుల నాయకులనెల్ల । వాయుసుతుఁడు
పూర్ణకాములఁ గావించి । పూర్ణభక్తి
క్రమముగా వాహినిపుల మ । ర్యాదచేసి
వారిచేఁ బ్రేరితుండయి । స్వచరితమ్ము.

వ. అంతయునుదెలిపెను. వెంటనే పవనతనయుని వచనంబున నానందమందిన వానరవరూధిని జాంబవదాది యూథనాథులతోఁ బోవుచు సీతాదర్శన జనితానందమ్మున నానందశరధియగు దాశరథికిని సుగ్రీవునకును సంవిభజ్యముగఁదెలుపుటకు సహామహమికతోఁ బరుగెత్తుచు మార్గమధ్యమ్మున సుగ్రీవుని మేనమామయగు దధిముఖరక్షితమగు మధునామక సుగ్రీవోద్యానమును హనుమంతునియాజ్ఞవలన నాక్రమించిమధుపానంబున సుఖమునుభవించెను.

గీ. దధిముఖుండంజలినిడి క్రో । ధంబుతోడ
వాలిసుతుఁడైన యంగదుఁ । బలికెఁ గపులఁ
బుష్పరసమానుఁటనుఁ శిలీ । ముఖములనిఁక
మానుపుమనీవు సుగ్రీవు । నాన తెలిపి.

వ. అనవుడాతఁడిట్లనెను.

గీ. కానఁబడ్డది సీత లం । కాపురినని
శ్రవణమధువార్త వినిపించె । రాముదూత
గానకపులనుమాన్ప నె । వ్వానితలము
వాహినిని స్వేచ్ఛమధువుఁ ద్రా । వంగనిమ్ము.

వ. అని యంగదుండు పలికినవెంటనే భయవశమ్మున సమీపించిన దధిముఖవచనమున జానకిదర్శనమ్మున గలిగిన సంతోషమున మధువనము భంగమైనదని తెలిసికుని దధిముఖాగమన నిమిత్తసంపత్తిచేఁ దపనతనయుండు ముఖవికాసనేత్రవిస్ఫారణస్కంధోన్నమన రోమాంచాది తనువికృతులను బొందెను. దధిముఖుఁడిట్లనెను.

చ. నగమునునెక్కి డిగ్గి విపి । నంబులఁ జొచ్చి ఫలాలు మెక్కుచున్
మొగములచేత వాద్యములు । మ్రోఁగఁగ జేసి ప్లుతంబుచేయుచున్
అగములఁ గౌఁగిలించుకుని । యక్రమతన్ దమతోఁకలూపుచున్
అగచరవాహినీమధువు । నానుచునున్నది యందుపాటునన్.

వ. నేను మొదటివాఁడను రాజునకీ వార్త తెలుపుటకని బలిసియున్న కపియనుచుండ.

గీ. అనిలపుత్రుండు నిద్రాక్ష । యారుణమున
లక్ష్మమను కన్నుఁగవచూపు । ల ముదమంది
మౌళిరత్నమ్ము కరతల । మందునునిచి
వందనమొనర్చె రాముని । పాదములకు.

గీ. దుస్తరంబయి యొప్పారు । తోయనిధిని
రాకపోకలయందున । శ్రమపడ దాటి
నందుచే నక్షహంతకుఁ । డమితమైన
ముదమునందెను కపిసేన । ముంగలహాహా.

గీ. మారుతివలనఁ దేఁబడ్డ । మౌళిరత్న
మును గనుటఁ గల్గినట్టి ప్రే । మోదవశతఁ
దరణికులజుండు సీత వృ । త్తాంతమడుగ
మారుతీరీతిఁ బల్కెన । మస్కరించి.

గీ. గరుడలోకంబునన్ బాత । కంబుచేత
బంధెనిడఁబడ్డ భుజగరా । ట్సుందరివలె
రావణోద్యానమందున । రాక్షసిగణ
బాధితయగు సీతనుఁ గంటిఁ । బ్రవిమలాత్మ.

గీ. రామచంద్ర! మీవంశ కీర్తనమువలన
ముద్రిచే జానకీశోక । మును హరించి
దండయాత్రకుఁ బోవన । ఖండమైన
వార్తమీనోట విననుంటి । వాస్తవముగ.

గీ. సరసిజాసను నస్త్రాన । నభయయగుచు
నటవిఁ గాకాసురుని యకృ । త్యంబుదెల్పి
చిరముదుఃఖములోఁ బ్రుంగు । క్షితితనూజ
నీకుఁ బంపిన చూడామ । ణి యిదిసుమ్మి.

వ. పలుమాటలేల?

గీ. దేవ శీఘ్రకాలమ్మునఁ । బోవనుండి
నీదు రాకను జూడంగ । నిల్చియున్న
ప్రాణముల నీవొసఁగిన ము । ద్రివలనేను
ముద్రికావించివచ్చితి । పుణ్యపురుష.

వ. అనుటయు.

క. సనకాది మునిధ్యేయా!
దనుకుల విధ్వంసచతుర! । తధృతవనజా!
వినతసుతాంసా రోహా!
వనితా! రాజీవనేత్రి! । వాంఛితఫలదా!.

క. రత్నద్వీపనివాసిని!
రత్నాంగిని! రత్నదాయి! । రాఘవవినుతా!
రత్నాభిషేకతుష్టా!
రత్నాఢ్యా! రాజజనని! । రాకేందుముఖీ!.

గద్యము.

ఇది శ్రీగాయత్రీ కరుణాకటాక్ష వీక్షణలబ్ధ బీజాక్షరత్రియ కవితా
విద్యావధానవిధానధౌరేయ సహజపాండిత్యశ్రీవత్సగోత్ర పవిత్ర
షట్సహస్రి నియోగిభూసుర శాఖాగణనీయ పూసపాటివంశ
పయఃపారావార సంపూర్ణ సుధాకరాప్పయామాత్య
దత్తపుత్ర రంగనాయక విరచితంబైన
శ్రీమదాంధ్ర చంపూరామాయణమునందు
సుందర కాండము.

సమాప్తము.

ఓమ్

శ్రీగాయత్ర్యైనమః

ఆంధ్రచంపూరామాయణము.

—॰ యుద్ధకాండము. ॰—

కథాప్రారంభము.

—o—

క. గోపాలిని! గుణవిగ్రహా!
పాపఘ్నీ! భద్రకాళి! । భద్రద! భాగ్యా!
గోపాలచేష్టతుష్టా!
భూపాలత్వప్రదాత్రి! । పూతచరిత్రా!.

వ. అవధరింపుము.

—() దేవస్తుతి. ()—

చ. అనిలజుచేతఁ దేఁబడిన । యట్టివిదేహజమౌళి రత్నముం
గనుఁగొనినంతమాత్రమునఁ । గౌతుకమంది త్రిలోకకంటకుం
దనుజునిరావణాఖ్యు నిధ । నంబునొనర్పఁగ నెంచెనెవ్వఁడా
జనకజవల్లభుండు కృప । సాఁకుతమమ్ముల నెల్లకాలముం.

— సుకవిస్తుతి. —

ఉ. మానవులెవ్వనిం గనిన । మాత్రనవాణి ప్రసన్నమౌనో యె
వ్వానినిఁ జూచినం సభల । వాక్పటిమంబు కవిత్వమబ్బునె
వ్వానినిఁగన్న శ్రద్ధయున । వంబగు కీర్తికళల్ పోగుంగునా
మానితకీర్తిభోజగురు । మాస్యపదంబులఁ జేర్తునెమ్మదిన్.

గీ. అట్టిభోజుఁడువ్రాసిన । యత్యుదార
మైన కృతిరత్న మల్పవా । క్యములచేతఁ
బూర్తిసేయఁగ సిగ్గేమి । పొందరత్న
హారసంగతిఁ జేరదే । దారముహృది.

ఉ. రాముఁడుపంపు ముద్రిఁగని । ప్రాణమునిల్పుకయున్న సీతచూ
డామణి మారుతియ్యగను । టక్క మకవిహ్వలురాముగాంచియా
రామునితమ్ముఁడగ్రజుఁడు సు । రద్విషనాశమొనర్పఁబూనఁగాఁ
దామదినొక్క కాండమునఁ । దక్కథఁబూర్తియొనర్చెధీరుఁడై.

గీ. అంతనానందమంథరుఁ । డాంజనేయుఁ
డనఘుజానకివృత్తమ్ము । వినుచుటవిని
రావణునియందుఁగల క్రుధ । రఘువరుండు
పరుషమగు కార్ముకంబుపైఁ । బరపెదృష్టి.

వ. అంత సుగ్రీవుఁడుసైతము దశగ్రీవక్రోధిత రాఘవావలోకన ద్విగుణితరణోత్సాహుఁడై సాహాయ్యసమును పాలించుటకై యతిధైర్యమున సింధువు నతిగంభీరమగు నంధువువలెఁజూచి యధిరూఢంబగు త్రికూట శృంగాగ్రవర్తినియగు లంకకుఁబోవుటకు నంగద, కుముద, నల, నీల, ప్రముఖాఖిలానీకమును సన్నాహముచేసెను.

గీ. రామనామంబనఁబడు నీ । రదఁపుసత్క
టాక్షవీక్షణమునఁ బూర్తి । యైనవాహి
నీసమస్తంబు దక్షిణ । నీరనిధికిఁ
దక్షిణంబునఁ దరలె సం । తసముదనర.

వ. ఆసమయంబున సముచలితంబైన ఋక్షసముదయంబును కుముదామోదకారిణియు శరభాధిక ప్రసాదశీలయు, నీలేందీవరనందినియు, దశానన దిశాక్రిమణవ్యగ్ర జ్యోతియు, తారకుమారసమధిష్టితమై లక్ష్మణుననుసరింప నిశాచర తిమిరవారణ నిస్తంద్రిఁ

డగు రామచంద్రుఁడు సరయమున నుదయాచలమువలెనున్న హ
నుమంతునధిష్ఠింప సర్వత్రకందలిత బహుళహరిజాల కోలాహల
భరితహరిదంతరమై నిరంతరాస్కందిత నికటకాంతావలి వలీముఖ
బలమహాంబుధి సంభ్రమంబున నుజ్జృంభించెను.

గీ. కోఁతులొనరించు నర్మంపు । ఘోషవలన
భయపడెను వాహములు పంచ । వక్త్రచయము
వ్యాఘ్రహస్తిచమూరువుల్ । వనమునందు
నదరిచూడఁగసాగెను । హరిణచయము.

గీ. విరలమొనరించి రఘుపతి । విపినభూమిఁ
జేరి సేనతోఁ బడకగాఁ । జేసివార్ధి
యసహనానిలమైన స । హ్యమ్ము నెక్కి
మందవాత నిలయమైన । మలయ కేగి.

వ. రాముఁడు సౌమిత్రితో నిట్లనెను.

సీ. ఈసానువులపొంత । నీనిర్ఝరతరంగ
రింగత్పయోజడీ । కృతపటీర
మహిరుట్కటీర సం । సారులై యున్నట్టి
మలయావనీధ్రమే । ఖలమునుండి
సాంద్రమై మఱియు దు । స్సహమహా వనప్రియ
ప్రియతమకూజిత । వితతిమారు
తంబులునాదు చి । త్తంబును విహ్వాలిం
చెడునని పిమ్మట । నెనరుతో మ

గీ. హిమమహేంద్రుండు వేగ మ । హేంద్రమెక్కి
వంశజులకీర్తి వోలె నా । వర్తములనఁ
జిహ్మతాఱియ కీర్తియా । సింధువుగని
యద్భుతంబంది మనమున । ననియెనిట్లు.

వ. సుగ్రీవ! ఉల్లోలకల్లోల వేష్టితమగు కల్లోలినీ నాథునిఁ జూడుము.

సీ. కనలేముదీని య । గాధత ఫణిపతి
సీమాంతరేఖలై । చెలఁగు దిశలు
ద్వీపముల్ సైకత । విసరముల్ గలవార్ధి
భావకుదూరమై । పరఁగుచుండె
నావంశజాతుల । నఖవిదారితమయి
పూరితమయ్యె సా । వారిచేత
మాకులమందు సం । జాతులౌ రాజుల
మహిమంబునకు నేన । మస్కరింతు

గీ. ననుచుఁ బలుకఁగసుగ్రీవుఁ । డామహేంద్ర
పర్వతసమీపమందు శో । భనములోభ
నీయమలయ జాతానిల । నీరరాశి
కూల రమ్యదేశమున ర । ఘువరునాన.

వ. అఖిలబలమును నిలిపెను. కపులన్నియు.

గీ. సరసపాటీరకుంజ సం । జవనపతిత
మృగమదామోద వాతూల । మేదురిత వ
ననిధి తటలుఠత్పనస నా । నాఫలములు
తిండిపోతులుగావునఁ । దినఁగజనెను.

వ. అనంతర మపరమహాంభోధివలె సముద్రకూలమున జలించుచు నంభోధివిలంఘన విశృంఖలలాఘవంబును ననీకోన్ముఖంబగు రాఘవానీకంబును జారులవలనఁ దెలిసికొని ధార్యమాణ హృదయాతంకుఁడై పంకలీనచరణయగు నైరావణంబువలె రావణుఁడు కర్తవ్యము నెఱుఁగక జానకినైనను విడువఁజాలక కామపరతంత్రుఁడు మంత్రులతో సభామంటపమును జేరెను.

గీ. అపుడు రాక్షసవిభుఁడు ప్ర । హస్తముఖ్య
సచివులనుజూచియనె రహ । స్యముగనిపుడు
నాదుకోరిక నెఱిఁగియు । న్నారుమీర
లరయుఁడీ శాత్రవోచిత । మైనదాని.

వ. జానకిని విడువఁజాలకున్న రావణుని యభిప్రాయము నెఱింగిన వారలు దేవ!భవదాజ్ఞాపరులగు ననుచరులలోవీరులము మేము జీవించియుండఁగా నీయపవాదమెట్లువచ్చును. "గృహీతం నపరిత్యజేత్" అను వచనంబుచొప్పున దురవాపమై యురుభుజ పంజరానీతమగు సీతనెన్ని సంకటములు వచ్చినను విడువరాదు. స్వామీ! యని చెప్పుచుండఁగా బలాత్కారమున నన్యనారీగ్రహణము కావించిన తలనూఱువ్రక్కలగునను రంభానిబంధన నలకూబరశాపమును, వానరులవలన నీవంశము విలయమగునని కైలాసోద్ధరణ సమయమున నందీశ్వరుఁడిచ్చిన శాపమును, పుంజికస్థలాఖ్యాప్సరోనిబంధన బ్రహ్మశాపంబును, సీతసంభోగప్రాప్తి విఘ్నమని ప్రహస్తాదులతోఁ జెప్పుచున్న యగ్రజన్మని నసమాన వినయవిజ్ఞాన భూషణుండగు విభీషణుఁడు రోషమున నిట్లనెను.

గీ. కట్ట! విధినియోగమున న । క్తంచరేంద్ర!
పరకళత్రమ్ముపై భ్రమఁ । బడసితిపుడు
అరుణదవశిఖయందుఁ గ్రొ । వ్యంపుభ్రాంతి
జిహ్వాచాపలమునుబొందు । సింహమట్లు.

గీ. తాన్మజహరణోపగత కలం । కమునునైజ
వంశమునఁ గిన్నరాదుల । వలనవినుట
గన్నులనుమూసికొన్నట్టి । కరయుగమునఁ
జెవులనెటుమూసికొనును జే । జేలపెద్ద.

సీ. కాంచుమీక్షణమునఁ । గంధిఖేయంబయి
రక్షింపఁబడుచున్న । లంకయేడ!
వాగతీతంబగు । వనచరాగతమేడ!
దుర్విపాకంబయి । తోఁచుఁగాక
దానవాన్వయము వి । ధ్వంసనంబొనరింప
మాయయొక్కటియిట్లు । మైథిలియన
ధరణిజయనఁగ సీ । తయనజానకి నాగ
నవతరించినదంచు । నాత్మనెంతుఁ

గీ. బలువిధమ్ములమాటలు । పలుకనేల!
నరునినిం గానిలేక వా । నరునిఁగాని
లెక్కగొనవైతివేని వా । లియునుకార్త
వీర్యుఁడు పరిచితులెకదా! । వినఁగనీకు.

గీ. నందిశాపమునైన మా । నసమునందుఁ
దలఁపకుండెదవేని యా । ధాతవరము
సైతమెన్నంగ మనుజవర్జ । నముసుమ్మ
దైవయోగంబునెవ్వఁడు । దాటఁగలఁడు.

వ. అని నీతులతో హితమును జెప్పుచున్న నిజానుజుని ననుచితవాక్యముల నవమానించి వీఁడు శత్రుపక్షుఁడగు జ్ఞాతి కావున దండ్యుఁడని శంసించుచున్న నృశంసుని దురాచార దుర్భాషణంబుల రోషభీషణుఁడగు విభీషణుఁడు విడిచి విహాయసంబున నెగసి తనను వెంబడించుచున్న నల్వురుమంత్రులతో సమముగా వారిధిని దాటి దూరమునుండి సవిత్కారమున నుద్గ్రీవులగు సుగ్రీవాదులతో నంతరిక్షముననుండి యిట్లనెను.

గీ. కఠినుఁడైన పౌలస్త్య న । గ్రజుని బంధు
జనులసంత్యజించిన విభీ । షణుఁడనేను

రిపువిరాముని రాముఁజే । రితినినేఁడు
శరణమాపన్నదైన్య సం । హారమునాకు.

వ. తర్వాత నతికరుణముగ వేఁడుచు సమీరపుత్రుఁడుకూడ నన్నె ఱుంగునని విన్నవించుచున్న రావణానుజునిఁజూచి యాగమ. నమునకుఁ గారణమేమని శంకాపరవశుఁడై నివేదించుచున్న హరీశునితో నతిదయమానమానసుఁడగు దాశరథి మందహాసముచేయుచు మధురభాషల నిట్లనెను.

గీ. అభయముకువచ్చి నాచేత । నందఁడేని
లఘువులేకారె చెలికాఁడ । రఘువులెల్ల
రనుజుఁడేకాని శాత్రివు । తనుజుఁడేని
అవనిఁ గరుణార్హుఁడగు శర । ణాగతుఁడు.

వ. వెంటనే రామువ్హృదయ విదుండగు హనుమంతునివలన సరయమున నానీతుఁడై వినీతుఁడగు నాశరపతి దాశరథికి నమస్కరించెను.

గీ. వినతుఁడగువానితో రాముఁ । డనియెఁబ్రీతి
నిచ్చినాడ దనుజరాజ్య । మిపుడునీకు
సచివులనుగూడి యన్నరా । జ్యమ్మునేలు
వనచరేశ్వరుఁడే నిద । ర్శనమునీకు.

గీ. విధివశంబున రాజగుఁ । బేదవాఁడు
అట్టులెవిభీషణునియందు । నయ్యెఫలము
ఛత్రిరేఖకలట్టి నా । చరణమంటి
వడసె నేకాతపత్రాధి । పత్యమితడు.

వ. ఈవిభీషణుఁడుముందుగ భరతాగ్రజాపాంగ సుధాతరంగాభిషిక్తుఁడయ్యును సకలవిస్రంభ భాజనత్వంబుననపరసుగ్రీవునివలెఁ బునరుక్తరాజ్యాభిషేకుఁడై దశగ్రీవబలమ ఖలమును గంధర్వోర

గాడులవల్ల చచ్చునదికాదని తెలిపి వెంటనే లంకాపురసమాక్రమణా ర్థము సేనాసముత్తరణహేతువగు సేతువునునిర్మించుటకు వారాంనిధి నారాధించుమని శ్రీరామునకు విన్నవించెను.

గీ. వనధి వేఁడి విభీషణుఁ । డనినయట్టు
లబ్ధి హృదయాన శయంచు । నాతఁడిపుడు
వేఁడియందు హుతాశను । విధముగాను
పవ్వళించెరాముండు ద । ర్భశయనమున.

వ. అక్కడ కుశాస్తరణమధ్యమున నియంత్రితువివలె నియమవశంబున నిశాత్రియమధ్యాసీనుఁడై ధ్యానించిన రామచంద్రదేవునియందు యాదసాంపతి ప్రసాదము కలుగలేదు.

గీ. కోపమునుబూనియంత ర । ఘుప్రముఖుఁడు
నేత్రకోణములఁ బఱపి । నీరధిపయి
ధనువునుగ్రహింపఁగోరెఁ బై । తామహాస్త్ర
థమ నివాపాంజలినిని పూ । ర్ణముగఁ జేయ.

వ. పరులకు దురాపంబగు చాపమునుబూని యాగ్నేయాస్త్రమును సంధించెను.

గీ. పావకాస్త్రమ్మునెందాక । వనధిపైని
విడువఁబూనెదో యందాక । విమణివంశ్యు
నయనవారిమిషాన మం । దాకినికట!
వారుణమునాశ్రయించి తా । వసరుఁగాదె.

సీ. రాముఁడుపావకా । స్త్రమ్ముకోపమ్మున
వదలెడునేలాఘు । వమ్ముతోడ
వననిధియంతరం । బునఁజొచ్చి శ్వసితన
క్రానీకసంకులం । బందఁ జేయు

పాతాళభువిదాశ । వ్యాపించుతిములకుఁ
గుంభికుంభీన స । కులమునకును
మైనాకముఖ్య గి । ర్యానీకమునకును
తరలముగల్గునట్ల । దలఁపుతోడ

గీ. నాతృణంబున కాలాగ్ని । నైనఁగాని
గరలదాహానోష్మాణముల్ల । గానిబాడ
బాగ్ని గాఢానలేపంబు । నైనఁగాని
సైచుచున్నట్టి జలనిధి । జామదగ్ని.

వ. తీక్ష్ణపరశువుయొక్క యంతరంగాంగారమును పరిశోషింపఁజేయు శరవరమును నిమిషమైనను సహింపలేకపోయెను.

గీ. తత్క్షణము జలధిశరవ్య । థానిదాను
రాముని శరణమునుగోరె । భూమియందుఁ
బిడుగులనుగురిపించెడు । విషధరములఁ
బ్రార్థనము సేయకున్న దే । ప్రాణికోటి.

వ. వచ్చి జలరాశి విచిత్రరత్న నిచయము నుపాయనము పెట్టి వినీతవేషుఁడై యుపజాతనుతులచేతను నతులచేతను రఘునందను నభినందించెను. అంతట సంహితామోఘ వైధాతాస్త్రంబు నెందేని వనచరధామంబున మరుసీమయందు విడువవలసినది. నావలన సలిలావష్టంభము మృషింపఁబడినది. ఇప్పుడు సేతువును నలుఁడు విరచించుఁగాత మని చెప్పి మెల్ల మెల్లఁగ నంతర్ధానమయ్యెను.

గీ. కపులు శ్రీరామునాజ్ఞ త । త్క్షణముమూల
మధ్యశిఖరముల్ పాతాళ । మర్త్యనాక
ములకు వ్యాపించి యష్టది । క్కులనుగల్గు
పర్వతంబులు గైకొని । వచ్చెనపుడు.

గీ. నలుఁడునిలిపినకొండలు । జలధిపంక
యుక్తమైయున్న వెంటనే । యుపరిభాగ
మునకు నేతెంచి ఝురపయో । పూరములను
పూర్ణమొనరించెఁ గపులకు । మోదమలర.

ఉ. దూరమునుండి తేఱఁబడి । తోయధి వేయురయంబుచే దశ
న్నీరచరాళి జీవనము । నిల్పుమహౌషధ గంధభూధ్రముల్
నీరధిచెంత రాజిలుచు । నిల్చినయట్టి ఫణీంద్రపూత్కృతిన్
భీరువుచే గుహాగుహల । వెల్వడుసింగములట్లు తోఁచెడిన్.

గీ. పర్వతాల్దెచ్చి యవలీల । వైచుటయును
నలునిచిత్రఘటనము క । నుఁగనుఁగొని
సీతకభయంబుదెల్పెడి । భూతలాంబ
బాహువనఁగపుల్ గట్టెను । వంతెనపుడు.

వ. అనంతర మంతర్ముఖులవలె వలీముఖులు ప్రబోధంబువలె సేతుపథంబున సంసారమువలె దుస్తరంబగు తరంగిణీపతినిదాటి వెంటనే ప్రకాశించుచున్న గిరీశుఁడగు సువేలమునుగాంచి పరమానందమునందెను.

గీ. వాహినీనివేశమ్మున । వలయితతట
దేశసాంద్రాంతరాల ప్ర । దేశకపిక
లకల దారణగుహామంది । రములసింహ
భీతివేల సువేలందు । విడిసెరాము.

వ. వెంటనే దశముఖుఁడు శుకముఖునివలన జలనిధినిదాటి సువేలారామమును బ్రవేశించియున్న రామునివార్తనువిని సమ్యక్పరిజ్ఞానార్థము రఘునాథుని బలమునుగాంచి పంపఁబడిన విదితవిభీషణ కుపితకపిలోకనియన్త్రిణ నితాంతఖిన్నులై విపన్నాధార దాశరథి విమోచితప్రాణులగు శుకసారణులను గూఢపురుషులవాక్యమునఁ

భ్రోన్నతంబగు ప్రాసాదంబునుజేరి ప్రత్యేకముగవచ్చి తెలుపుచున్న ప్రవర్ధమానులను, సమరసన్నాహమతులను, ప్లవగసేనాధిపతుల నతిధీరత్వంబున సావధానముగఁజూచి బ్రతిపక్షబలమును బ్రశంసించుచున్న యిరువురనుపేక్షించి శార్దూలప్రభృత ప్రణిధులతో నవగతాశేష వృత్తాంతతాంతుఁడై కొంచెముసేపాలోచించి నికటముననున్న వినయప్రిపూర్ణుని, విద్యుజ్జిహ్వుని, రహస్యముగఁబిలిచి సౌధమునుండిదిగెను. వెంటనే క్షణదాచరుఁడు నిశాచరపతి యాదేశంబున దాశరథిశిరమును సశరధనువును నిర్మించి మాయానుభావమున నాహవాసీతమైనదని తెల్పి యుంచిముందర వాసంతివలె నిదాఘాతిశయసంతాపినియు వైద్యుతానలశ్చిరకాల విరహవిహ్వాలీకృతయగు మైథిలి నాకులపరచెను. అంతట పతివ్రతయగు నాముగ్ధ ప్రబుద్ధయై యామాయికము యాథార్థ్యమనుకొని విలపించెను.

గీ. రాక్షసాంతఃపురినిగల । రక్కసీల
రక్షబాధయు దనుజత । ర్జనముసర్వ
మేదికనుఁగొను నాసన । హించెనద్దిపోవఁబ్రాణముతోనుండె । భూమిసీత.

వ. ఈవిధంబున జీవితమందుసైతమాసలేని యామెను సమీపించి సఖి! వైదేహి! నావాక్యమునకుఁ బ్రత్యుత్తరమిమ్ము. నామాటకు విధేయురాలవుకమ్ము. ఈయవస్థయేటికి! ఈమాయ దశాననకృతము సుమీ. మనమున వైధుర్యమునందవలదు. అఖిలజగతీధుర్య భుజబలాభిరాముఁడగు రామునియం దనార్యమగు నీవిచారమేల? అనిభాషించుచున్న విభీషణపత్నియగు సరమవలన నవీనాసార నిష్యందినియగు కాదంబినివలె ఘుర్మోద్వేగినియగు కేకినివలె నాశ్వాసింపఁబడెను.

ఆ. వె. సీతనువిడుమంచు । నీతినిదెలిపెడు
మంత్రిమాల్యవంతు । మాటవినక
రణవిభీషణుండు । రాక్షసేంద్రుఁడమర
మాల్యవంతునట్లు । మదిఁదలంచె.

వ. అంత రాముండు కామోచితవేషియగు విభీషణామాత్యునివలన విదితరక్షోనగర దక్షోదంతుండై హృదంతోపజాత సమరసంరంభధిషణుండై యంబుధి మేఖలాలంకారమణియగు లంకయొక్క ప్రాగ్ద్వారస్థుండగు ప్రహస్తునికొఱకు నిరస్తశత్రు ప్రాణానిలుండగు నీలుని దక్షిణద్వారరక్షకులగు మహోదర మహాపార్శ్వులకు విశ్వత్రయ విజయధౌరేయుండగు తారేయుని ప్రత్యగ్ద్వారపాలుండగు పాకశాసన జితునికొఱకు పరాక్రమ తనూమంతుండగు హనుమంతుని నంతర్విహితరక్షకుండగు విరూపాక్షునికొఱకు విభీషణ సుగ్రీవ జాంబవంతులను నియమించి ధనువునారోపించి లక్ష్మణునితోడ సమీకాభిముఖుండగు దశముఖునివలన గుప్తమైన యుత్తరగోపురంబునుత్తరంగబలములతో నిరోధించెను.

గీ. కపులచే నాకులమగు లం । కనుగనుంగొని
రావణునియనుచరులు ద్వా । రములుమూయ
నంతకునిధానియందు భృ । త్యాళివలనఁ
దీవ్రముగ ద్వారనిచయంబు । తెరవఁబడెను.

వ. తత్క్షణము లక్ష్మణాగ్రజుండు సుగ్రీవాది సమస్తవానరులతోఁగూడ సువేలాచలకూటము నధిరోహించి త్రికూటావనీధర చూడామణిని సింహాలద్వీప కమలకర్ణికను విశ్వకర్మనిర్మాణ కౌశలమున నిర్మింపఁబడిన నిశాచరసింహ నివేశదరిని ననవరత బందీకృతామరసుందరీబాష్ప నదీమాతృకోప వనసీమాంతరమును నిరంతరసేవాసమాగత దిక్పాలకుల మాతంగమదాంబుపంకిల బాహ్యాంగ

ణోత్సంగమునునగు లంకనుఁజూచినవాఁడై యందొకచోట సమున్నతసౌధమున నధివసించుచున్న సంతమసమువలె సందేహబద్ధాంతికచరోదస్తవిమల ముక్తాతపత్రమిషమునఁ దారకలతో విభావరీపతివలె సేవ్యమానుని వైమానిక వధూవిధూయమాన ధవళచామరద్వంద్వశోభితు నభితశ్చలిత మందాకినీపరీవాహమువలె నంజనాచలమువలె నఖిలజగద్విజయ వర్ణావలి నతినిర్ణాయకముల ననేకవిధసమీకాభిఘాతమగ్న భగ్నైరావణవిషాణ కులిశాగ్రంబుల నుత్కీర్ణవిశాలవక్షఃస్థల ఫలకమానీలత్వమ్మున లసచ్ఛాయవాని నాచ్ఛాదితాభినవ లోహితవత్సా టలపటమును సంధ్యారాగబంధుర కంధరమువలె దశకంధరునిఁజూచెను.

సీ. కుపితుఁడై సుగ్రీవుఁ । డుపలాసినాథుని
కోటీరమును నేలఁ । గూల్చివైచి
వైభీషణమ్ము శా । శ్వతముగఁగావించి
యవమానితుండగు । నతనితోడఁ
బోరి రాక్షసమాయ । బుద్ధిలోనూహించి
కోమలగుణరాము । రాముఁజేరె
నంతటనతని సా । హసకృత్యమునువిని
మంత్రులచేత రా । మవిభువలనఁ

గీ. ప్రేరితుండయి వాలికు । మారకుండు
సాలముల్లంఘన మొనర్చి । లీలతోడ
లంకపురమునుఁజొచ్చి ని । శ్శంకతోడఁ
బాపియగు రాక్షసపతితోఁ । బలికెనిట్లు.

గీ. వాలమునఁజుట్టి నినుఁజంక । బట్టుకొనిన
యట్టి ఘనబలివాలికే । నాత్మజుండ

దూషణఖర త్రిశీర్షాది । దోషచరుల
కంతకుఁడు రాముదూతనే । నసురనాథ!.

గీ. రామచంద్రుతృతీయ నే । త్రముకళత్ర
ము నపహరఁణీయమనఁకొంటి । దనుజనాథ!
దేవనిమ్నగ మత్తిలు । తేటికంభు
నలికనేత్రముగని యబ్జ । మనఁకొనిఁటు.

వ. మఱియు.

సీ. దనుజేంద్ర కార్తవీ । ర్యునిచేతఁ గల్గిన
పరిభవమువలన । బ్రహ్మవదన
మొక్కటివాఁడె వే । రొక్కటినీదు దు
ర్వినయకారణమున । స్విన్నమయ్యె
వాలితోఁబోరాడ । వచ్చివైకృతమంద
మూఁడవదియుఁగూడ । వాడుసూపె
నిటువంటినీదు దు । ష్కృతము లతనియొక
వదనంబుమాత్రము । వాడలేదు

గీ. కానయూఁయొకదానినే । కమలనీక
రామునకునీవు సీతన । ర్పణము సేయు
ము మఱిత్ర్యంబక మిత్రుని । పుష్పకహర
ణంబుకై లోన విక్షేప । ణంబునింక.

సీ. హరిదధిపాలుర । యాక్రమణంబును
చాటుచుండెద వాయ । శంబదెంత!
సన్యాసివేషివై । చనుదెంచి విజనకా
ననముననున్న జా । నకినిఁబట్టి
వేగంబుగాఁదెచ్చి । వీరవ్రతోచిత
కార్యంబుచేసితి । కాదెయిపుడు

పలుమాటలేటికి । భవ్యయజనార్థమై
సవశీర్షములును ఛి । న్నంబుకాఁగ

గీ. మిగిలినట్టి పదియవది । మిహిరకులుఁడు
బలిగరణ శక్తికిప్పు డ । ర్పణము సేయ
సంతసముపడుచున్నాఁడు । స్వాంతమందు
ననుచునంగదుఁడాడు న । నంతరంబ.

అరుంతుద భాషణరోషణుఁడై రావణుఁడు "వీనిని పట్టుకొనుఁడు పట్టుకొనుఁడు" అని నలువురనంప వారినిఁ జతురుఁడగు తారేయుఁడు విహంగాధిపుఁడు భుజంగములనువలె గ్రహించి దివంబునకెగసి పడత్రోసి పాదంబున శాత్రవుని ప్రాసాదశృంగ శిరోభంగమట్లు విదారించి తనప్రతిభటు నొకనినిజేరి రావణునికట ప్రదేశమునుండి పంక్తిరథభువుని నివేశమును బ్రవేశించెను.

గీ. రావణుని దుర్వినయమును । రఘుపతివిని
కుపితుఁడై భ్రూయుగంబును । కుటిలపరచెఁ
బ్రలయమున నబ్ధినుగపదా । ర్వశిఖవోలె
నాక్రమించెను లంకను । హరినిచయము.

గీ. మదపరిప్లవప్లవగ సం । రావణాక్షు
ణాక్షుభిత దనుఃకరకో । ణ ప్రహతము
నైనదుందుభి నికరంపు । ధ్వానములను
స్తనితముల పోల్కినిండె రో । దంతరంబు.

వ. అంతటను వ్యాపించి భూర్భువఃస్వర్లోకములను విదారించునట్లు మ్రోఁగుచున్న దుందుభినిర్ఘోషమ్మున రోషమున గిరికందరములఁ బ్రబుద్ధప్రేర్యమాణ కేసరిణములవలె మందిరంబులనుండి వెడలి "ఎక్కడికి వెళ్లుచుంటి" వను మొదలుగాఁగల యపశకునము లపత్యములవలెఁ బ్రతికూలవాతాది దుశ్శకునములను లెక్కసేయక విమానాధిగత

విబుధసీమంతినుల సంభోగముగలుగునను వాంఛతో రణసమయం బున విషణ్ణమున వదనములువాడియున్న నిజకాంతలను సైతము గణింపక నిరంతరజ్వలిత కోపానల నయనకోణారుణాలాతశత నిపాత విత్రాసచలిత నిజవారణ నివారణావేశ పరవశమ్మున దిశాముఖము ఖర శివారవామ్రేడిత క్ష్వేలితాకుల కులమహీధ్రములను గృధ్రాయత పక్షవిక్షేపాకుల పతాకానీక సముత్తుంగ శతాంగ సంఘాతపరిగతానితాంత నిశితకృతాంత దంష్ట్రాపటల ఖరతరనఖరపట్టిస,ప్రాస, పరశు, గద,ముసల, పరిఘ,ద్రుఘణ,ధారిణులై దారుణాజగర సంతాన సంవీతవింధ్యకూటమట్లు వ్యాఘ్రాతిక రాలకాలాయస కంకటకల్పాంబుదమ్ముల వికల్పమువలెఁ బ్రళయకాల రాత్రిమూర్తివలె మహాకలికాలఁపు పరిణామవిశేషమువలెఁ గాలునికిసైతము భయంకరులై సంగరాంగణమవతరించి వీరవాదముల నుచ్చరించుచు రాక్షసయోధులు శరాసనములను గ్రహించి యాసారమేఘములకువలె దూరాపాతంబులగు శిలీముఖమ్ముల నఖిలవలీముఖబలమును రక్షోభటులు కలకపరచిరంత.

గీ. ధుతనఖాయుధ స్తరుపరి । త్రుటితతోమ
రమ్ములు శిలానిహతముద్గ । రములుశిఖరి
భిన్న మత్తద్విపములు శ । పికులదనుజ
భయకరమ్మగు యుద్ధమ్ము । బయలునుండి
చూచిరి స్వపక్షవిజయైష । సురలసురులు.

వ. క్రమముగఁ గుపిత కపివీరదూరీకృత రాక్షసవీర భుజప్రతాపానలమువలె భానుమత్యస్తమించెను. మథితాయుధిక గళనాల ప్రణాళీపరీవాహలోహిత నదీపూరమ్మువలె సర్వత్రాచ్ఛాదిత హరిదాభోగమగు సంధ్యారాగము వ్యాప్తింప విక్రాంతహరి నఖాక్రాంత దంతావల విపులకుంభస్థలముక్త మౌక్తికలాపమువలెఁ

దారాగణము నభోతలమ్మున విజృంభింపఁగా రణరభసచలిత రథతురగ పదాతిగజ పదాహతి విశ్వంభరాంతరాలజనిత ధూళివలెఁ దమస్సు భువనము నాక్రమింపఁ దామసీచరంబులగు యామినీవిరహ విహగంబులు శోకంబుననుండ దాశరథిబలమువలెఁ బ్రమదాకరంబగు కుముదాకరంబున రాక్షసభట హస్తములందువలెఁ దామర కోశములుండ.

క. శరధారలు గురియఁగ నా
శరులకు నాశ్వాసమయ్యె । స్వాంతమ్ములలోన్
హరిచమువు మేఘనాథుఁడు
హరియించెను మేఘనాద । మంచలనువలెన్.

గీ. అంగదుఁడు వేగముగల ర । థాశ్వములను
రావణివలనఁ గోల్పోయి । రణమునందు
గొండలఁ బురందరుఁడు శత । కోటిరీతి
రథము క్షణము దనుజమనో । రథముఁద్రుంచె.

వ. అంత.

గీ. దాఁగిమాయనపుడు వియ । త్తలమునందు
ననుజునింగూడియున్న రా । మునిఁ గనుఁగొని
జిహ్మగాకృతినున్న య । జిహ్మగముల
రణమునన్ గురిపించెను । రావణిక్రుధ.

గీ. జన్మబంధవిచ్ఛేదక । క్షముఁడునగుచు
లక్ష్మణానుగతుండగు । రామచంద్రు
రాహుభయకరమగు నీశ । రనిచయమ్ము
దారుణతమమగునది బం । ధన మొనర్చె.

వ. అంత.

ఉ. రావణిలంకకేఁగఁగనె । రావణునాజ్ఞ విమానవాసినీ
భూవరపుత్త్రిసీత రఘు । పుంగవులన్ గని ధైర్యనాగపా
శావళిభిన్నమయ్యెను ఖ । గాధిపుతెక్కలగాలి రాఘవుల్
వేవెలుఁగొంద్రి సూ! తమము । వీడినచంద్ర దివాకరుల్ వలెన్.

సీ. అంతటనిరుసేన । లనికిఁబొల్పడహాను
మన్న ధూమ్రాక్షుకం । పనులనుభుజ
బలమున రెండుగా । భంగించె వజ్రదం
ష్ట్రునచలమునఁ దార । సూనుఁడును బ్ర
హస్తునినీలాఖ్యుఁ । డదయుఁడంతనప్పుడె
దశకంధరునకు సం । తాపమైన
నంజుడుతింప్లు వి । న్నపమొనరించిరి
వెంటనేనిజయోధ । వీరులవధ

గీ. వల్లజనియించినట్టి కో । పంబుచేత
సంగరోత్సుకుఁడై దను । జకులవిభుఁడు
సకల జగదండభరిత భ । యకరమగు జ
యానకరవబధిరిత స । మస్తశేష.

వ. లోచనుఁడగుచు రోచిష్ణుజిష్ణు కోదండధరమగు నీలమేఘమువలె సుమేరుశృంగ సముత్తుంగ రథమలంకరించి సర్వతశ్చలిత సకలచతురంగ సంఘాతముచేత లంకవలె ననుగమ్యమానుఁడై క్రమముగ నతిక్రమించి పురతోరణము ముందర రణప్రచలితాఖిల కపికులము నాలోకించెను.

గీ: ఆహవముఖమునన్ దశ । హరిదధీశు
లనుగెలిచిన దశగళుని । గనినరాము
తలచలింపకయుండె స్తో । త్రములచేతఁ
గాంచిలక్ష్మ్యమ్ముకుడిచేయి । కదలసాగె.

వ. అంత.

గీ. తర్జన మొనర్చు మదగజ । గర్జితముల
దశదిగంతరములఁగప్ప । దశవదనుఁడు
సమరమునయందు సవిలాస । చంక్రమణతఁ
గంధినాదికిరి వలెనె । కపికులమును.

వ. వ్యాకులపరచెను.తర్వాత వానరసేనాకులీ కరణంబున జనించిన క్రోధంబున గిరులనువర్షించుచున్న కపిసేనాధిపతి నతినిష్ఠురమ్మగు ముష్టిఘాతమ్ముల గాఢముగఁ బ్రహరించుచున్న హనూమంతుని సమందతర లాఘవాక్రాంత ధ్వజకిరీటాంచలుని వానరసేనాపతిని నీలుని వానరబలము నఖిల జగజ్జిన్మహద్బలమ్మునఁ దూలరాశిని వాతూలమువలె నపసారించి యవిరత శరాసారవర్షిణుఁడగు నభ్యమిత్రీణుని సౌమిత్రినిఁగూడ మహచ్ఛక్తిచేఁగ్రవ్యాదాధిపతి గాఢముగ నురమ్మున తన్నెను.

గీ. అశ్రుఝరముల శ్రీరాముఁ । డనుజునింబు
లస్త్ర్యనందనునిశరము । లవడిఁగప్పి
రణమునందుఁ గరుణవీర । రసములొక్క
సారిబలమును శోకహ । ర్షములముంచె.

గీ. మూర్ఛనుబడసియున్న త । మ్ముఁడుసుమిత్ర
తనుజుఁడు రణముసేయు నం । దాక లేచి
రాముఁడు విడిచె రావణు । ప్రాణముల శ
రముల విడువఁడు వానిఁది । రస్కరించి.

గీ. ప్రథమయుద్ధమ్మునందుఁ బ । రాజయంబు
నందివేపమానుఁడయి ద । శాననుండు
పగఁటితిల్లిక మాదిరి । మొగములుండఁ
జేరెనిజపురిలంకకు । శీఘ్రగతిని.

గీ. అంతటన్నిద్రలేపె ద । యాలుఁ గుంభ
కర్ణు నిదనుజవీరుఁ డ । కాలమతఁడుఁ
బ్రభ్వనుజ్ఞచేమరల లే । పఁబని లేక
యరిగె సంవేశగృహము ర । ణాంగణంబు.

వ. వచ్చినట్టి యంజనాచలనికాశుని శూలధరునివలె నాకాశతలభ్రమిత త్రిశూలిని జగత్క్షయోద్యుక్త నక్తంచరుని నవలోకించి సహజభుజతేజము శమించి నలుదిక్కులకుఁ బవమానచలిత జలదపారిప్లవమట్లు పరుగిడుచున్న ప్లవంగబలమున కంగదుఁడు ధైర్యముగ నిట్లనెను.

గీ. కపులు? కైకసేయులలో నో । కానొకటగు
భీతిఁ గొలుపఁగఁ జేసెడి । వేషమిద్ది
ప్రాకృతము సభూతమ్ము పూ । ర్వమ్ము మీరు
భయవికారము నెంతయుఁ । బడయవలదు.

వ. అనినతోడనే కపులు నయసంగతమగు నంగదవచనము నువిని సత్వరమ్ముగ సమరోత్సుకత దిగ్నాగములవలెఁ బ్రిత్యాగతులై ప్రమత్తైరావణమువలెనున్న రావణానుజునిపై యుగాంతానిలంబులు వింధ్యాచలమునువలె నంతటను తేరఁబడిన గిరులు తరులుగురిపించిరి.

చ. రణమునఁ బుష్పితోర్వీరుహ । రాజిని రాక్షసు వక్షమందు వై
చిరఁ బటవాసపాంసవము । చెన్నున స్వేదములోలయించెఁ జూ
రణమయి త్రోయఁగాఁబడుధ । రాధ్రములాతని బాహుఘట్టనన్
వెనుకకువచ్చి కొట్టెడిని । ఖేదము ఖేదము పుట్టునట్లుగన్.

చ. జ్వలదనలంపుశూలమును । బైపయిఁ ద్రిప్పుచు వేఁగధారుణీ
స్థలి వణఁకించుచున్ సమర । జాతమదోద్భవ లీలచేత దు

ర్విలసితుఁడాతఁ డాఋషభ । వీరుని నాశరభాఖ్యనీలునిర్జ
గెలిచెగవాక్షుఁబట్టుకొనె । నెమ్మిఁనిబట్టెను గంధమాదనుఁ.

వ. అనంతరము సహజచాపలాధిగతలాఘవుండును రాఘవశరణాశ్న్వానుఁడును వానరానీకము నాశ్వాసించువాఁడును విశ్వాసాధికవిపుల భుజవీర్యుఁడును నగు సుగ్రీవుఁడు శత్రునిపైనంతటఁ బర్వతములనువర్షించి విచిత్రయుద్ధము నతిచిరముగావించి కుంభకర్ణునివల్ల ధాత్రీధరావళులు విడువఁబడుచు వజ్రవిదారితకూల భూధరంబువలె ధరాతలంబుపై నచేతనుఁడై పడెను.

గీ. బాహుపంజరమునవాని । బట్టుకవడిఁ
బురమునకుఁ గుంభకర్ణుండు । పోవుచుండ
వాలిచేఁగోపమునఁ జేయు । బడెఁ బలుమును
అయశము పరిమృష్టమని హృష్టు । లైరసురులు.

వ. ఇక్కడ విచిత్రకుసుమ పరిమళశిశిర రక్షోపచారంబుల సచేతనోగ్రీవుండగు సుగ్రీవుఁడు నఖముఖాకలిత శూర్పణఖ ముఖానుకారుఁడై చమత్కారంబున దారుణాకారుఁడై ప్రాకారమునుదుమికి యక్షిగతుఁడగు సీతనిర్వైలక్ష్యమ్మునఁ జూచుచుఁ బ్రతినివృత్తుఁడై వృత్తోరు విషముతారకేక్షణుఁడై క్షణదాచరుండు ప్రతిక్షణము నతిమదమునఁ బ్రతిపక్షబలమువలె స్వబలమును భక్షింపఁజూచుచుండ సౌమిత్రిని నద్రిశిఖరమునుగూడ విడిచి శీఘ్రముగ నతఁడు రామునిఁ జేరెను.

సీ. అర్ధచంద్రముఖమ్ము । నాశూలమునుద్రుంచి
మారీచమర్మ వి । మర్దనంబు
వాలివినాశక । బాణమ్ముల విడిచె
శ్రీరామవిభుఁడతి । శీఘ్రముగను

ఖరదూషణాదుల । ఖండించినశరము
లాతనిపై వృథా । యగుటఁగాంచి
పరవధూవైధవ్య । కరమైనవాయవ్య
మును నైంద్రమునువిడి । చెనువిభుండు
గీ. రామబాణవిదారణ । రాక్షసవిభు
నంగములయందునున్న యు । త్తుంగభుజము
పడియెనొక్కటి చిత్రమై । ప్రథమమందు
శత్రుసేనాబ్ధి మందరా । చలముపోలె.
గీ. వార్ధిలోఁబడ్డ రెండవ । బాహుకానఁ
బడెను రెండవసేతువు । పగిదిగాను
భిన్నమైన శీర్షంబుడు । వీథిలోఁదిరి
కూటపర్వతఁపుఁ దురీయ । కూటమయ్యె.

వ. అనంతరము కుంభకర్ణుని హననంబునఁ బ్రమోదభరిత హరిబలకోలాహ లాకర్ణనమున కుంభకర్ణునివధ నెఱింగి పరిమ్లాన ముఖుఁడైన దశముఖునిచే సహోదరమహోదర మహాపార్శ్వనామక సేనానాయకుల సహాయమున నిరాతంకదేవాంత కాతికాయ త్రిశిరసాది కుమారులు సమాదిష్టులై పితృనిదేశమును గైకొని పితృపతినివేశమట్లు సమీకభూమిని బ్రవేశించిరి.

గీ. ఉభయసేనలకు మరల । యుద్ధమయ్యె
వృద్ధియయ్యె డమర్షాతి । రేకమునటఁ
గలహాభోజన మునిమున్ను । కాంచనట్టి
బుధమృగీదృశలాశయ । పూర్తికరము.
గీ. అంగదుఁడు నరాంతకు వాన । రాంతకుని మ
థనమొనర్చె శైలమున యు । ద్ధమ్మునందు

హనుమచేఁ బిల్కుమారెసు । రాంతకుఁడు పు
రాంతకునిచేతఁ బూర్వము । నంతకువలె.

వ. అనంతరము సమరశీలుఁడగు నీలునివలన మహోదరుఁడు నిహతుఁడుకాఁగా మారుతి త్రిశిరునిశిరమును మథించుడు మహాపార్శ్వాది వాహినీపతులు ఋషభునివలన వినాశనముకాఁగా నిర్భరవిషాదరోష పరవశ నిశాచరాకారమువలెఁ దమోనికాయుఁడగు నతికాయుఁడువచ్చి సుత్రామునిచే వృత్రాసురునివలె సుమిత్రాసుతునితో విచిత్రమైన యుద్ధమ్మును బ్రారంభించెను.

ఉ. అతఁడుపోరియంతఁ గమ । లాసనుఁడిచ్చిన సద్వరంబుచే
నాతఁడవధ్యుఁడంచ నిలుఁ । డాడనెఱింగి పితామహాస్త్రముం
బ్రాఁతినివేయఁగాఁ దెగిన । రాక్షసమూర్ధ్న జగత్తులన్నిటిన్
భీతిలఁజేసె రాహువని । విస్తృతమై కనుపింపనంతటన్.

గీ. విధురుఁడయియున్న తానిజ । పితరుననున
యించి యుద్ధభారమ్ము వ । హించిరావ
ణిరథిసధను శరధుఁడు దా । శరథులకభి
ముఖముగావచ్చెఁ జలితచ । మ్ముండునగుచు.

వ. శత్రుజయార్థమైన సమరమునకువచ్చి నిజరథాభి రక్షణార్థము రాక్షసవీరులనంతట నియోగించి హవిస్సుచేఁ బ్రదక్షిణశిఖుండగు నగ్నిహోత్రునిసంతృప్తుఁగావించి మంత్రాధిగత వివిధ శస్త్రంబులను ధరించి గగనతలంబునఁ దిరోధానుఁడై నిశితముఖంబులగు శిలీముఖంబుల నశేషచమూమర్మమును భేదించి నిస్త్రింశక్రిమంబునఁ గ్రవ్యాదుఁడు వ్యాధునివలెఁ గపులనువిధురముగావించెను

గీ. పద్మసరసును గ్రీష్మంబు । పగిదికాను
రామలక్ష్మణులనుబట్టి । బ్రాతివిధుర

సత్త్వమయమును సవికలా । శయముచేసి
చేరెనిజధామమున కింద్ర । జిత్తు పేర్మి.

సీ. అర్కభవుని తేజ । మారిపోవుటయును
తుపితవన్మకారామ । చంద్రిశోభ
విశిఖవృష్టి ఘనుపై । విడిచినిర్గతమాట
నప్రికాశనలుని । యస్ఫురత్క-
ముదున స్తనీలోత్ప । లుఁదగఁగనుంగొని
సేనయంతయును మూ । ర్ఛిల్లెనపుడు
జాంబవంతుని నిదే । శంబునమారుతి
తేరఁగనె సదోష । ధీధరంబు

గీ. రాము సేనకుమరల ధై । ర్యంబుగలిగె
విబుధులకు మదిమోదంబు । వృద్ధియయ్యె
సహజదేజోభరితుఁడైన । జ్వలనుపగిది
వానరబలంబుచే దహ్య । మానదరిగ.

వ. లంకనుద్యజించి పంచాననమువలెఁ బంక్త్యానన నిదేశమ్మునఁ జలితాఖిల భువనప్రకంపనుఁడై ప్లవంగసంఘమును గొట్టుచున్నట్టి యకంపనుని నంగద భుజప్రితాపానల శలభమ్ములగు నిరుపురనువిని విదారితమహారథులగు ద్వివిధమైందవులనువీక్షించి శోణితాక్ష విరూపాక్షుల నమర్త్యేర్ష్యంబులఁబురుషసంరంభులగుకుంభనికుంభమహావీరులను బాహువులను సాటోపంబున సముత్తంభించి సుబాహుమారీచులవలె రాఘవభుజములచే సుగ్రీవహనుమంతులచే సద్భుతమైన యుద్ధముచేయబడెను.

గీ. అర్కజునిచేత హతుఁడయి । నట్టికుంభుఁ
గాంచివిరహంబునపుడు స । హించలేక

ఆంజనేయుచే హతుఁడగు । నలనికుంభుఁ
డమరికుచకుంభములఁ బోఁడి । నభిధయుంట.

వ. కుంభ నికుంభవధానంతరము కుపితుఁడైన రావణునిచే సకారణముగఁ బిలువబడిన సమరక్రియా నిర్వాహాఖిల వాహినీయుక్తాహవాటోప ముఖరుఁడగు ఖరాత్మజుని మకరాక్షుని నైఋత్యాకశరము విపక్షునిసైతము సపక్షునివలె ఖరసమక్షమునకుఁ బంపెను.

ఉ. తండిరియాజ్ఞమాఁదలనఁ । దాలిచి రావణి పోరుకేఁగి వే
దండిగ యగ్నివేల్చి విభు । ధాస్త్రములన్ ధరియించి యింటిలో
నుండి శరంబులన్ వదలి । యొక్కట సేసఁ జికాకుచేసి రా
ముండును కోపగిల్లుటను । బుద్ధినెఱుంగుచుఁ జేరెలంకకున్.

వ. అప్పుడుపశ్చిమప్రతీహారముగుండనతఁడు ప్రాతిహారికుఁడై వచ్చి ఆంజనేయునిముందర ఖడ్గమున మిథ్యారూపమగు మైథిలిని ఛేదించి యాతఁడాకులీకృత మానసుండు కాఁగా వానియందాకస్మికముగనిది నిజముకాకున్నను నిజమని తెలియఁ జిరకాలము పోరాడి నిరాశచేనివృత్తుఁడై విద్వేషిపశు విదారణారంభియగు నికుంభిలమునుజేరి వెంటనే విచిత్రమైన సత్రమును ప్రారంభించెను. వెంటనే హనూమతుఁడు ప్రత్యాగతునివలన యీదుర్వృత్తాంతమును విని మానసచర రాజహంసవలె విదీర్ణమానసుఁడై వజ్రనిర్ఘోషమ్మున విషాదాకులుఁడై రాజహంస సమీపంబునకువచ్చి సౌమిత్రిచే సమాశ్వాస్యమానుఁడై సకరణముగ నిశ్వసించి విశ్వసించెనువిశ్వపతియును విశ్లేషించి విలపించెను.

గీ. జానకిజనించె జనకుని । జన్నమందు
నరణిశిఖవోలె భూదేవి । కవతరించె
మనుకులమ్మునఁ గోడలై । మనియె నేమి
రాముఁడు విధాతచేత వి । రాముఁడయ్యె.

గీ. ఆంజనేయుయత్నము వృథా । యయ్యెమఱియు
నలుఁడు నవసేతునిర్మాత । నాఁగఁబడఁడు
జ్వలను శరము దూరమ్మౌదు । స్తరమిదగుట
నీవిచారాబ్ధి యెటులంఘ । నీయ మొక్కొ.

వ. ఈవిధమ్మునఁ బరిదేవమానుఁడగు నీతని విదితాసుర మాయావిశేషణుఁడగు విభీషణుఁడు సమీపించి దేవ! అస్థానంబున నీకును దీనావస్థాంతరమేమి? నిరంతరాయముగ మఖనివర్తనార్థమై పురందరారిచేఁ జేయఁబడిన మాయయని యెఱుంగుము. మనమున ధైర్యముఁబూనుము. అనిచెప్పి వానివధార్థమైలక్ష్మణునిఁ బురస్కరించుకొని తత్క్షణము నికుంభిలమును సేనలతో నిరుద్ధించెను.

గీ. హరికులారావచలితుఁడై । యాక్షణమున
గిరిదరీకుహరమునున్న । కేసరివలె
పూర్తిచేయక యేజన్న । మును సయితము
పోరుగావించె నాశునా । నీరజిత్తు.

గీ. తూలసంఘాతములను వా । తూలమట్లు
అఖిలకపిబలముల నార । ణాంగణమున
రావణసుతుండు మాయవి । ద్రావణుండు
కాందిశీకులఁజేసెను । కాండవృష్టి.

వ. అనంతర మనీకోన్మథన సంరంభుండును సంవర్తసమయ దుర్దాంతకృతాంతునివలె సమరాంగణమునకు స్యందనగతుఁడై వచ్చుచున్న సంక్రందనజిత్తుని గంధవహనందన స్కంధవర్తియగు సౌమిత్రిపరివర్తిత నిశితశరధారుఁడై శరధారపాణి జంభునివలె స్తంభించెను.

చ. హతమొనరించు చస్త్రమున । నస్త్రమునుం బతమాన కంకతం
బు తెగఁగ వేయుచుర్వ మదము । పొంగఁగ నాడుచు వీరకావ్యముల్

అతులబలమ్ముతోను భయము । లత్తులమాదిరి పోరఁగాజగత్
త్రితయముభీతిలెఁ జయము । తెల్లముకాకుని కంతలోపలఁ.

గీ. కఠినమా పృషత్కముల ల । క్ష్మణుఁడు వేయు
విధములుగఁద్రుంచి నారిని । విగతరథునిఁ
జేసెను సుపర్వపరివృఢ । జిత్తుఁబట్టి
సమరమునయందుఁ జూపరుల్ । సంతసింప.

గీ. అహహ! మాయశాలికినెద్ది । యనఁహోబాహు
శాలిరావణుసుతునకు । సదృశమెద్ది
దానిఁగావించె వేయమం । దరుషచేతఁ
ద్రిదశపతిజిత్తు మందోద । రీసుతుఁడని.

వ. ఇట్లు దాశకంఠికి లక్ష్మణునితో మూనాళ్లుపోరుజరిగెను. తర్వాత విభీషణుఁడు సేనతో నభిగమనుఁడుకాఁగా భయంకరుఁడున వినీతియునగు నాయింద్రజిత్తువల్ల విడువఁబడిన శక్తి నర్ధచంద్రమున దారించి యపారమై సహింపరాని క్రోధంబున సౌమిత్రి యమోఘమగు మాఘవనాస్త్రమును విడిచెను.

గీ. ఆక్షణంబున నైంద్రాస్త్ర । మణఁగిదనుజ
శిరముశీర్షస్త్రమునుగూడ । క్షితినిఁబడఁగ
వెంటనే దేవసుమవృష్టి । విబుధవైరి
సుందరుల బాష్పవృష్టియు । క్షోణిఁగురిసె.

సీ. తనయుఁడు పిల్కుమా । రినవార్తవినినదా
నవపరివృఢునియా । న ననిచయము
క్లాంతమైవేగ దుః । ఖంబుచేనిశ్వాస
మొనరించిబాష్ప పూ । రణమునగుచుఁ
గ్రిందించియుంతఁబూ । త్కారమ్ముచేసి కో
పమ్ముచేఁ బిదపవి । పాటలమయి

కనుబొమలందునఁ । గనఁబడెఁగుటిలత
వృత్తమ్ముగ నిషించె । నీక్షణముల

గీ. నాడునుగఱచి యతిశయ । మైనహాస
మొనరిచెఁబిదప నిధనమా । తనుజకుంభ
కర్ణనామ కానుజుఁడయి । కాలుపురికిఁ
బోయిన ప్రహస్తనిఖిలధీ । పుంగవుండు.

వ. వ్యాపాదిత విరూపాక్షప్రభృత సేనావిభుఁడునై నిఖిలబలమును గపిబలమున విశీర్ణముకాఁగఁ గరుణాపరిపూరిత పౌరవధూజన పరివేదనోత్తరంగమున లంకయందాతంకాతిశయ రోషణుఁడు రావణుఁడు తత్క్షణము యిక్ష్వాకుకుల నాయకునిదయితను ధరణిసుతను జంపుటకిచ్ఛగించి సమీపవర్తియగు మంత్రిచే నివారితుఁడై సారథివల్లను విధివల్లను చోదితరథుఁడై దాశరథి విజయవిదిత సంగరమగు సంగరాంగణమును బ్రవేశించెను.

గీ. కోపము పరిఘతోమర । కుంతయష్టి
కార్ముకదుర్ఘణాశుగ । ఖడ్గపాణి
యయియొకండు ననేక బా । హ్వాననములఁ
గనఁబడె:నబంధులోకుని । కరణిసమితి.

గీ. ప్లవగమండలి తలలఁగృ । పాణమునగి
వేయుచును దనుజపుఁడు క । న్పించెసమితి
సమరవారాంగనలకు మా । కాత్మనాథుఁ
డితఁడనుచు నొక్కొకనిని జూ । పించుచపుఁడు.

వ. తత్క్షణ మక్షౌహిణీ విక్షోభకందలిత రుషుండగు లక్ష్మణుని నతిపరుష విశిఖంబుల విదళితకేతనునిగ నర్ధచంద్రనికృత్తధన్వునిగ నస్త్రధారావిదారిత సారథినిగ నతివిస్మయనీయ కరలా

ఘుని సమర్షవేగ ముక్తశక్తిచే ముహూర్తమాత్రము కలాధరుని రాహువువలె యాతుధానపతి మూర్ఛాసమ్మీలితుని జేసెను.

గీ. శక్తిచేననుజుండు మూ । ర్ఛఁబడఁగనివి
పాదదళిత హృదుఁడురామ । చంద్రమూర్తి
కోపమునఁ జాపమును జేసెఁ । గుండలముగ
నజుఁడు రావణుముఖలిపి । నట్లుచేసె.

గీ. దాశరథి బాష్పజలములఁ । దమ్మునింబు
లస్త్ర్యజునిముంచెను శరము । లవలనొకట
కరుణవీరరసంబులు । కలిగెనయితి
బలములకు శోకహర్షముల్ । ప్రాప్తమయ్యె.

గీ. రామచంద్రుండు కృద్ధుఁడై । రావణుపయి
బాణములు గురిపింప చా । పంబువంచి
శత్రువొకఁడైన మరలఁడు । సమితినుండి
పతినిఁబడయద్రొక్రేసు । పర్వతరుణి.

వ. అంతమరల నంజనాసుత సమానీతమహీధర మహౌష ధి విధిలబ్ధ జీవితానుజ సమాశ్లేష సుఖలబ్ధ మనోరథుఁడై ప్రవర్ధ మానసమర కౌతుకోపలంభ సంరంభోదంచిత పులకకంచుకితాకృతి దాశరథి సంగరమ్మున నమరాధిపసారథియగు మాతలిచే నానీతంబ యి విశాలమైన రథమును కంటకమును శతుక్రతునను గ్రహమ్మున సారథితోఁగూడ స్వీకరించెను.

చ. ఇరువుర తుల్యలక్ష్యముల । నిద్దరశౌర్య గభీరభావులన్
ఇరువుర శస్త్రపాతన జ । నించెడునట్టి తనూరుహాంచచే
నరమరకళ్లజీవముల । కర్తరిమూర్ఛలఁ బొందియుంటచే
తరణమసీమయయ్యెఁగన । దైత్యునకున్ రఘురామచంద్రునకున్.

వ. అనంతర మాఖండలవృత్రాసుర నిభులగు వారలచే నవి శ్రాంతవిముక్త దివ్యాస్త్రముల భంగురపరస్పర వివరమార్గణంబుల విచ్ఛిన్నముచేయుచుండ నవిచ్ఛిన్నంబులు ధనుర్గుణమ్ములు నవ్యాహత సహజసాహస గుణాధీనులు. ధురంధరులలో నిరపాయసమములగు రావణుని యానములు రథమును నిర్భిన్నమగుడు యశోధనంబగు నాయోధనము నిర్వైకల్య మనోరథము సాంయుగీనులకు జనించెను.

గీ. తూణీముఖమున నుండెంతో । తొందరపడి
బాణమును నెక్కువెట్టుట । వదలుటయును
చూడఁగోరు లోకంబుచేఁ । జూడఁబడెను
కరము రోచించునట్టి రా । ఘవునికరము.

శా. వీరాలాపములే శరంబులఁగొనెన్ । వేయూపృషత్కంబుచే
శ్రీరాముండుదశాననాస్యజము ని । శ్శేషంబు గావింపఁగా
నారామామర వైరులిర్వురకు సా । మ్యంబున్న ధాత్రీస్థలిన్
శారంబందున ఛిన్నతుండముగవన్ । లజ్జాయె దైత్యేశుకున్.

ఉ. రక్కసుకోలదెబ్బనగు । రక్తతరంగిణి బుద్బుదంబులన్
అక్కజమింద్ర కంకట స । హస్రవిలోచన గోలకంబులన్
రక్కసుఁడా బలాఖ్యరుష । రక్తవిలోచనుఁ డింద్రుభాతిగా
నక్కమలాప్తవంశ్యుఁడు ర । ణావనినెంచఁబడెన్ సురాళిచేన్.

వ. అనంతరము వారుణాస్త్రమున వైశ్వానరాస్త్రమును వైనతేయాస్త్రమున వాతంధయాస్త్రమును వాయవ్యాస్త్రమున వారిదాస్త్రమును ప్రభాకరాస్త్రమున దామిస్రాస్త్రమును మాహేంద్రాస్త్రమున దానవాస్త్రమును మాహేశ్వరాస్త్రంబున వైష్ణవాస్త్రమును పరస్పర మస్త్రమస్త్రమ్మున విదారించుచున్న శ్రీరామ రావ

గావిరతమాహవ మాగ్రహమ్మునఁ దెలియకుండ సప్తాహములు గడచెను.

శా. శస్త్రాస్త్రప్రసముత్సుకుండయి సతిన్ । స్వాంతంబులోనెంచి బ్ర
హ్మాస్త్రాఘాతమునన్ దశాననచయం । బావిర్భవింపంగ నా
శస్త్రాజీవుఁడు కందళించుతలలన్ । శస్త్రమ్ముగావించుచున్
శాస్త్రోక్తంబుగ మైథిలీవిభుఁడరిన్ । జంపెన్ జగంబెన్నఁగన్.

గీ. రావణుఁడు చచ్చిపోయినఁ । బ్రమదమంది
సుమనువృష్టినిగురిసిన । సురనిచయముఁ బు
శ్లాఘకెక్క లేదిట రామ । చంద్రవిభుఁడు
చుప్పనాతి వికృతిఁ జేసి । నప్పటట్లు.

వ. అనంతర మాలింగితరణ వసుంధరుఁడును శరతల్పాధిశయనుండు నధిగత నిషంగోపధానుండగు యాతుధానపతిని సమీపించి భూమిపైఁబడి సోదర్యస్నేహ వైధుర్యుఁడను, కదర్యుండనునేనని విహితనిజదూషణుండగు విభీషణుండు చిరతరము విలాపించెను.

మ. సుకమున్ దుఃఖమునుండు బాంధవజన । స్తోమంబుఁబోనాడి నే
నకటా సోదరుఁడై ననిన్ విడిచియున్ । హాసాహసాత్ముండనై
త్రికులధ్వంసన హేతువై తనరు వృ । త్తిన్ వే ప్రవేశించుటన్
సకలంకంబగు నాదుజీవనము ప్రా । ణంబుండునందాకయున్.

గీ. ఆర్యప్రాణముల్ రక్షించు । ననుఁజూఁడొకఁడె
కుంభకర్ణుఁ డనువులనిఁ । గోలుపోయె
నాత్మరక్షణ నినుఁజంపి । నట్టివాఁడ
నింకననుఁజంపకేల స । హించెధాత.

వ. అనియిట్లువిలాపించుచుండ విదితవృత్తాంతమైశుద్ధాంతంబుననుండి కరుణచే నాక్రోశించుచున్న యంతఃపురతరుణులతో నంతరితయూథపులు కరిణులతోవలె మందోదరిసమీపించి యశనిహాత

మందరంబుపలె సమరమధ్యమునఁ బడియున్న దశకంధరుండగు నాథునినిరీక్షించి నిహతోపఘ్నలతవలెఁబడి యపరిమేయవిషాదంబున హా నాథ! నాథ! యనుచు నిషాదాహత దయితవిధురీకృతకురరి వలె సమందముగ నిట్లువిలాపించెను.

గీ. సకలదిగ్విజయోత్సవ । సమయమందు
నేదిచూచితివట్టి పి । తృపతిధాని
నఖిలజనులకు సామాన్య । మైనదాని
నిపుడువిధిచేతఁ బొందితి । వేమిదకట!.

గీ. స్వయము దనుజవంశపుఁడు నా । జనకుఁడుమఱి
మూఁడులోకముల్ గెలిచిన । వాఁడుభర్త
తనయుఁ డింద్రజితుండను । తలఁపుగర్వ
పడినసేవిధి వంచింపఁ । బడితినేఁడు.

గీ. రాజధర్మ విదుషుఁడగు । రాఘవునకు
నగ్రజునిఁజంపి పట్టంబు । ననుజునుంప
వాలిమొదలిట్లు సంశయ । పడఁగనేల!
ఎట్టులైక్ష్వాకులకు ధర్మ । మిద్దియగును.

చ. అనిలకుమారువాలమున । నగ్ని నిలంక విదాహమయ్యె ధా
రణిజ పతివ్రతాత్వఁపు తె । రఁగవడి సీల్గితివీవుకూడ యీ
వనటనునగ్గిలోఁబడి శు । భంబుగనుంటిని నన్నుఁజాపసం
జననము కాకయున్నయది । చయ్యనసిందుఁజితాగ్ని యక్కటా!

వ. కావున నేనిప్పుడు సాయంకాలమున భగవానుఁడగు సూర్యకాంతి జాతవేదసునియందువలెఁ జంద్రునిఁ జంద్రికవలెఁ దటిద్వంతునిఁ దటిత్తువలె నిన్ననుసరింపనున్న నిరంతర విరహదహన దహ్యామానమగు నాత్మనునిన్నుఁ బ్రవేశించి నిర్వాపించెదనని విను వారికిఁ గరుణపుట్టునట్లు విలాపించుచున్న భ్రాతృభార్యయగు మం

దోదరిని నగ్నిప్రవేశమునుండి నివర్తింపించినిజాజ్ఞప్రకారమునిశాచర పతికి యథావిధిగ శ్రద్ధతోఁ బితృమేధమును విభీషణునివలన గావించి సమీపమునఁ బ్రవర్ధమాన విషాదుఁడగు విభీషణుని నశేషరాజాధిపతినిగావించుటకు నఖిలతీర్థాహృతాంభస్సువలన దావదహనాకుల వనస్పతి నంభోధరమువలె రఘుపతి యభిషిక్తుని గావించె ననంతరము.

గీ. చిత్రభానుకులజు నభి । షేకవశతఁ
బ్రాప్తరాజ్యపదుఁడు రావ । ణానుజుండు
ఇనకరామృతపూరణుఁ । డిందుపగిది
ననుదినము వృద్ధమండలుం । డయ్యెనంత.

గీ. నిశ్చయముగ విభీషణా । సీతమైన
అతులగంభీర గుణరూప । పతియునైన
దశగళాకృష్టమైనట్టి । దయితఁజూచి
శోకమానందమందె నైతెన్వాకుమనము.

వ. అనంతరమరుంధతివలెఁబవిత్రచారిత్రనిధిరధిదేవతయుఁ బతిదేవతయునగు నీసీతాదేవి పరమాత్మయుఁ బురాణ పురుషుఁడగు నాయకునకు విశ్వాసముకలుగునట్లు మర్త్యధర్మమునఁ బురందరముఖులను బర్హిర్ముఖులను భగవంతుఁడగు నరవిందాసనుని బురస్కరించుకుని యిందుకళవలెఁ బునరుదేష్యంత తపనునివలె నగ్నిలోఁ బ్రవేశించెను.

గీ. జానకీదేవిపరిశుద్ధ । చరితనైజ
శుద్ధికోసముగా నగ్నిఁ । జొచ్చెఁ దనప
విత్రవస్తుసంగతిగల్గు । వృజినమంత
పాపుకొనె నగ్ని నేఁడీమె । స్పర్శనమున.

గీ. అనలసంగమున సుశీల । యైనయట్టి
సీతనువిదేహజాత వీ । క్షించియపుడు
ప్రత్యయమున సర్వుఁడునిజ । ప్రభనువోలె
రాఘవాగ్రేసరుండు మ । రలఁగొనియెను.

వ. అనంతరముదాశరథి!నీవునారాయణుండవు దేవదేవుఁడవు చక్రాయుధప్రభువవు. ఏకశృంగ వరాహమవను ప్రాప్తనిజప్రశంసవిధానుండగు విధిచేతఁ బురఃప్రదర్శ్యమాన విమానగత మహారథుఁడగు దశరథునకు నమస్కరించి నీకుయశముకలిగినది. దీర్ఘాయువును బొందుము. తమ్ములతో రాజ్యమును బాలింపుమను నాతనియాజ్ఞను శిరస్సునధరించి పాకశాసనవర ప్రత్యుజ్జీవితులై ప్రముదితులైనహరులతో గమ్యమానుఁడై ప్రమోదితమాన మనుఁడగు సుగ్రీవునితోసహ భాషమాణుఁడగు విభీషణుని సకరుణముగ నాలోకించి సీతాలక్ష్మణులతో సమముగ నయోధ్యకుఁ బోవఁగోరి కౌబేరంబగు నొకకామచర విమానవరము నారోహించెను.

గీ. పుష్పకమునెక్కి యంతరా । ముందులంక
అంతికమునున్న దైత్యవర । ణాంగణములు
సేతుపురచనయు గభీర । సింధువెళఁగి
భూమిజకును జూపించుచుఁ । బోవుచుండె.

గీ. మన మణివిమానమెట్టుపైనఁ । జనుచునుండెఁ
దరుణినభమట్లుగ విపుల । తఁ బడసినది
పుడమియందబ్ధి పల్వలం । బుగనుజూచి
పావనికిఁదెల్పఁ గపులు న । వ్వంగఁదొడగె.

వ. ప్రేయసీ! విదేహరాజనందిని! విమానవేగము వినతానందనునిసైత మతిశయించుచున్నది. ఏలయన.

గీ. దూరమే దేదివీక్షించి । తోయజాక్షి
నీకుఁ దెల్పంగ నెంతునో । నెమ్మనమునఁ
దిరిగి దానినిదానినిఁ । దెల్పుటకును
గాంచుటకునైన నిపుడు శ । క్యంబుగాదు.

వ. తరుణీ! ధరణిసుతా! చూడుమిది ఋష్యమూకము. బింబాధరా! ఇది పంపాసరము. కంబుకంఠి! కబంధనిధనభూమియిది. కరభోరు! ఇది ఖరాదికలహస్థానము. మధురాలాపినీ! ఇది నాపర్ణశాల. మత్తేభగామినీ! మాయామృగ మృగయావనమిది. కుటిలాయతకబరీ! ఇదిగోదావరి. కుంభికుంభస్తనీ! కుంభసంభవాయతనమిది. విధుముఖి! విరాధ విధ్వంసనభూమియిది. కంజలోచన! అత్రిమహాముని యాశ్రమమిది. విదేహరాజపుత్త్రి! ఇది చిత్రకూటమని వివిధమైన కథలను జెప్పుచు నతఁడుత్వరితముగ భాగీరథీపరిసరగత భరద్వాజముని ప్రశాంతపావన తపోవనముఁ బ్రవేశించెను. మైథిలితో నిట్లనెను.

గీ. నిద్రపోవుచునున్నట్టి । నెమిలిశ్వాస
పారణమ్మునధన్యతఁ । బడసెఁ బాము
హరిణము కరిరిపుఖరన । ఖరములవడి
గోఁకుకొనుచున్న దెంతయుఁ । గుతుకమలర.

వ. అక్కడ భరద్వాజవిహిత వివిధాతిథ్యుఁడై దూరతర మార్గము నతిలంఘించి మరల నయోధ్యాసవిధమ్మునకుఁ జేరి ముందు హనుమంతునిచే నావేదితోదంతుఁడై యరుంధతీజాని పురస్సరుఁడై యజస్రమానంద బాష్పాకులితాలోకనంబుల నమాత్యాదిలోక పరిగతుఁడై యతిపావన తపోధనవ్రతుఁడై సహజభక్తిభరితుఁడై వచ్చుచున్న భరతునాలోకించి యతివాత్సల్యంబున నావిమానంబునుండి దిగుటకు దేవదేవుఁడగుదశకంధరరిపు వుత్కంఠుఁడయ్యెను. అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుఁడు సీతతో నిట్లనెను.

గీ. యానము మదాశయమెఱింగి । యవనిజాత!
యేవిధమ్ముగ దిగినదో । యావిధముగ
నిపుడుభూదేవి నినుఁగౌఁగి । లించుకోర్కె
నాదరమ్మునవచ్చెడు । నట్లుతోఁచె.

గీ. ఇట్లుసరసంబులాడి యా । యిందుముఖినిఁ
బ్రభుప్లవనచరవిభు దత్త । పాణియై వి
భీషణుండెఱిఁగించెడు । వీథివెంట
యానమునునుండి మెల్లఁగా । నవనికిదిగె.

చ. మునువనిఁగొన్న పాదుకలు । ముందటఁబెట్టి నమస్కరించు నా
యనుజుని లేవఁదీయుచు ర । యంబునఁగౌఁగిటిలోనఁజేర్చి యా
తనితనువుగ్రమాతపముఁ । దప్తముకావుటఁ గాంచిప్రేమ మా
ర్జనమొనరించిమాటికి వి । రాముఁడు రాముఁడు కానెలేదుసూ.

ఉ. అన్నయతోడదుఃఖముల । యందుఁగృశీకృత దేహుఁడైన ల
క్ష్మన్ననుగౌఁగిలించుకుని । సంతసమున్ భరతుండుపొందె ల
క్ష్మన్నయుఁ బ్రాప్తరాజ్యమును । గాంతుఁ ద్యజించియయోధ్యలోకి రా
మన్నరుదెంచుదాఁకచన । నన్న దృఢవ్రతుఁజూచెనట్లుగన్.

వ. అనంతరము భరతుఁడు పౌరుషనిఘ్నుఁడగు శత్రుఘ్నునితో నమస్కృతపురుషుఁడగు శ్రీరాముని దేవియగు జనకనందినికిన మస్కరించి యుచితోపచారంబులు గావించి సుగ్రీవ దశగ్రీవానుజాది సావరోధవధూకులను యథావిధి మర్యాదలుచేసి వశిష్ఠునిఁబూజించు నామంత్రితమంత్రిలోకము ననుగ్రహాలోకానుగృహీత పౌరవర్గుఁడగు నగ్రజన్ముని విమానమునందేయుంచి సబహుమానముగ నానందము గావించుచు నవనీతరుఙంబైన నిజాశ్రమపదంబునకుఁ దీసికొనిపోయెను. అక్కడ సౌమిత్రి సీతాసమేతుఁడై రామచంద్రుఁ డతిలోభనీయ వాత్సల్యయగు కౌసల్యనునతిశయిత దుఃఖాతిరేకయగు కైకనునతి

క్రిమస్నేహ పరిష్వక్తయగు సుమిత్రను క్రమముగ నభివాదించినిజా
వలోకన రసనిరత తత్పరలగు వనితలతోఁ గలలతోఁ బూర్ణిమాచం
ద్రునివలె వీచికలతోడఁ బయోనిధివలెఁ బ్రతిక్షణమునఁ బరిరభ్య
మాణుఁడగుచు నిర్భరానందమును బొందెను.

చ. ధరణిజనుల్ గనుంగొనఁగ । దాశరథిప్రభు కాదరంబునన్
గురువువసిష్ఠునాజ్ఞ మెయిఁ । గోరికఁ బట్టము గట్టుకోసమై
హరినిచయంబు దెచ్చెను స । మంతతపుణ్య నదీజలంబు వం
థరను ద్యజించెనప్పుడు య । థావిధి కాఁదగునట్టి దుస్థితిన్.

గీ. రాఘవుఁడుప్రీతి మంత్రివ । ర్గంబుచే న
లంకృతుండయి రాజ్యపా । లనవహించి
రథమునెక్క నయోధ్యాపు । రమ్ముఁబోవ
భరతుఁడప్పుడు సంతోష । భరితుఁడయ్యె.

వ. అప్పుడు సేవావిచక్షణులగు శత్రుఘ్నలక్ష్మణులచే నుభ
యపార్శ్వంబుల విధూతవ్యజనుఁడై పరిజనాచార నిరతభరతోదస్త
విపులముక్తాతపత్రుఁడై విచిత్రోపహితనైపథ్య సుందరాధిష్ఠిత శతాం
గమాతంగములతో నాశరప్లవగవాహినీపతులతో ననుగమ్యమానుఁ
డై ప్రవర్త్యమాన శ్వేతాక్షత కుసుమలాజోపచార పౌరపురంధ్రీకదం
బ సంరంభచలిత మంజీరమణి కాంచీవలయ ముఖరిత వాద్యమాన
మాంగలిక తూర్యఘోషముల వైబోధిక వివిధవశ్రివణ సముదో
చ్ఛాలిత సామోదపౌరసంబంధ సౌధాంతర గవాక్షచలిత తరుణీజనే
క్షణరేఖా నీలోత్పలదామ తోరణాభిరామ రథ్యాంతరమ్మగు నయో
ధ్యకు రామచంద్రుఁడుపోయెను.

శా. సాకేతంబును జేరి సోదరులచే । సంసేవితుండై సఖా
నీకంబా హరిజాదులన్ బదవులన్ । వేనిల్పిసంప్రీతి చా

లాకాలంబు సుఖంబులఁ బడసి సం । లాపంబులతో సీతతోఁ
తా్మకాకుత్స్థుఁడు కీర్తివైభవములఁ । బాలించె సమ్మోదుఁడై.

క. ఈరామాయణ మెవ్వఁడు
కోరికనఁ బఠించువాని । కోరికలెల్లన్
శ్రీరాముఁడు పూరించును
శ్రీరమణ్యై వెలయునట్టి । సీతాయుతుఁడై.

గీ. ధీప్రభా! ధీరమానస । ధీపదస్థ!
ధీప్రసాదిని! ధీశాన! । ధీరవంద్య!
సంస్తుతా!సత్యవాదిని! । సావధాన!
ధర్మగోచర! గాయత్రి । ధర్మగేహ!.

గీ. దాడిమీబీజసందోహ । దంతపంక్తి
రాజితా! సర్వమాంగల్య! । రాజ్యదాత్రి!
నిత్యకల్యాణరూపిణీ! । నిత్యపూజ్య!
నీలమూర్ధజ! గాయత్రి! । నిర్మలాత్మ!.

గద్యము.

ఇది శ్రీగాయత్రీ కరుణాకటాక్ష వీక్షణలబ్ధ బీజాక్షరత్రయ కవితా
విద్యావధానవిధానధౌరేయ సహజపాండిత్యశ్రీవత్సగోత్ర పవిత్ర
షట్సహస్ర నియోగిభూసుర శాఖాగణనీయ పూసపాటివంశ
పయఃపారావార సంపూర్ణ సుధాకరాప్పయామాత్య
దత్తపుత్ర రంగనాయక విరచితంబైన
శ్రీమదాంధ్ర చంపూరామాయణమునందు
యుద్ధకాండము.
సర్వముసంపూర్ణము.
ఓమ్ తత్సద్బ్రహ్మార్పణమస్తు.